

IVSTI VEL SII HAGANI IN ARI STOTELIS DE VIRTVTIBVS LI

*brum, commentariorum libri tres, omnibus Pla
tonicæ Aristotelicæq; philosophiæ studio
sis comprimis utiles & necessarij.*

ACCVRATA ET ARTICVLATIM DI
stincteq; facta omnium uirtutum humani animi diuisio.

EODEM IVSTO VELSIO HAGA
NO AVTORE,

C O L O N I A E
Excudebat Martinus Gymnicus, An. M. D. LI.

1559.

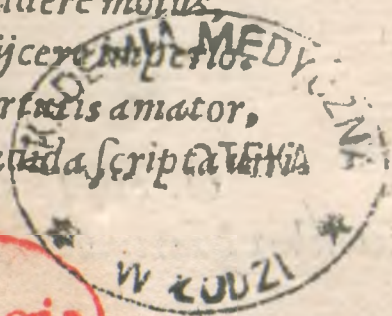
CHRISTOPHORI EHE

MII PATRICII AVGVSTANI AD
Lectorem carmen, in Aristotelis de Virtutibus libri
à Iusto Velsio præceptore suo è Græco in La-
tinum sermonem conuersi com-
mendationem.

Qvisquis amas paucis cognoscere maxima uerbis
Quæq; decem libris tractat Aristoteles,
Atq; animo memori præcepta recondere, paruum
Hoc legito strictim magna quod arctat opus.
Namq; hic uirtutum species, symptomata, causas,
Præuocatos fontes, ordine quæq; docet.
Quem tibi sic proprie transfert pureq; loquentem
VELSIVS insignis Palladiæ artis honos,
Vt potius graio dubites sermone legendus
Hic fiet, an latio: præstat utroq; quidem,
Sed tamen ignarus Græcæ si forte loquelæ
Tu sis, sufficiat uersio fida tibi.

HERMANNVS CYRIANDER
à Benræct a d Lectorem.

EXplicat hæc eadem, quæ trāstulit optime Lector
VELSIVS, & ueterum maxima quæq; docet,
Vnde queas animi pacatos reddere motus,
Affectum & mentis subijcere imperio.
Quare agè, chinæ quisquis uirtutis amator,
Accipe quæ dantur splendida scripta tibi.

100

S P L E N D I

D I S S I M I S A T Q V E

O R N A T I S S I M I S V I R I S D.

Arnoldo à Siegen Equiti aurato,
octauum, D. Hermannno Suders-

manno, quartum COSS. Ampliss-
moq; florētissime Colonienſis Re-
publicæ Senatui, Dominis ſuis

colendis, Iuſtus Vel-

ſius Haganus

S. D.

Agna mihi & ſemper uiri
Ampliſſimi humanarū uo-
luntatum uarietas, & diſſi-
militudo opinionū uiſa
eſt, & hoc potiffimū tem-
pore, quo nihil propè di-

cam inter homines, quàm hoc ipſum diſſi-
dere cōuenit. Itaq; alios uideas linguarum
cognitionis ſtudio intentos, omnem tan-
tum non ætatem in euoluendis poetarum

* 2

&

& oratorum scriptis, reliquorumq; autorum, vnde hæc petenda & comparanda eruditio creditur, consumere, ijs etiam, quorum gratia nisi expetatur, inanis ea, superuacanea & nullius penitus sit usus, spretis & repudiatis. Alios uero contrà, quàm hi sunt, affectos, literarum scientiam ac sermonis, & eloquendi elegatiam, omnemq; adeo politiolem humanitatem, nō solum ut inutilem, sed etiam ut noxiam & perniciosam damnare, atque inimicè infectari, quasi errorum & impietatis reliquæq; improbitatis uniuersæ quoddam sit seminarium. Quorum ego utrosque, ut à medio & recto plurimum recessisse, & opinione quidē ad falsum, uoluntate autē ad malum diuertisse iudico, & in extremis quibusdam consistere: ita mihi optimè sentire uidentur, eorumq; propositum quàm maximè esse laudabile, qui mediocritatē, quæ rebus in omnibus iure probatur, amantes, modum hīc certum adhibent, neque linguarum studium ac cognitionem, sine qua omnis ad maiores grauiioresq; artes

tes atque scientias, aut penitus obstruitur
aditus, aut certè difficilis relinquitur, con-
temnentes: neque huius rursus studij am-
mœnitate nimium illecti & inflammati,
tanquam in fine quopiam hic acquiescen-
tes. In quibus cum & ipse nomen meum
profitear, uideor mihi nihil alienum, nec
ab instituto nostro abhorrens facturum, si
& sententiæ huius ueritatem, & propositi
rectitudinem hoc loco quàm firmissimis
fieri poterit argumentis adstruam: non
quod uestras amplitudines, quarum cum
summa prudentia, quæ in administranda
temperandaq; tam florenti & populosa
Rep. facile elucescit, & longè antè id iam
perspexit, tum uoluntas, quod multis ar-
gumentis cognosci potest, in honestissi-
mum recta studia promouendi propositum
tota propendet, de his quicquam dubitare
existimem: sed ut ijs os obstruamus, aut, si
quà fieri possit, infensiores eorum animos
placemus potius, qui præclarissimis huius-
modi semper conatibus obstrepere solent,
& quântum in ipsis est, obistere nituntur.

Quorum hoc primum est, in quo admirer, neque satis intelligam, cur cum quicquid in Philosophia, Medicina, cæterisque ingenuis artibus ac scientijs præclari extat, id totum ad ueteres autores, nec immerito, referant, eas literas, sine quibus hi aut intelligi prorsus nequeant, aut parum commodè, aut quod certè dare coguntur, quarum præsidio & certius & facilius cognoscantur, oderint. Neque enim illud uerè unquam dixerint, non longè melius minori que negotio ab eo, qui Græcæ linguæ sit peritus, Platonis exempli causa, & Aristotelis sensa percipi posse, quàm qui eiusdem linguæ cognitione destituatur. Nam primum quidem, ut Græcis literis doctissimus etiam ipsis ubique, quod ita minimè se habet, contigerit interpres, raræ tamen cuiusdam felicitatis fuerit, nusquam ipsum labi, nusquam impingere. Deinde talis, si quidem purè Latino utatur sermone, ab ijs intelligi non poterit, qui linguarum eruditionem negligunt, sin

Barba

Barbarus, ac Latinarum literarum scientia, & eloquendi elegantia destitutus, hunc ego non admodum Græcæ linguæ cognitione instructum esse posse existima-
uerim: & ut maximè sit (Græcus autem potissimum natione is fuerit) patrij sermo-
nis proprietatem & phrasas, ipsius ubi-
que translatio exprimet, ut hunc rursus
facilius, qui Græcas literas nouerit, quàm
earum imperitus assequatur. Quare rectè
mihi in uniuersum id dicturus, atque
adeò conclusurus uideor, ad ueteres au-
tores, qui philosophiã nobis explicarunt,
rerumque cognitionem tradiderunt, aut
omnino intelligendos, aut expeditè &
exquisitè magis, linguarum requissi co-
gnitionem. Quod si sit, optimè sibi eos
consultere, qui earum se scientia instru-
ant, nec hanc prærogatiuam sibi negli-
gendam putent. Atenim dicunt, hæc cum
audiant nonnulli, cum hominum uita
sit breuis, rerum autem cognitio, utpo-
te multis obstructa difficultatibus, lon-
ga, satius esse, ut linguarum & sermo-

nis posthabito studio, omnem curam operamq; in rerum inuestigatione ponamus: quæ uerisimilitudinem quidem aliquam habet oratio, fani autem, ut prouerbio dicitur, ueriq; nihil: quod hac ratione facile cognoscat, quod illi ipsi, qui huius sententiæ tum inuectores & autores sunt, tum comprobatores atque æmuli, uelint, nolint, fateri cogantur, aliqua omnino alterius alicuius linguæ, ut ad eam, quam iactant, rerum perueniant scientiam, præter domesticam & natiuam, cognitione esse opus, & uel barbaræ illius, qua utuntur ipsi, uel Latinæ & Græcæ, quibus nos perdiscendis iucumbimus, & potissimum ut commodis ad ueteres intelligendos instrumentis fidimus, ut tota adeo quæstio in duobus his consistere uideatur. Primo quidem, ut consideremus, utrum facilius sit incorruptam Latini Græciq; sermonis integritatem perdidicisse, an linguarum confusionem illam & miscellam, ex tot & tam diuersarum nationum uocibus conflata, utpote in quam hæc ex Gallia, illa ex Hispania,

spania, ex Dalmatia alia, & alia item ex Italia, nōnulla etiam, ne parum hæc uideatur fortunata, ex felici Arabia, & unde tādē non, comportata sint. Secūdo uero, quod iam magna ex parte probatum existimo, ut æstimemus, utrum plus momēti ad rerum cognitionem sit allaturum in turbido hoc & inquinato uolutari cœno barbarico, an uero potius placidissimè fluentes amnes, perlucidos illos & purissimos adire fontes. Sed mihi quidē prius illud dijudicatu non difficile uidetur: nec apud eos, qui æquos se iudices præbere uelint, multum nobis laborandum arbitror, ut probemus & citius & minori negotio duas illas politissimas percipi linguas posse, Græcam dico & Latinam, q̄ incultam & horridam barbariem. Nam cum quod unum est, rectum & finitum, certa q̄; quadam ratione constat, & in unius scientiæ modum redigi potest, eo quod multiplex est, tortuosum, fluctuans & dissolutum infinitum q̄;, neq; arte ut comprehendatur, naturam ullo modo habet idoneam, non solum cognitionem sui

* 5 facilio

faciliorem præstet: sed etiam, illud quidem eiusmodi sit, ut plenè aliquando, nec ita multorum annorum, si quis fortè sit diligentior, opera perdisci possit, hoc autè tale, ut omnino nequeat: sit autem illius generis Græca & Latina lingua, quæ sunt doctissimorum Grammaticorum præceptis exquisitè simul & breuiter cōprehensæ, & autorum enarratione ac lexicis satis explicatæ: huius autem Barbaries, ad cuius nec nominum uim monstrosam sæpe & Chimericam ulla unquam dictionaria, ut uocant, sufficiant, alijs atq; alijs nouis, ut fertilis res est Barbaries, imo luxuriās potius & quasi syluescens ac in omnes partes nimiam se fundens, uocibus, tanquam stolonibus quibusdam, subinde se proferentibus ac suppullulātibus, nec sermonis uniuersi infinitam ac dissolutam naturam præceptis coercendam astringendamque Grammaticæ quantumuis multiplicatæ, quis est, qui de eo amplius dubitet, nec tantum temporis, nec laboris Græcam ac Latinam, ut plenè cognoscatur, requirere

rere linguam, quantum inculta Barbari-
es, nisi forte qui Margite sit stupidior, ut
æstimare nequeat, quàm infinite sit fini-
to, nec eo usquequaque magno, infini-
tum maius. Atque hoc quidem cum sic
se habeat, de altero ambigere inscitia mi-
hi esse uidetur. Quomodo enim non lon-
gè ad rerum scientiam facilius nos certi-
usque quod terminatum est, & finitum
perduxerit, quam id, quod nec termino
ullo circumscriptum, & infinitum est. Cæ-
terum Barbariem esse eiusmodi, inde sta-
tim cognosci potest, quod ad uitij eiusq;
quod à recto desciiuit, naturam pertineat,
cum Græci Latiniq; sermonis puritas & in-
tegritas in uirtute sit reponenda. Quare
optima eorum esse opinio cognoscitur,
qui Græci Latiniq; sermonis cognitio-
nem sobriam (uoco autem sobriam, quam
Græci *αὐτάρκη* nominant, quæ curiosiori, q̃
ex usu sit, linguarum studio est contraria)
ei, qui legitime philosophaturus est &
ad rerum scientiam sine ullo errore per-
uenturus, necessariam esse iudicât: eorum
por-

porrò propositum rectissimum, qui quod optimum esse & utilissimū cognouerint, omnibus etiam uiribus assequi conentur. Atq; hos quidem, hæc qui faciant, quod sibi rectè consulunt, ego iure laudandos censeo. Vos autem CC.COSS.& Amplissimum Senatum ob singularem prudentiam, & erga honesta rectaq; studia beneuolentiam ac benignitatem, etiam honorandos ac colendos, & maximis ubiq; encomijs celebrandos, quod cum celeberrimā & frequentissimam quondam hanc Vniuersitatem instaurare, & in pristinam integritatem ac dignitatem restituere constituissetis, & non omnino infeliciter in Sacra Theologia, Iurisprudentia & Medicina id processisset, neq; huic parti, quæ ad Græci Latiniq; sermonis incorruptam integritatem ac cognitionē, & omnino politioem pertinet humanitatem, communiaq; literarum studia, deesse uolueritis: sed eruditissimis huc modestissimisq;, quā ego non infimam in professore laudem esse existimo, adhibitis uiris M. Gerardo Matthio

fio

fio Geldriensi, ad Græca, M. Iacobo Leihio Cochemensi, ad Latina profitenda, me quoq; qui in Philosophia cum Græcis Latina coniungerem, his quasi collegam adiungendum esse censueritis. De quo id uobis tutò polliceri potestis, si quid in me sit ingenij, si quid eruditionis atq; doctrinæ, quorum Deum omnis boni inexhaustum fontem, mihi autorem, homines doctos probosq; iudices statuo, id totum sine ulla inuidia in auditorium benignè ac liberaliter effundèdum. Neq; uero quicquam metuendum existimo, ne quod haud parua cum laude, maxima certè omnium expectatione Amplissimus uester Senatorius, prudentia nescio maiore, an pietate & beneuolentia dicam, cœperit ordo, ab eo aut difficultate aliqua, quam non uideo qua ratione huic interuenire negotio facile possit, deterritus, aut inuidorum & maleuolorum obtrectionibus, quas ut hic non defuturas suspicor, ita generose aspernandas & refutandas iudico, fractus & concedens aliquândo desistat: sed spem certam con-

concipio futurum, ut indies etiam ala-
 crior reddatur, dum non solum in ue-
 stram Viri Splendidissimi atque ornatif-
 simi sapientiam & constantiam intueor:
 sed etiam priuatim quorūdam Senatorio-
 rum uirorum mihi familiaris cognito-
 rum, ex quibus etiam de reliquis coniectu-
 ram facio, studium & fauorem præclaros
 hos cœptus promouendi animaduerto.
 Inter quos non minimam laudem debe-
 ri arbitror, rerum usu & frequentibus
 atque arduis Reipub nomine obitis lega-
 tionibus peritissimo integerrimoq; uiro,
 D. Frederico Echtio, duobus filijs, D. Io-
 anne Echtio, Illustrissimi Principis Guili-
 elmi Ducis Iuliac. Cluens. Montens. &c.
 Doctori Medico eximio, & in artis operi-
 bus exercitatissimo, à multis mihi iam an-
 nis & noto & familiari, & Frederico Ech-
 tio eiusdem cum patre nominis: qui Iuris
 doctor ante paucos dies ex Italia redijt, ue-
 rè felici. Iam uerò nec illud minimi mo-
 menti ad certio rem negocij huius pro-
 gressus fiduciam esse duxerim, quod Iuris
 con-

consultissimum uirum, D. Conradum Betzrop, Ordinarium, & in Iurisprudentiæ facultate Promotorem, non solum strenuum Vestris Ampl. ultro etiam eò propensis, hortatorem, hîc esse uideam: sed etiam, quô huic rectè consulatur negotio, nihil sibi facere reliquum. A quo proposito, nec uoluntas D. Ludouici Falckenberch Legum Doct̃oris exercitissimi & Ordinarij Iuris ciuilis professoris, ac Vicecancellarij abhorret, qui & ipse, dictu mirum, quanto huius rei promouendæ desiderio flagret: ut undique spes nos pulcherrima foueat, sic conspirantibus CC. COSS. Amplissimi Senatus, Virorum Senatoriorum, Excellentissimorum Doct̃orum, omniumque bonorum uotis & conatibus, fore, ut pristinam aliquando dignitatem Coloniensis hæc recuperet Vniuersitas, Dei Opt. Max fauore & beneuolentia: qui ut uestras Ampl. totumq; dignissimum Senatorium ordinem, diu incolumes nobis &

bis & Reipub. seruet, summo semper opta-
mus opere. Valete Viri Splendidissimi
atque ornatissimi, & nos qua cœpistis be-
neuolentia complecti pergite. Co-
loniæ, Calendis Martijs An-
no M. D. LI.

IVSTI VEL SII HAGANI IN Aristotelis de Virtutibus li- brum cōmentariorum, Liber primus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ.

Παυνετὰ μὲν ὅσι, τὰ καλὰ.
φεκτὰ δὲ, τὰ ἐις χρά. καὶ τῶ
μὲν καλῶν ἡ γέννησις αἱ ἀρε-
ταί. τῶ δὲ αἰσχροῶν αἱ κα-
κίαι. Επαυνετὰ δὲ ὅσι, καὶ
τὰ αἰτία τῶν ἀρετῶν, καὶ
τὰ πρόμνημα ταῖς ἀρε-
ταῖς καὶ τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐ-
τῶν. φεκτὰ δὲ, τὰ ἐναντία.

ARISTOTELIS DE VIRTU-
TIVS LIBER.

LAudabilia quidem sunt, quæ
pulchra, vituperabilia uerò, quæ
turpia. Atque pulchrorum quidem
A principi

principatum, uirtutes, turpium uerò, uitia obtinent. Cæterum laudabiles sunt & uirtutum causæ, & quæ uirtutes subsequuntur, quæq; ex eisdem eueniunt, atq; ipsarum opera. Vituperabilia uerò, quæ his sunt contraria.

De uirtutibus ac uitij tractaturus Aristoteles, quot sint, quæq; uniuscuiusq; sit ratio, & quæ ad cuiuslibet uirtutis ac uitij naturam referantur, seu ut accidentia, seu ut causæ, aut etiam alio quouis modo, imprimis quidnam uirtus sit ac uitij subijcere debuit, tum quod neq; diuidere, neq; species alicuius generis rectè inuenire queas, nisi ipsum genus & secundum exactè prius cognitum habeas, tum quod huius quoque methodi, quam Galenus ex definitionis dissolutione, recentiores simpliciter definitiuam appellare solent, sit proprium, à definitione exordiri. Verum quoniam interdum latior uocis explicatio definitionis usum præstat, nostramq; notionem, quam de re habemus, satis aperit, & ad substantiæ ipsius cognitionem aliquo modo promouet, idcirco hic & Aristoteles latiori quadam oratione uirtutis & uitij rationem subijcit, simul & ea quodammodo comprehendens,

quæ

quæ ad utrunq; spectât & refertur. Inquit igitur ea
quæ pulchra sunt & honesta, laudem mereri, quæ ue
rò turpia & inhonesta sunt, uituperatione digna esse.
Virtutes autem inter honesta primū obtinere locum,
& uitia inter inhonesta. Ex quibus ueluti syllogismo
colligi potest, maximè quidem laudabiles uirtutes,
maximè uerò uituperabilia esse uitia. sed & uirtu
tum, inquit, causæ laudabiles sunt, uirtutum causas,
& ipsam ingenij indolem, & rectam à teneris insti
tutionem, & cum bonis conuersationem, assiduumq;
studium & exercitationem quæq; his alia sunt cogna
ta appellans. Et quæ uirtutes subsequuntur, id est,
symptomata seu accidentia, quæ paulò post qualia
sint in singulis uirtutibus cognoscemus. Quæq; ex
eisdem eueniunt, fructus puta & commoditates, ho
nores reliquaq; his similia. Atq; ipsarum opera, id est,
actiones. Potest autem hoc totum, Et quæ uirtutes
subsequuntur quæq; ex eisdem eueniunt, atq; ipsarū
opera, & sic intelligi, ut illud quidem; Et quæ uirtu
tes subsequuntur, tanquam genus sit, reliquas duas sub
se partes continens. Et hæc uera esse auctoris mens
uidetur.

τριμερὲς δὲ τῇ ψυχῇ λαμβανόμενης καὶ
πλάτωνα, τῷ μὲν λογιστικῷ ἀρετὴ, ὅστις ἡ φρόνη
σις. τῷ δὲ θυμοειδῶς, ἢ τε πραότης, ἢ ἡ ἀνδρεία.

το ὃ ὑπὸ θυμικῶς, ἢ τε σωφροσύνης, καὶ ἢ ἐγκρά-
 τείας. ὅλης δὲ ὅς τις ψυχῆς, ἢ τε Δικαιοσύνης, ἢ ἡ ἐλευ-
 θερειότης, καὶ ἢ μεγαλοψυχία. κακία δὲ ὅς τις, το
 μὲν λογιστικῶς ἢ ἀφροσύνης, το ὃ θυμοειδοῦς, ἢ τε
 ὀργιλότης, καὶ ἢ δειλία. το ὃ ὑπὸ θυμικόν, ἢ τε
 ἀκολασία, καὶ ἢ ἀκράτεια. ὅλης δὲ ὅς τις ψυχῆς ἢ τε
 ἀδίκηια, καὶ ἢ ἀνελευθεριότης, ἢ μικροψυχία.

At cum ex Platonis sententia
 triplex fingatur anima, Aestimatrix
 cis quidē eius partis, prudētia uirtus
 fuerit. Animosæ uerò, lenitas & for-
 titudo. Eius autē cui cupiditas tribui-
 tur, frugalitas & continētia. Totius
 uerò animæ iustitia, liberalitas, &
 magnanimitas. Porro autē uitium,
 Aestimatrix quidem partis, insipie-
 entia habetur. Animosæ uerò, iras-
 cundia & timīditas. Eius autē in qua
 cupiditas est collocata, intemperan-
 tia & incōtinentia. Totius uerò ani-
 mæ, iniustitia, illiberalitas, & pusillan-
 nimitas.

Aßigna-

T V T I B V S L I B E R .

Assignatis generibus uirtute, inquam, & uitio, deinceps ad species progreditur, quas quidem ex subiecti, id est, animæ diuisione sumit. Cum enim animæ uarie sint partes, ut Plato & alij ante Platonem ueteres uoluerunt, Alia enim ipsius pars est, qua discimus, resq; apprehendimus & dijudicamus, quod λογιστικὸν Græci uocant, nos æstimatricem partem uertimus idcirco, quod non solum rationem sub se, sed & sensum & memoriam comprehendat, ut apud Galenum uidere est, libro, Quod animi mores corporis temperaturam sequantur. Alia uerò, in qua irarum existit ardor, omninoq; uis quædam effera, θυμοειδὴς græcis dicitur, Latini animosam appellare uidetur. Tertia autem, quæ quod uaria sit & multiformis, uno quidem nomine appellari proprio nequit, ab eo autem quod maximum uehementissimumq; in se habet, cupiditatem nimirum, ὠιδυμνητικὴ Græcis dicitur, unus cuiusq; certè ut propriæ sunt facultates & actiones, ita & uirtutes fuerint, quas conuenienti ratione ac ordine proponit Aristoteles. Nam primum quidem prudentiam æstimatricis esse animi partis uirtutem inquit. Deinde lenitatem & fortitudinem, animosæ. Quemadmodum frugalitatem & continentiam, eius quæ ὠιδυμνητικὴ dicitur. Atq; hæc quidem sunt singularum animæ partium uirtutes. Ex quibus rectè se habentibus omnibus & inter se consentientibus &

A 3 conspi-

ARISTOTEL. DE VIR-

conspirantibus iustitia emergit, totius animi uirtus, & liberalitas, & magnanimitas. Vt enim in animantium corporibus & singule partes suam & propriam sanitatem obtinent, atq; ex his totius quedam corporis sanitas oritur, ut item in fidelib. plurimis & quolibet contenta numeris est sonumq; proprium obtinet, & ex omnibus concentus quidam exit & harmonia, ita & in anima accidere deprehenditur. Nam & singule partes proprijs uirtutibus præditæ sunt, estq; omnium suauius quedam conspiratio ac cōsensus. Cæterum qua ratione uirtutes, hæc quidem singularū sint animæ partium, illæ uerò totius, id ipsum, quantum ad præsens institutum set fuerit, in explanandis singularum uirtutum definitionibus ostendemus à prudentia factio initio, quam sic nobis definit autor.

ΦΡΟΝΗΣΙΣ.

Εἰ δὲ φρόνησις μὲν, ἀρετὴ τοῦ λογιστικῆς, παρὰ σκευαστικῆς τὴν πρὸς εὐδαιμονίαν σωτηνόντων.

PRUDENTIA.

Atq; prudentia quidem, æstimatoricis est animæ partis uirtus, ad comparanda ea quæ ad beatitudinē pertinent idonea.

Si rectè dictum à Salustio existimamus priusquam
incipias

TVTIBVS LIBER.

Incipias cōsulto, & ubi consulueris, maturè opus est
facto, merito & hæc quoque uirtus reliquas uirtutes
antecefferit. Est enim ueluti domina quædam & cæ-
terarum gubernatrix, eoq; non ut aliæ ferè impetu
fertur, sed iudicio & ratione firmatur. Est autem
hæc, ut inquit autor, æstimatoricis animæ partis uir-
tus, uirtutem, ut genus in definitione collocans: reli-
qua uerò, ut differentias adhibens. Quod quidem æ-
stimatoricis sit animæ partis, tanquam à subiecto sum-
ptum discrimen, quo à reliquis uirtutibus, quæ in alijs
consistunt partibus, aut tota anima, distet. Quod ue-
rò ad comparanda ea, quæ ad beatitudinem pertinet,
idonea, ut ab obiecti seu circa quod uersatur natu-
ra. inquit igitur, uirtutem eam æstimatoricis esse ani-
mæ partis, quod & hanc partem ut rectè sit affecta
efficiat, & opus eius perfectum proferat. Per æstima-
tricem autem partem, etsi omne in se, ut diximus, *ἡγήσιον*,
id est, iudicandi uim continet, tamen specia-
tim nunc intelligimus eam, quæ rationis est compos.
Atq; huius adeò ipsius eam rursus partem seu facul-
tatem, quæ Græcis *ὑπερθεωρητικὴ*, à nostrorū non-
nullis intellectus actiuus nominatur, qui illi altera
ex parte adhibetur, quem contemplatiuum appella-
re solent. Huius autem opus seu officium esse, proui-
dere præparareq; quæ ad beatitudinē pertinent. Sunt
autem hæc nec necessaria, nec quæ fieri nequeant, sed

ARISTOTEL. DE VIR-

que ἡδὲ χάρις Græci uocant, nostrorum nonnulli contingentia uertunt, & circa quæ nulla ars, nec scientia est, in nostra tamen sunt potestate, & in deliberationem cadunt. Et hæc quidem æstimatricis est animæ partis uirtus, reliquarum omnium ueluti gubernatrix quædam.

ΠΡΑΟΤΗΣ.

πραότης δὲ ὅστις, ἀρετὴ τῷ θυμοειδῶς, καὶ ἡ ὑπ' ὁσγῶς γίνοντ' ἀυσκίνοιοι.

LENITAS.

Lenitas uerò est animosæ partis uirtus, qua fit, ut ira haud facile incitemur.

A prudentia deinceps lenitatem desinit. Neq; uerò id immerito facere deprehenditur. Nō solum enim quod hunc inter se ordinem animæ partes obtineant, idcirco de animosæ partis uirtutibus prius, quàm de eius quæ cupiditatibus est dedita, agit: sed etiā quod hac ipsa animosa partē, ea quæ rationis est compos aduersus alteram tanquàm auxiliaria utatur, quæ irrationaliter ad corporis sese uoluptates abiicit. Est autem duplex eius uirtus. Altera quidem, qua irrationalis hæc animosæ partis facultas & uis non deiicitur quidem, & labefactatur, prorsusq; dissoluitur, sed

quæ

quodominatur, mansuescit, & rationi subijcitur atq; obtemperat. Altera uerò qua hoc preparata modo, quocunq; ratione ducere feratur, strenuam se semper exhibet, & ad omnia etiam quæ mortem minantur pericula intrepidam. Vocatur autem prior illa non proprio quidem, sed affectionis nonnihil ad defectionem declinantis nomine, lenitas seu mansuetudo, quam etiam hoc loco Aristoteles mihi propemodum definiuisse uidetur. In quarto autem *Moralium* ad *Nicomachum* libro, ueram ipsam uirtutem describit, cū inquit, Qui uerò, ob ea quæ oportet, & quibus oportet, irascitur, insuper uerò & quemadmodum, & quando, quantoq; tempore, laudatur, lenis autem hic fuerit, & cætera quæ sequuntur. Quam autem hic ponit definitionem, ea, ut & uox, nonnihil in defectionem uergit. Nam lenitas est, inquit, animosæ partis uirtus, quæ sit ut ira haud facile incitemur. Id ipsum autem Græca euidentius adhuc declarant ob uocem *Δυσκίνητοι*, quod difficulter mobiles & incitabiles significat. Sed quoniam in eam peccare partem quàm alteram præstat, tum quod huc minus natura propensi sumus, tum quod minus sit uitium, ac ad ipsam uirtutem quedam quasi uia, eam etiam ob causam nonnunquam & pro uirtute habetur. Quanquam potest & Aristotelis hæc definitio commodè interpretata ad ueram uirtutem accommodari, si nimirum *Δυσκίνητοι*, id est,

A S difficul-

ARISTOTEL. DE VIR-

*difficiliter incitabiles perinde accipiamus ac si οὐκ
ἄλόγως κινητοῦς ὑπ' ὀργῆς, id est, qui ira non ci-
tra rationem & modum incitantur, dixisset, quam ip-
sius mentem esse rationi consentaneum est.*

ΑΝΔΡΕΙΑ.

*Ανδρεία δέ ὄστις, ἀρετὴ τοῦ θυμοειδὸς, κατ' ἣν
δύσκολοι εἰσὶν ὑπὸ φόβου τῷ πρὶ θάνατον.*

FORTITUDO.

Fortitudo autem, animosæ est
partis uirtus, qua fit, ut non facile
mortis terrore horescamus.

Explicata altera animosæ partis uirtute, deinceps
ad alteram transit, eam inquam quæ præparatam hanc
animæ partem accipiens, & rationis imperium non
recusantem, iam excitat, & ad res agendas nauam &
alacrem reddit, suamq; generositatem & robur ut
exerat facit. Vt enim in equis & frenis & calcari-
bus uti solemus, illis quidem ut nimios eius impetus
ferociamq; comprimamus, & uiam quam monstrat
eques, ire faciamus: his uerò ut animos excitemus &
ad robur exercendum stimulemus, ita & ad hanc ir-
rationalem animæ partem duas adhibemus uirtutes,
præcedentem quidem illam, quàm superius interpre-
tati sumus, ut frenum. Hanc uerò, de qua nunc
agimus,

TVTIBVS LIBER.

agimus, ut calcaria. Estq; adeo eius definitio aperta nec longæ indigens explanationis. Animosæ enim partis uirtus esse dicitur, quæ et ardua capefcere, et pericula etiam quæ mortem minantur, subire iubem ratione sustinemus. Hæc enim uerborum autoris est sententia, ex eo quod maius est, etiam id quod minus est insinuans. Nam si hac fit, ut nec mortis timore facile percellamur, sed ipsam etiam contemnamus, multo minus aut leuiora nos terreunt pericula, aut labores doloresq; frangent. Atq; hæc quidem sunt animosæ partis uirtutes, satis, ut arbitror, quantum ad præsens attinet institutum explicatæ. Quare ad terciæ partis, quam ὠδονητικὴν Græcis appellari diximus, uirtutes transeamus. Sunt autem hæc duæ. Altera quidem, quæ exquisitius considerandi uirtus forsitan absoluta non statuatur, sed ut inquit Theages, ἡμιπληγῆς ἀρετὴ, quæ adhuc in luctatione et pugna rationis cum experte rationis potentia cōsistat, et continentia dicitur. Altera uerò, ubi ratio iam planè dominatur, nec ulli sese irracionales proferant affectus, quæ etsi quoad nos posterior est, tamen quoniam natura est prior ac potior, de hac etiam prius agit autor, eamq; tali definitione explicat.

ΣΩΦΡΟΣΥΝΗ.

Σωφροσύνη δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ ὠδονητικῆς
καὶ

ARISTOTEL. DE VIR-

καὶ ἢ ἀνόμενοι γίνονται πρὶ τὰς ἀπολαύσεις
τῶν φαύλων ἡδονῶν.

FRUGALITAS.

Cæterum frugalitas, eius est animæ partis uirtus, cui cupiditas tribuitur, per quam efficitur, ut prauis uoluptatibus fruendi appetitu non incitemur.

Quod ad *has* attinet uirtutes & opposita ipsis uitiis, quatuor animi constitutiones est inuenire. Duas quidem laudabiles & affectandas: Duas uerò uituperabiles & fugiendas. Habent autem sese hoc modo, ut in laudandarum & uituperandarum altera, nulla sese cōtrarij uis proferat, sed in uirtute quidem, absoluta rationis sit uictoria & dominatio, in uitio uerò cupiditatis & irrationalis animi facultatis. Atq; hæc quidem tanquam duo extrema mihi intellige. Inter has autem constitutiones, aliæ duæ sunt intermediae, Altera affectanda, fugienda altera, in quibus ratio cum cupiditate pugnat. Et modò quidem illa superior euadit, ac continentis, imperfecta, ut diximus, oritur uirtus. Modò uerò hæc uincit, & incontinentia ἡμιτελής κακία emergit. Vt autem hæc clarius intelligantur, in aëris uario statu, tanquam in imagine & exem-

TVTIBVS LIBER.

Et exemplo, spectanda proponamus. Est igitur in aëre, nunc quidem, tanta tranquillitas et serenitas, ut nec ullæ nubes conspiciamur, sed undique illustre et clarum appareat cælum, et à ventis prorsus sit quies. Nunc uero, tanta perturbatio, qualis apud Maronem primo Aeneidos describitur, cum inquit:

Eripiunt subito nubes cælumq; diemq;

Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra. Suntq; hi duo ueluti extremi aëris status, alter cum temperantia et frugalitate conuenientiam quandam obtinens, quod ut ibi sol omnia suo lumine complet et illustrat ad infima usq; uim suam lumenq; nullo prohibente diffundens, ita et in anima ratio inferiores potentias nullis cupiditatum nebulis ac tenebris offusas illuminet, unde etiam σωφροσύνη Græcis dicitur, tanquam σοφρονέσας quædam sit σωτηρία, ut uult apud Platonem in Cratylo Socrates, et illi consentiens sexto Moralium ad Nicomachum Aristoteles. Tali enim demum animi statu uim suam exereere mens et ratio potest, ut compositæ et apte singule partes suis fungantur munij: alter cū intemperantia, quæ turbida quædam animi est ueluti tempestas cupiditatum malarum et corporearum uoluptatum impetu agitati. Rursus inter extremas hæc constitutiones oppositas, aliæ quædam sunt intermedie, ratione quidem eius, quod magis est et minus, infinitas prope

ARISTOTEL. DE VIR-

prope differentias obtinentes, ad duas tamen uelut
 uniuersales reductæ. Aut enim solis uis & serenitas
 præualet, aut nubium & tempestatis. Huic in animo
 similis est incōtinentia, ubi uoluptates cupiditatesq; à
 ratione subigi & euinci nequeunt. Illi uerò continen-
 tia, quod ut in cælo paulatim solis ui ac calore nubes
 discutiuntur ac superantur, sic & in animo paulatim
 euictæ cupiditates euanescent, rationiq; locum faci-
 ant. Et ex his quidem quatuor animi dictas constitu-
 tiones facile intelligi posse arbitror. Quare deinceps
 ad frugalitatis definitionem exanimandam progredia-
 mur. Inquit igitur Aristoteles uirtutem eam esse eius
 animæ partis in qua cupiditas est collocata, quæ quā-
 uim in definitione obtineant, ex superioribus intelligi
 potest. Alterum enim, ut genus, alterum ut differentia
 à subiecto sumenda ponitur. Quod uerò deinceps
 subiicitur, per quam efficitur, ut prauis uoluptatibus
 fruendi appetitu non incitemur, ab obiecti seu circa
 quod hæc uirtus uersatur, natura petita proprietas.
 Nam circa uoluptates earumq; cupiditates uersa-
 tur hæc uirtus. At non omnes. Neq; enim circa ani-
 mi, sed corporis. Neque huius rursus quaslibet, sed
 quæ tactu gustuq; potissimum percipiuntur, quas quo-
 niam seruiles & pecudibus potius bestijsq; quàm ho-
 minibus conuenientes iudicamus, non solum subigen-
 das opprimendasq;, sed etiam extirpandas ac fundi-
 tus

tus

TVTIBVS LIBER.

tas tollendas censemus. Atq; in hoc ipso huius uirtutis
 nis conspicitur, ut in quo hæc sit, nullum is prauis, id
 est, corporeis uoluptatibus fruendi appetitum sentiat,
 sed has prorsus respuat & auersetur. Atq; hæc qui-
 dem perfecta est uirtus & absoluta, cuiusmodi in-
 ter dum dum accuratius & exquisitius loqui uolunt,
 solas uirtutes appellandas censeant, quod nihil contra-
 rij in se contineant. Nonnunquam autem liberalius
 agentes, non has solum uirtutes appellant, quibus con-
 trarij nihil est admixtum, sed etiam ubi in mixtione
 id quod bonum est & laudabile præpollet. Cuiusmo-
 di est hæc, quæ sequitur continentia, quam Theages,
 ut diximus, ἡμιτελής ἀρετὴν uocat.

ΕΓΚΡΑΤΕΙΑ.

Εγκράτεια δέ ἐστιν, ἀρετὴ τοῦ ὑπιδουμκτικοῦ,
 καὶ ἡρκατέχουσι τοῖς λογισμῶν τὴν ὑπιδουμίαν
 ὁρμῶσαρ ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

CONTINENTIA.

Continentia uerò est animæ par-
 tis, in qua cupiditas residet, uirtus,
 qua in malas ruentem uoluptates cu-
 piditatem ratione cohibemus.

Vt altera illa animæ pars, quam animosam uoca-
 uimus, obedientia quadam & persuasionem rationem
 sequi-

sequitur, utpote huius magis capax, ita hæc, tanquam à ratione alienior, non nisi subacta oppressaq; rationi concedit. Quare eam summo studio assidue cohibere oportet, continenterq; eius vires labefactare & deijcere, ut tandem uel inuita ob imbecillitatem rationem sequi cogatur. Vt enim hoc persuasa uolensq; faciat, id ipsum certè fieri nequit, quod non solum hæc maxime bruta sit & à rationis consociatione alienissima, sed etiam propemodum in plantæ & stirpis naturam degenerarit. Vnde non immerito sacræ literæ hanc ipsam in nobis facultatem carnem appellantes, eius nobis mortificationem ubiq; præcipiunt. Est autem huius imperfectæ & in pugna rationis cum cupiditate consistentis uirtutis definitio apertè satis ab auctore proposita, cum nimirum eam esse dicat, qua cupiditatem in malas & noxias ruentem uoluptates, ratione cohibemus: Malas quidem uoluptates appellans uenereas, & in cibo & potu consistentes, quorum uel immodicam quantitatem uel qualitatem ad palatum magis, quàm ad sanitatem facientem uitiosè affectamus. Ratione autem cohibere, non quod cupiditas rationi, ut diximus persuasa concedat (fieri enim id nequit) sed quod rationis nutu & arbitrio, uoluntas, quam *πρὸς αἰσθητικὴν* Græci uocant, quæ animi est uoluntati manus, ut inquit Theages, hanc irrationalem partem coërceat reprimatq;. Cæterum hæc uia quædam
est ad

TVTIBVS LIBER.

est ad frugalitatem seu temperantiã, acclius quidem & laboriosa primum, ut est uirtutis secundum Hesiodum uniuersa, sed quæ paulò post & iucunda & facilis reddatur. Facilis quidem ex consuetudine: Iucunda autem quod pro turpitudine honestatem, pro corporis titillationibus & effrenata præcipitiq; libidine, animi tranquillitatem, læticiam stabilesq; uoluptates conciliet. Atq; hæc quidem de his uirtutibus quæ animæ partium esse dicuntur. Deinde ad eas progreditur autor, quæ totius sunt animæ. Inter quas iustitiam primo subiicit loco, hanc eius definitionem adferens.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.

Δικαιοσύνη δὲ ὅτις, ἀρετὴ ψυχῆς, διανεμένη κατὰ τὸ κατ' ἀξίαν.

IUSTITIA.

At Iustitia est animæ uirtus, quæ suum unicuiq; pro dignitate & merito distribuit.

Dictum quidem est superius, non inutile autem fuerit repetere & nunc, ut sanitas quædam & singularum corporis partium, & totius est animalis, ita & singulas animæ partes suas & proprias obtinere uirtutes, & totius esse quandam rectitudinem, in qua uir-

B tutis

ARISTOTEL. DE VIR-

tutis splendor est maximus, ut hinc adeo boni uir
absolute simpliciterq; merito nominentur, non secus
atq; ex totius corporis sanitate, sani simpliciter. Ex
quo certe illud intelligere haud difficile est, hanc nisi
alijs uirtutibus antecedentibus haberi non posse, quē-
admodum nec sanitas totius, citra partium sanitatem.
Verum enim uero dicat aliquis, si totum nihil aliud est
quàm partes omnes simul acceptæ, neq; totius uirtus
quicquam fuerit, extra uirtutum partium collectio-
nem. In quo itaq; reliquæ fuerint uirtutes, is nimirum
et iustus habeatur. Cui quidem sic respondemus. Ne-
que omnino nihil, qui sic sentiat, dicere, neq; penitus
tamen ueritatem attingere. Nam et totum aliud quid
est, quàm omnes simul acceptæ partes, et tamen for-
sitā necesse est, tales partium affectiones, totius
consequi consimilem habitum. Quod uero totum non
idem sit quod partes simul omnes, hinc maximè intel-
ligas. Domus enim totum quid est. Huius autem par-
tes, ligna, lapides, lateres, ferramenta, et quæcunque
alia ad eius structuram desiderantur. Verum hæc ut
omnia adsint recteq; affecta sint singula non quomo-
docunq; tamen se habentia domus erunt, sed certa in-
super quæpiam requiritur compositionis ratio, quæ
quidem citra partium singularum integritatem re-
ctamq; affectionem inculpata non fuerit, aliud tamen
ab illis habeatur. Eadem igitur arbitror, ratione et
de ami-

de anima dicere licebit. Totum enim quid est: Huiusque partes, quas superius commemorauimus. Neque tamen hæ quæcunque inter se connexæ & compositæ ratione, anima fuerint, sed certo quopiam modo, ipsiusque naturæ maximè conuenienti. Neque uerò hic quempiam conturbari oportet, si & partes & compositionem animæ tribui audiat. Nam & partes habet, ea nimirum ratione, qua totum quid & est, & dicitur, & fortasse compositionis cuiusdam quamuis non crassæ istius & corporeæ particeps est. Si enim non, sed simplex quiddam sit, dolore certè affici & pati nequeat. Nunc autem multiplices ipsius sunt affectiones, multiplices & morbi, neque sanè curationis unica est ratio. Quod si quis eò confugiat, ut per accidens seu per consensum animam pati dicat, per se autem esse ab omni affectione liberam, id ipsum quidem de ea, quæ rationis est compos seu animæ parte, seu anima, rectè forsitan dici censeamus, de omni autem, non rectè. Nam & animosæ partis, & eius, quæ à cupiditatum uehementia & multitudine ὠδυ-
μντικῇ Græcis dicitur, sui sunt & proprii morbi, & quidem, si Ciceroni credimus, perniciosiores pluresque quàm corporis. Suos autem propriosque hoc loco morbos cum dico, non sic accipi uelim, quasi non & corpus simul afficiatur. Fieri enim hoc fortasse nequit, sed quod ipsius sint primò & per se, per con-

B 2 sensum

ARISTOTEL. DE VIR-

*sensum autem corporis. Vnde et hæc ab Aristotele in φυσιογνωμικοῖς sumpta ὑπόθεσις. καὶ τὸ νω-
τίον Δὴ τοῖς φθι ψυχῆς παθήμασι τὸ σῶμα συμ-
πάχον, φανερόν γίνεται πρῶτε τὰς ἐξωτας, καὶ
τοὺς φόβους καὶ τὰς λύπας καὶ τὰς ἡδονάς.
Nam ut ebrietas et febris, reliquiq; corporis morbi
animum sæpenumero tentant, ita et ira, timor, a-
mor, in corpus uergunt. Verum de his aliàs dabitur
commodior disputandi locus. Nunc ad rem reuer-
tamur. Cum igitur iam satis constet, animam præter
partes aliud quid insuper esse, et hoc utique confe-
ctum iam arbitror, illi propriam quandam tribuen-
dam esse uirtutem, quæ fortasse, ut superius dixi,
partium animi uirtutes consequatur, diuersa tamen
ab his sit. Quanquam omnino et id controuersum es-
se uidetur. Nam in domo sanè, ijsq; quæ ab arte fi-
unt, non sequitur si singulæ rectè sint affectæ partes,
et totum illicò rectè se habere, sed ut totum rectè se
habeat, illud prius esse necesse est. In ijs autem, quæ
natura sunt, quoniam intus opifex latet, res ambi-
guitatem non parua peperit, Alijs nimirum asseren-
tibus quod calidi, exempli gratia, frigidi, humidi et
sicci bonam temperiem, optima necessario consequa-
tur conformatio, Alijs uerò ad diuiniores eam re-
ferentibus originem. Verum quoniam de his et simi-
libus in ijs, quantum res exigit, differemus commen-
tarijs,*

TVTIBVS LIBER.

tarijs, quæ in Aristotelis Moralia instituimus, non est quod hic prolixiores simus. Quare ad definitionis ipsius explicationem progrediamur, illud tamen prius si constituerimus, cum multis modis iustitia dicatur, quamnam hic tandem Aristoteles definiat. Dicitur enim iustitia, & uniuersa uirtus, & ea quæ uirtutis totius in parte collocatur. Rursus huius alia est, quam distributiuam, alia uerò, quam commutatiuam uocant. Et ex alia rursus diuisione, iustitia hæc quidem absolutè simpliciterq; dicitur, ut politica, illa uerò cum adiectione semper, ut herilis, patria, maritalis. Tot igitur modis, & fortasse pluribus, sed qui Theologici potius, quam nostri sunt instituti, cum iustitia dicatur, de ea hanc definitionem intelligere oportet, non quam, ut quispiam fortè opinetur, ex uerbis in errorem impulsus, Græci Δίκαιον κατὰ τὸν λόγον appellant, neq; quam, huius taquam genus, cum sit, uirtutis totius in parte collocamus: sed quam totam uirtutem superius esse diximus. Atque hanc quidem nonnunquam ipsam, non admodum curiosè à uirtute discernere laboramus, cum ut talem animæ simpliciter habitum, eam consideremus, id est, quatenus eum, in quo est, in se consideratum perficiat & absoluat, interdum uerò, etsi subiecto idem sunt, ratione tamen inter se differre censemus, cum quem ad alium relatum obtinet usum, exactius æstimamus, &

B 3 ut civile

ARISTOTEL. DE VIR-

ut ciuile quoddam bonum ipsam contemplamur. Iustitiam igitur hoc modo appellatam, animæ uirtutem esse inquit, Virtutem quidem ut genus, ut in alijs, in definitione collocans, Animæ autem, ut differentiam à subiecto, in quo ea consistit uirtus, sumendam. Nam cum reliquæ uirtutes animæ parte in aliqua, hæc in tota nimirum ipsa consistit. Quod uerò deinceps sequitur, ΔΙΑΝΕΜΗΤΙΚὴ τῶν κατὰ ἄξιαν, id est, ut uerbum uerbo reddamus, pro dignitate distributiuæ, id sanè communiter, & non propriè hoc loco accipiendum. Neque enim τὸ ΔΙΑΝΕΜΗΤΙΚὴν, sic intelligere in hac definitione oportet, ut τῇ ὅτι τοῖς σωαλλόγμοις Διορθωτικὴν opponatur, sed potius, ut talem animæ rectitudinem significet, qua fit, ut primò quidem in homine, tantum unicuiq; animæ parti, quantum dignitas eius postulat recta; iubet ratio, tribuatur ac concedatur, uel ut apertius dicam, ut omnes inter se animæ partes consentientes & ueluti conspirantes, hæc quidem legitimè imperare, illæ uerò obsequi uouerint, & hæc quidem prouidentia multipliciq; rerum experientiâ instructa clauum teneat quietæ, illæ uerò ex hac totæ pendentes, ad eius nutum moueantur. Deinde uerò sic præparati & societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tueamur, quod suum cuiq; est tribuendo, quod sanè non in præmiorum & poenarum debita distributione, quam

quàm magna quidem ex parte, consistit tantum, sed etiam in officiorum utilitatum totiusq; adeò uitæ æquabili quadam communicatione. Atq; hæc quidem Aristotelis uerborum mihi esse sententia uidetur, ut hæc iustitiæ definitio, & hominis quatenus homo, & quatenus Reipub. pars est, perfectioni utriq; ex æquo conueniat, quarum mihi alteram quidem definisse Theages, alteram uerò Iurisperiti separatim uidentur. Et utriq; pro instituto suo rectè. Nam Theages quidem eam ut hominis per se considerati perfectionem inspexit. Iurisperiti uerò, ut politicum quoddam & in conuictu societateq; humana consistens bonum. Inquit igitur ille in libro περὶ ἀρετῆς hunc in modum: καὶ ὁ δὲ ἰσχυρότατος πάντων ἀνθρώπων τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἀντιθέτους ἀρετὰς, καὶ τὰς μετέωρας τὰς ψυχὰς, καὶ τὰς ἀρετὰς πελείας καὶ πανυπέρτατας, id est, Et est iustitia, coniunctio quædam cōcentus animæ partium, & uirtus perfecta atq; suprema. Vlpianus autem, ut habetur libro primo Digestorum Titul. 1. de Iustitia & iure, eam sic definit: Iustitia est constans & perpetua uoluntas, ius suum cuiq; tribuendi. Ac de iustitia quidem satis dictum existimo. Sequitur ut de liberalitate agamus, cuius hæc apud autorem sequitur definitio.

ARISTOTEL. DE VIR-

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΤΗΣ.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΤΗΣ ΔΕ ΟΥΣΙΝ, ΑΓΕΤΗ ΤΥΧΗΣ, ΕΥΔ' ΑΠΑ-
 νει εἰς τὰ καλὰ.

LIBERALITAS.

Liberalitas autem animæ est uir-
 tus, rectè sumptum in res honestas
 faciendi.

De liberalitatis subiecto, et cuius, hæc sit uirtus,
 totiùsue animæ, ut hoc loco uelle autor uidetur, an
 uerò potius animæ partis alicuius eius nimirum, quæ
 cupiditatis est, ut est à nobis libro quinto commen-
 tatorum in Cebetis tabulam demonstratum, non im-
 merito utiq; dubitet aliquis. Nam si quis ad ea, quæ
 à Platone nono libro de Repub. dicuntur, respiciat,
 quod nimirum hæc animæ pars non solum Ειλήθο-
 ν sit, cuius occasione temperantiam eius uirtutem
 esse statuimus, sed etiam Ειλοκορδής et Ειλοχρή-
 ματ, Aristoteles autem libro quarto Moralium
 ad Nicomachum liberalitatem περί χρημάτων με-
 σότητα, esse asserat, non totius animæ liberalitatem
 uirtutem, sed cupidinæ potius partis esse iudicabit.
 Rursus autem si in hanc Aristotelis, seu quicumq; hu-
 ius tandem libri sit autor, definitionem intueatur, to-
 tius eam animæ existimabit. Atqui fieri nequit, ut
 utrumq;

utrumq; uerū sit, cum unam eandemq; uirtutem & totius animæ esse & partis, contradictionem necessario secum trahat, quod hac ratione & totius & nō totius esse simul statuatur. Quid igitur ad hæc dicemus? Neque enim ut ijs, quæ sunt à nobis & Platone tam firmis argumentis probata, diffidamus, neque ut rursus Aristotelem penitus nihil uidisse, sed, quod dici solet, toto aberrasse cælo statuamus par est. An ut iustitiam aliam, quæ totius, aliam, quæ partis rationem obtinet esse dicimus, & illam quidem totius animæ uirtutem censemus, hanc uerò partis eius, cui cupiditas tribuitur, sic & liberalitatem duplicem faciemus? quarum altera in cibi & potionis ac uenereorum reliquorumque eodem pertinentium; ac uel ad corporis indiuidui, uel generis conseruationem facientium cupiditates decorè sumptus faciat, altera uerò non in hæc solum, atque huius tantum animæ partis cupiditates, sed etiam in politioris humanitatis & literarum studia, artesq; ac disciplinas ingenuas, atque ipsam adeò philosophiam, quæq; ad æstimatoris animæ partis appetitus referuntur reliqua pecuniam impendere pro ratione modoq; & norit & uelit. Consimili autem modo & in ea, quæ ad uictoriam & honorem pertinent, & si quæ sunt alia, quæ animi excelsi atq; inuicti magnitudo ac robur appetit. Neque uerò id mirum cuiq; uideatur, quod liberalitatem aliā omnium

animæ partium communem esse statuamus, aliam uerò
 cupidinæ partis propriam, sed sciat, conuenienter id
 à nobis fieri, quod in quas sumptus faciendi sunt cu-
 piditates, quas *ἡ δούλια* Græci uocant, eæ nunc
 quidem promiscuè & communiter omnibus partibus
 tribuantur, ut cum discendi & ueri cognoscendi, item
 libertatis, uictoriæ, honoris & imperij adipiscendi,
 ad hæc uerò & corporis uires cibo & potione refici-
 endi, rebus ueneris utendi cupiditate nos teneri di-
 cimus: nunc uerò peculiari quadam ratione contra-
 hantur & ad eam animæ partem quasi in angustum
 deducantur, quæ ex cupiditatum, quæ in ipsa sunt,
 multitudine ac uehementia propter excellentiam so-
 la propriè commune τὸ *δούλιον* nomen, ut
 Homerus apud Græcos poëtarum, possidet. Sed hæc
 quidem si sic se habent, rectè liberalitatem totius ani-
 mi uirtutem hic ab autore dictam esse constat, quod
 communem illam, & ut quis dixerit, uniuersalem,
 non autem, quæ ut totius pars quædam est, nunc sibi
 definiendam proposuerit. Inquit igitur liberalitatem
 totius animæ esse uirtutem, quod quam uim habeat,
 quaq; ratione ab ipso dictum sit, ex superioribus iam
 patet. Quod uerò sequitur, sumptum faciendi, id ip-
 sam à iustitia & magnanimitate separat, quæ &
 ipse totius animæ uirtutes sunt quædam: sed quarum
 altera in suum cuiq; tribuendo, altera in perferendo

pro-

TVTIBVS LIBER.

prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam, uersatur: ea autem, qua de nunc agimus, non in his, sed in eo, quod dictum est, uim suam positam habet. Cæterum ab eo, quod huius uirtutis maximè proprium est, hæc facta est definitio. Nam in erogatione pecuniæ impensaq; facienda, hæc potissimum uirtus cernitur. In non acquirendo autem unde non oportet, & unde oportet acquirendo, potius iustitia. Sed quoniam & luxuria seu prodigalitas, huic oppositum uitium, in eodem uersatur, ut & ab hac discernatur liberalitas, adiectum in definitione est, rectè, & in res honestas, quod luxuria nec rectè, sed effusè & ubi non oportet, & quando, & quibus, quæq; reliqua cum recta pecuniæ erogandæ ratione pugnant, nec in res honestas, sed uanas noxiasq; uoluptatum cupiditates impendat sumptumq; faciat. Honestas autem res hoc loco dicit, quæ deceant, & quorum nos minimè pudeat, simpliciterq; quæ in honestis atque turpibus sunt contraria. Atque hæc quidem huius uirtutis sit explicatio. Nunc ad magnanimitatem transeamus quam sic nobis definit autor.

ΜΕΓΑΛΟΥΧΙΑ.

Μεγαλοψυχία Δέδωκεν, ἀρετὴ ψυχῆς, καὶ ἥν Δωδωντὶ φέρει εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

MAGNA-

ARISTOTEL. DE VIR-
MAGNANIMITAS.

Magnanimitas uerò animæ est uirtus, qua perferre prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam queamus.

Si in Græcæ uocis rationem ac compositionem intueamur, totius hanc animæ esse affectionem ac uirtutem non immerito iudicabimus: si uerò in definitionis eam partem, quæ tanquam differentia quædam à subiecto, seu obiecto, ut loquuntur, sumenda generi est adhibita, non totius illam animæ, sed potius animosæ eius partis esse censebimus, quod perferre posse prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam primò & per se ad hanc pertinere uideatur. Sed priorem illam ut ueriores sententiam sequitur auctor, neq; uerò id iniuria. Nam si rectè libro Ethicorum ad Nicomachum quarto ab Aristotele dictum est, magnanimum eum esse, qui rebus magnis dignum se esse censeat, dignis cum sit: magnis autem rebus neminem dignum esse posse, in quo non omnis sit uirtus, neq; uerò solum ea simpliciter, sed etiam cum excellentia quadam magnitudineq;, non dubium id quidem est, quin quæ totius animi rectam & præclaram constitutionem sequitur, seu affectio, seu uirtus, ea quoq;

TVTIBVS LIBER.

quoque totius animi sit iudicanda. Et omnino, si quid ego iudico. ita se res habet. Quod in corpore, totius corporis est sanitas, id in anima iustitia: quod uero ibi bona corporis habitudo, quam *εὐεξία* Græci nominant, id hic rursus magnanimitas. Itaque ut illic, quæ Aristotelis & Ciceronis est sententia, corporis bonam habitudinem tumor imitatur sæpè, ita & hic magnitudinem animi, elatio & superbia. Consequitur autem hanc rectam animi affectionem, seu potius pars quædam eius est, firmitas ac robur, quo instructi ac præparati omnem facile ac generosè fortunam feramus, nec prospera turgescunt & tumentes, nec fracti aduersa: quod & ipsum in corporis affectionibus est deprehendere, ubi bonam habitudinem, uirum quoque præstantia & excellentia sequitur. Atque hætenus quidem omnia sibi mutuo satis sunt consentanea, ipsæque, quæ in corpore conspiciuntur, affectionibus, iam dicti animi habitus, proportionem comparationemque exquisitè respondent. De tertia autem corporis affectione, pulchritudine nimirum, quid dicemus? cui potissimum eam animi affectioni similem esse statuemus? Vtrum & huic eidem comparabimus? quod certè Aristoteles facere uidetur, cum inquit, In magnitudine enim cernitur magnanimitas, quemadmodum & pulchritudo in magno corpore. Qui uero parui sunt, belli, sic enim *ἀσείδης* hoc loco interpretor,

ARISTOTEL. DE VIR-

pretor, Martialis illo disticho commune factus:

Bellus homo, & magnus uis idem Cotta uideri.

Sed qui bellus homo est, Cotta, pusillus homo ē.
& mediocres atque concinni, pulchri autem nequaquam sunt. Et rursus non ita multò post, Videtur itaque magnanimitas quasi ornamentum quoddam uirtutum esse. An uerò potius corporis pulchritudini liberalitatem assimilabimus? Neq; enim ratione carere & id uidetur, non eam solum ob causam, quam etiam, quod, ut annotant Grammatici, liberales non modo dicantur benigni & munifici, sed etiam per translationem quandam ab animo ad corpus, pulchri & ingenuæ formæ homines, Vnde apud Terentium Parmeno,

— hem Eunuchum tibi

Quàm liberali facie, quàm ætate integra?
quod ueluti interpretata Thais subiicit,

Ita me Diij ament, honestus est: τὸ τ' ὄσι, καλὸς.
Sic enim apud Menandrum fuisse credo, quæ certè uerbi translatio, nisi subesset similitudo, & corporis hæc affectio ad illum animi habitum quandam seu proportionem seu conuenientiam haberet, nec instituta unquam, nec recepta fuisset: sed etiam quod animaduertamus ad conciliandum amorem nullam hac uirtutem aliam plus pollere potiolemq; esse, ut hac nimirum ratione, quod in corpore est pulchritudo,
id in

T V T I B V S L I B E R .

id in animo liberalitatem esse non male dicamus. Sed de his quilibet, ut uolet, constituat. Nos autem quam uim autoris definitio habeat considerato, ad reliqua progrediamur. Quod igitur magnanimitas animæ uirtus esse dicatur, id quid ualeat, ex præcedentibus iam patet. Quod uerò differentię loco, ab obiecto, in quo cernitur hæc uirtus, sumptæ, deinceps sequitur, qua perferre prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam queamus, id ita intelligendum, ut duplex huic uirtuti subiectum ab autore sit assignatum: & alterum quidem, in quo primo ac maxime uersetur, honorem & ignominiam: quorum illum, si à uiris probis & ob res præclare gestas ipsi deferatur, admittet, probabit, delectabitur moderateq; feret, tanquam quæ ipsi congruentia & conuenientia sint, aut etiam minora, quod æstimatione ac precio omni longè maior sit uirtus, consecutus: Si uerò aut à malis, aut quibuslibet & ob parua quædam ac uulgaria, contemnet, aspernabitur, & indignum se suaq; uirtute & præstantia iudicabit: Hanc autem, nullius nec mali, nec turpitudinis, nec omnino quod ignominiam & infamiam mereatur, sibi conscius (qui enim potest in quo est uirtus?) non curabit, despiciet ac pro nihilo putabit. Alterum uerò, in quo secundario cernatur loco, prosperam & aduersam fortunam. Nam & harum utranq; moderatè feret, ut nec

rebus

rebus secundis efferat se insolenter letitiaq; exultet, nec aduersis debilitetur animumq; demittat. Ceterum secundario in his uersari magnanimitatem, non autē primo dicimus, quod qui magno & excelso sunt animo, facultates rerum atq; copias, opes, potentiā reliquaq; eiusdem generis non propter se, sed propter honores, qui hinc consequuntur (diuites enim, opulentos, potentes honorari uidemus) sibi expetendas esse arbitrentur. Sed hoc loco fortasse non immerito querat aliquis, si hæc, quæ à nobis dicta sunt, ita se habeant, & honor quidem ac ignominia, huiusmodi sint, ut in his moderatè, & ut oportet, ferendis per se & primò uersetur magnanimitas, prospera uerò & aduersa fortuna, talia, in quibus nec per se, nec primò, sed secundario, ut dictum est, loco, & propter illa, cur ordinem hic inuertit autor, & in quo hæc primò uersatur uirtus, posteriore, in quo secundario, priore posuit loco? An quod prospera & aduersa fortuna, ad honorem & ignominiam se habeant, ut genus ad speciem? Omnia enim externa bona, ad secundam fortunam: & ad aduersam mala referunt Peripatetici. Quanquam non ea solum de causa, id ab ipso factum uidetur, sed & ob hoc non minus quod in eiusmodi definitione à communioribus semper ad ea, quæ definiendo propria sunt, quæq; in aliam speciem non conueniant, sit progrediendum.

Itaq;

TVTIBVS LIBER.

Itaq; genus primo ponitur loco, ut hic uirtus. Deinde, ut quæq; differentia latius pateat, ad pluresq; pertineat species, hoc etiam generi propior adiungitur. Postremo autem loco, quod cuiusq; maximè est proprium collocatur, quod & hic factum uidemus. Nam honorem & ignominiam, aliarum nulla uirtutum subiectum sibi, & in quo uersetur, habet: ea autem bona, in quibus & prospera & aduersa fortuna consistit, non huius solum, sed etiam iustitiæ & liberalitatis sunt subiecta, ut ex ijs, quæ superius sunt dicta, patet. Quamquam & in his, quæ accidunt mutationes conuersationesq; status, & in alterutram partem temporum ac momentorum inclinationes generosè ferre, huius proprium uirtutis esse uideatur, nisi quis fortè hoc & in fortitudinem conuenire putet, quæ habet nonnullam & cum hac uirtute naturæ communionem. Sed explicatis uirtutum definitionibus sequitur ut ad uitia progrediamur, quarum primæ, hæc apud autorem est definitio.

ΑΦΡΟΣΥΝΗ.

Αφροσύνη Δέ ὅστις, κακία λογιστικόν, αἰτία τοῦ
 ζῆν κακῶς.

INSIPIENTIA.

Insipientia autem, æstimatricis
 C partis

ARISTOTEL. DE VIR-
partis est uitium, malè uiuendi cau-
sa.

Cum dupliciter insipientia dicatur, ut est à nobis
libro primo commentariorum in Cebetis tabulam ex-
plicatum, & altera quidem κατ' ἀπόφασιν, id est,
secundum negationem appelletur, altera uerò κατὰ
Διάθεσιν, id est, secundum affectionem, non iniuria
querat aliquis, utram harum hoc loco definierit au-
tor, illamne priorem, quæ prudentiæ absolutam pri-
uationem significat? An uerò potius hanc postero-
rem, quæ κατὰ Διάθεσιν esse dicitur? Neque enim
quæ κατ' ἀπόφασιν nominatur (est autem ea abso-
luta & simplex planeq; talis, qualem imperitorum &
rudium, qui suæ sibi ignorationis & inscitiae probè
sunt conscij, esse dicimus) actiuosa est, ut ullum ha-
beat momentum, quod alicuius quidem certè sit æsti-
mationis, ad uitam uel beatam uel miseram. Cæterum
cum posterior hæc, quæ in falsa opinione & ratio-
nis ac mentis aberratione cernitur, in duas diuidatur
species, alteram qualem, quæ simpliciter quid aliter,
atque se habet, habere existimamus (Vocetur autem
hæc, quo ab altera discernatur, opinatrix) alteram
uerò, quæ ratiocinatione conciliatur, quam proinde
ratiocinatricem appellare non incommodum fuerit,
de utraque in hac agi definitione, censendum, quod
utraq;

TVTIBVS LIBER.

utraq; eorum, quæ in uita perperam geruntur, sit causa. Est autem ipsa definitio satis aperta, maximeq; si quis prudentiæ definitionem rectè sit assequutus. Inquit igitur insipientiam esse æstimatricis partis uitium, quod quid ualeat quemuis per se ex ijs, quæ sæpius iam antè dicta sunt, intelligere posse arbitror. Quod uerò deinceps subiicitur, malè uiuendi causa, id sic dictum esse existimare oportet, ut cum eo pugnet, quod in prudentiæ definitione ponebatur, ad comparanda ea, quæ ad beatitudinem pertinent idonea. Nam ut prudentia, quæ non solum cæterarum uirtutum domina est & moderatrix, sed totius etiam uitæ omniumq; particularium actioꝝ gubernatrix, utpote facultas animiq; in nobis uis consultrix & prouida utilitatum opportunitatumq; omnium, beatitudinis potissimum nobis est causa. Videntur enim ad hanc collata non externa solum & corporis appellata bona, sed etiam animi reliqua, organicam quandam & instrumentariam subire naturam, ut in Platonis Euthydemo uult Socrates: ita & insipientia infelicitatis & miseriæ, cum inconsiderata quædam animi sit affectio, consilij præceptis & deuiis, quæ nec rectè providere, nec præsentibus benè uti queat. Vel igitur hoc modo postremam hanc definitionis partem intelligere oportet, ut malè, id est, infelicitè, miserè & erumnosè uiuendi eam causam esse dixerit: Vel, ut

ARISTOTEL. DE VIR-

male, flagitiose, turpiter, ac uitiose exponamus, aut
quod magis placet, utroque modo, quod κακῶς ἢ
utrumq; apud Græcos significet. Et definitionis qui-
dem hæc uis. Cæterum quoniam omnis uirtus est, ut
placet Peripateticis, mediocritas, quæ est inter nimi-
um & parum, seu exuperationem & defectionem,
est autem & prudentia uirtus, ut superius est tradi-
tum, operæ precium fuerit considerare, inter quæ ip-
sa sit mediocritas, & quomodo insipientia ad eam sit
affecta: utrum ut exuperatio, an uerò potius ut defe-
ctio? Certè qui insipiens est, quoniam in errore fal-
saq; opinione uersatur, & pro ueris quidem falsa, pro
bonis uerò & utilib; noxia malaq; amplectitur,
mentis inopia ipsam laborare, & rationem imperfe-
ctam habere manifestum est. Vnde ad defectionem
& quod parum est, pertinere insipientiam, rectè di-
xerimus. Quænam autem hic sit exuperatio, de eo
non perinde promptè quis forsitan constituerit. Nam
si quis in uoces solum intueatur, τὸ ὑπερφρονεῖν ἢ
φρονεῖν, ut exuperanti in mediocritati, opponendam
existimabit, maximeq; & Pauli illo in Epistola ad
Romanos loco id quodammodo indicante. λέγω ὑ-
πὲρ τοῦ ΧΑΡΙΤΟΣ ὅτι ΔΟΘΕΙΣ ΗΜΙΝ, ΠΑΝΤΙ ἢ
ὄντι ἐν ἡμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ ΔΕΙ φρονεῖν,
ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. Sed si rursus dili-
genter in mentem Apostoli introspeciat, inueniet hic
τὸ

τὸ φρονεῖν pro uerbo medio, id est, quod nec bonam, nec malam significet affectionem usurpatum: neq; uerò ad prudentiam pertinere, sed ad opinionem et existimationem, quam de se quis habeat: ut ὑπερφρονεῖν hoc loco nihil aliud significet, quàm quod precedenti cap. ὑπερχαλοφρονεῖν, id est, alto et elato animo esse, et magnifice de se sentire, quod et μεγαλοφρονεῖν Græci uocant. Huic autem uitio opposuit Paulus ὁ σωφρονεῖν, id est, modeste de se sentire. Quare quantum quidem ad hæc attinet, nondum ea, quam quarimus exuperatio inuenta est. Neq; tamen eam ob causam desistendum arbitror, sed considerandum ecquid ea, quam Cicero nunc calliditatem, nunc malitiam uocat, et prudentiam esse uideri uelle, et in officijs et in partitionibus oratorijs asserit, hæc sit, qua de nunc agimus, exuperantia. Nam primum quidem quod ab insipientia sit diuersa et cum ipsa pugnet ac contraria sit, hinc facile quis perspiciat, quod insipientia in aberratione et frustratione potissimum cernatur: malitia autem seu calliditas non ferè aberraret illa quidem, ac frustretur, sed scienter ac peritè in suo uersetur negotio, quæ ad propositum finem assequendum faciunt, commodè inuentis, expeditis et confectis. Quod uerò uitiositatis in partè sit collocanda, quinquam probationis indigere non uidetur, ipso id nomine satis significante, tamen ex Cicerone

ARISTOTEL. DE VIR-

& Theage nonnulla, ex quibus id perspicuum fiat,
 afferemus, quorū ille in Oratorijs partitionibus hunc
 in modum inquit. Cernenda autem sunt diligenter, ne
 fallam ea nos uitiā, quæ uirtutem uidentur imitari.
 Nam et prudentiam malitia, et temperantiam im-
 manitas in uoluptatibus aspernandis, et magnitudi-
 nem animi superbia in animis extollendis, et despici-
 entia in contemnendis honoribus, et liberalitatem ef-
 fusio, et fortitudinem audacia imitatur, et patienti-
 am duritia immanis, et iustitiam acerbitas, et reli-
 gionem superstitio, et lenitatem molitia animi, et
 uerecundiam timiditas, et illam disputandi pruden-
 tiam concertatio, captatioq; uerborum, et hanc ora-
 toriam uim inanis quædam profluentia loquendi. Stu-
 dijs autem bonis similia uidentur ea, quæ sunt in eo-
 dem genere nimia. Theages autem in libro de uirtu-
 te: ἃ μὲν οὐκ κακία τῷ λογιστικῷ μέρει, τὰς ψυ-
 χὰς εἰσι δίκαιοτέρα. προσέειπε γὰρ ἃ μὲν φρό-
 νασιν τὰ τέχνη, ἃ δὲ κακία τὰ κακοτεχνία. Διὸς
 μηχανάσι, γὰρ ποδὺ δούρειον τὸ ἄδικοον, id est,
 Ac malitia æstimatilis animæ partis magis propria
 est. Nam prudentia quidem arti, malitia uerò male-
 ficiis arti assimilis est. Machinatione enim atq; so-
 lertia quadam iniustitiam excogitat. Ex quibus qui-
 dem facile intelligitur, quam Cicero malitiam, Thea-
 ges κακίαν appellat, non uniuersæ uitiositatis hic
 esse

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

esse nomen, quo tamen modo κακία saepenumero apud
Græcos usurpatur, sed certi cuiusdam uitij uocabu-
lum, quod uterq; prudentiæ ut contrarium opponit:
et Cicero quidem ijs annumerat extremis ac uitijs,
quæ ad uirtutis similitudinem propius accedunt, quæq;
maximam partem ad exuperationem pertinent, ut ex
ijs, quæ superius ex ipso adduximus patet. Theages
autem et cuius animæ sit partis indicat, et ex ana-
logia quadam eius nobis naturam propius intuendam
dat. Cæterum cui propter excellentiam commune ui-
tiositatis nomen propriè tribuit Theages, quamq; κα-
κίαν appellauit, eam Plato et Aristoteles πωυργ-
γίαν nominant, uoce media in deteriore partem
usurpata. Inquit itaq; ille in Epitaphio, seu Mene-
xeno. Πᾶσα ὑπὸ τῇ κακίᾳ χωρίζομένη Δικαιοσύνης καὶ
ἐν ἄλλῃ ἀρετῇ, πωυργγία οὐ σοφία φέρεται:
quem locum sic in Officijs expressit Cicero. Scien-
tia, quæ est remota ab iustitia, calliditas potius, quàm
sapientia est appellanda. Aristoteles autē libro sexto
Moralium ad Nicomachum de ingenio, seu indu-
stria, seu perspicacia, seu quomodocumq; tandem,
quam Græci Δεινότητα uocant, interpretandam
quis esse censeat, loquens, hunc in modum inquit, ὅτι
Δὴ τις Δάσκαλος, ἢ καλῶσι Δεινότητα. αὕτη δὲ
ὅτι τοιαύτη, ὥς τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκο-
πὸν σωτείνοντα, Δάσκαλος ταῦτα πράττει, καὶ

ARISTOTEL. DE VIR-

πυχάνειν αὐτῶν. ἄρ' μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἢ καλὸς,
 ἢ πικρὴ ὄσις. ἄρ' δὲ φαύλη, πανουργία. Διὸ τῶν
 τοῦ φρονίμου, διανοῦς καὶ πανουργοῦ φαμὲν
 εἶναι. Id est, Est itaq; uis quædam, quam industriam
 uocant. Hæc autem huiusmodi est, ut quæ ad propo-
 situm scopum pertinent, ea et obire et exequi possit.
 Ac si finis quidem honestus sit, laudabilis est: sin ui-
 tiosus, calliditas. Quapropter et prudentes, tum in-
 dustrios, tum callidos esse dicimus. Atq; ex his quidem
 perspicuum est, eam, quam quærebamus exuperatio-
 nem, à nobis iam esse inuentam. Esse enim hanc, quam
 diximus malitiam et calliditatem. Sed his explicatis
 tempus est, ut ad sequentia pergamus et quid iracun-
 diam autor esse definiat, audiamus.

ΟΡΓΙΛΟΤΗΣ.

Οργιλότης δὲ ὄσις, κακία τοῖς θυμοειδέσιν, καὶ
 ἢ ἐκινητοὶ γίνονται ὑπ' ὀργῆς.

IRACUNDIA.

Iracundia uerò animosæ partis
 est uitium, quo fit, ut ira facile com-
 moueamur.

Qui ea, quæ superius de lenitate sunt dicta, re-
 citat

Et est affecutus, ei difficile non fuerit, hanc iracundiae definitionem intelligere. Nam cum lenitas, quam et mansuetudinem appellare possumus, in mediocritate, quemadmodum et uirtus omnis, et moderatione quadam eius, in quo uersatur, affectus consistat, iramque refrenare et ratione cohibere proprium ipsius sit munus, iracundiam nunc esse dicit Aristoteles, huic uirtuti contrarium uitium, quod est quidem animose animae partis (sic enim το θυμοειδές interpretor) pertinet autem ad exuperantiam, cum hoc fiat, ut ad iram simus procliuiores, ac non solum facile et nulli plerumque, aut certe non satis iusta causa concitemur, sed uehementius etiam, quam oporteat, ac in eos non raro, in quos minime conuenit. Est uero et aliud uitium, quod ad defectionem pertinet, quod et ipsum mansuetudini opponitur, quod nunc quidem nomine carere, inquit Aristoteles, nunc uero αὐτομαθία appellat, Cicero lentitudinem interpretari uidetur, cuius ea est ratio, ut qui hac affectione praediti sint, aut prorsus non incitentur, aut minus quam res postulet, certe ignaui frigidiq; esse uideantur. Et haec quidem de his. Sed antequam ad ea, quae sequuntur, progrediamur, eius admonere prius oportet, nostrum autorem, ea tantum uitia sibi definienda hoc opere proposuisse, quae magis cum uirtutibus pugnent longiusque à mediocritate recesserint, aut certe ad quae propensiores

ARISTOTEL. DE VIR-
pensiores simus, ut singula intuentibus perspicuum
est.

ΔΕΙΛΙΑ.

Δηλία δέ ἐστι, κακία τοῦ θυμοειδῆς, κατ' ἡμ
ἐκπλήκτον ὑπὸ φόβου, καὶ μάλιστα τῷ πρὶ θά-
νατου.

TIMIDITAS.

Timiditas autem animosæ est
partis vitium, quo fit, ut terrore fas-
cile horrescamus, potissimùmque
mortis.

Non est quod in huius, aut reliquorum sequentiū
vitiorum definitionibus explicandis prolixiores si-
mus. Nam qui rectè virtutum his oppositarum cuius-
libet rationem ac naturam ex nostra explanatione est
affecutus, is uel metacente, quam quidlibet, quæ in
vitiorum definitionibus ponuntur, uim habeat, intel-
ligere facile poterit. Quare contenti erimus breui
quadam enarratione & expositione reliqua percur-
rere, nisi quæ forte uox alicubi incidat, latioris indi-
gens explicationis. Inquit igitur autor: Timiditatem
animosæ partis uitium esse, quod eam nimirum ener-
uando, ipsiusq; magnitudinem & robur infringendo,
ad proprium opus deteriorem reddat, eoq; fieri ut,
qui

TVTIBVS LIBER.

qui hoc laborent morbo, terrore facile horrescant, ac
potissimum mortis, quæq; mortem minari videntur
pericula, ac turpem & infamem uitam honestæ morti
preferant. Ac timiditatis quidem hæc est ratio, quæ
fortitudini oppositum est vitium, ad defectionem per
timens, si minus totum, at maiorem certè partem, quod
qui sic affectus est, is audacia animiq; robore de-
stituatur, ac huius adeo ipsius occasione plus iusto sit
timidus, ac ut loquitur Aristoteles τοῦ φοβέσθαι ὑπερ-
βάλλον. Huic autem vitio, quod ad defectionem
pertinere diximus, aliud oppositum est vitium in
exuperatione consistens, quod Græci θρασύτητα, La-
tini nunc audaciam, nunc confidentiam vocant, quod
virtutis & fortitudinis speciem emenit, unde ἀλα-
ζονικόν quoddam hoc vitium esse videtur.

ΑΚΟΛΑΣΙΑ.

Ακολασία Δέ ἐστὶ, κακία τοῦ ὑπὲρ ὀρίων ἡδονῶν, καὶ
ἢ αἰσθύνει τὰς φάύλας ἡδονάς, μὴ κωλύοντες
τὸν λόγον.

INTEMPERANTIA.

At intemperantia animæ partis
est vitium, in qua cupiditas est col-
locata,

ARISTOTEL. DE VIR-
locata, per quod efficitur, ut prauas
uoluptates expetamus & asciscas-
mus, non prohibente ratione.

Ἀκολασίας uocem, si exquisitè interpretari ue-
lis, apud Latinos haud temere nomen, quod usitatum
adamussum ipsi respondeat, inueneris, quod & Gel-
lius libri decimi noni capite secundo annotauit. Di-
citur autem, ut libro *Moralium* ad Eudemum tertio
autor est Aristoteles, ἀκόλας & multis modis. Eius
hoc loco uerba subiiciam, ut huius uitij natura me-
lius percipiatur. λέγεται δὲ ὁ ἀκόλας &, inquit,
παλλαχῶς. ὅτε γὰρ μὴ κεκολασμένῳ πῶς,
μὴ δ' ἰατρυνόμῳ, ὥσπερ ἄτμῳ, ὁ μὴ τετ-
μημένῳ. καὶ τούτων ὁ μὲν Δυνατός, ὁ δ' ἀδύ-
νατος. ἄτμῳ γὰρ τό, τε μὴ Δυνάμενον τμη-
θῆναι, καὶ τὸ Δυνατὸν μὲν, μὴ τετμημένον δέ.
τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δ' ἀκόλασον. καὶ γὰρ τὸ
μὴ πεφυκὸς Δέχεσθαι κόλασιν, καὶ δ' πεφυκὸς
μὲν, μὴ κεκολασμένον δέ πρὶ ἀμῆτιας, πορὶ ἅς
ὁρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὥσπερ οἱ παῖδες, καὶ ταύ-
τῳ γὰρ ἀκόλασοι λέγονται πρὸς ἀκολασίαν. ἔτι
δ' ἄλλων τρόπων οἱ Δυσίατοι, ἢ ἐν ἀνίατοι πάμ-
παν Διὰ κολάσεως. Id est, Dicitur autem ἀκόλα-
ς &, quem, si recipitis, incastigatum interpretabor,
multipliciter. Nam & qui castigatus quodāmodo non
est,

TVTIBVS LIBER.

est, neq; curationem nactus, perinde ut indiuiduus, qui diuisus non est: & horum alius eiusmodi est, ut possit, alius ut nequeat. Indiuiduum enim est, & quod diuidi nequit, & quod diuidi quidem potest, non tamen diuisum est. Eodem modo & incastigatum. Nam & quod castigationem admittere natura non solet, & quod solet quidem, sed castigatum non est in ijs peccatis, in quibus rectè se gerit temperans, ut pueri. Ex hac enim ἀκολασία, id est, ut sic dicam, incastigatione, incastigati dicuntur. Insuper autem & alio modo, qui difficulter sanabiles, aut etiam nulla prorsus castigatione sanabiles sunt. Ex quibus Aristotelis uerbis, tribus modis ἀκόλαστοι perspicuum est. Primo, cuius natura ab omni castigatione est aliena, nec eius ullo modo capax. Sic apros & hircos ἀκόλαστοι dicimus, & si quæ, id genus sunt reliquæ. Secundo, quod castigationem quidem recipit, sed negligentiùs tractatū, animaduersioneq; & castigatione debita destitutum, in uitia uoluptatisq; libidines propendet. Quo sanè genere pueri, sibi permissos ἀκόλαστοι uocamus, & per translationem quandam, ex adultis etiam eos, in quibus, quæ rationis est compos animæ pars, eam quæ cupiditatis est, non castigat, coërcet ac reprimit. Tertio autem modo ἀκόλαστοι dicuntur, in quibus hæc rationis expers seu facultas, seu pars intantum aucta est ac succreuit, ut nulla corrigi

ARISTOTEL. DE VIR-

corrigi deinceps ratione possit, aut certè non nisi maxima cum difficultate. Tot igitur modis ἀκολασία & ἀκολασία cum dicatur, eam hoc loco ab autore definiri, intelligi par est, ad quam duo posteriora & ἀκολάσιων genera sunt annominata. Definit autem eam hoc modo, ut cupidinæ eam partis vitium esse dicat, quo pravas voluptates expetimus & asciscimus, non prohibente ratione. Nam sic omnino hæc definitio legi debet, ut, non prohibente ratione, ipsi, addatur. Est autem hæc sententia. Intemperantiam nimirum tale esse cupidinæ partis vitium, in quo succumbente penitus nec quicquam reluctante ratione, sed tanquam mancipium quoddam affectum dominum sequente, indomita atq; effrenata cupiditas ad amplectendas voluptates malas tota feratur. Cæterum cum multa malarum sint voluptatum genera, de ijs nunc loqui autorem potissimum intelligere oportet, quæ tactu ac gustu percipiuntur, ut libro tertio Ethicorum ad Nicomachum docet Aristoteles. Et hanc ego intemperantiæ pleniorē definitionem esse existimo, quæ in Ioannis Stobæi Collectaneis malè incontinentiæ tribuitur, quemadmodum econtra ea, quæ incontinentiæ est, intemperantiæ, ut in sequentibus ostendemus.

ΑΚΡΑΤΕΙΑ.

Ακράτεια δὲ ὅτι, κακία τοῦ ὡς ἀνθρώπου καὶ
ἢ τοῦ ζῴου

TVTIBVS LIBER.

ἢ πρᾶτ' ἔχει τῇ ἀλογίᾳ τὸ ὑπὲρ θυμίου, ὡς
καρ' ἐπὶ ταῖς τῶν φαυλῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεσιν.

INCONTINENTIA.

Incontinentia autem est, animæ
partis, in qua cupiditas residet, uiti-
um, quo fit ut rationis inopia & im-
becillitate in prauarum uoluptatum
fruitiones impellētem cupiditatem
malè moderemur ac regamus.

*In ijs, quæ de uirtutibus extant impressis exem-
plaribus, huic loco eiusmodi quedam inserta legi-
mus. Πορὶ οὐ μὲν ἀκρεατείας οὐδὲν. οὕτω δέ σου
Δάωσσαι ὀρίζου. quod est, De incontinentia quidem
nihil, sic uerò ipsam definire queas. Ex quibus uer-
bis intelligimus, hanc definitionem inconueniē-
tius esse libelli huius de uirtutibus auctoris, sed al-
terius alicuius: nisi quis fortè dicat, eum, quisquis
tandem huius libri sit autor, cum reliquas ex anti-
quioribus autoribus collegisset definitiones, inconti-
nentiae autem nullam apud alios se priores inuenisset,
id hoc loco indicare uoluisse, ut suam hanc esse defi-
nitionem cognosceremus, quæ certè nec improbabilis
est opinio. Sed quomodo cumq; tandem res se habeat,
non*

non male facta hæc mihi definitio esse uidetur: immo uero & præ cæteris eam admiror, ita naturam huius uitiosæ affectionis oculis nostris subiicit. Cæterum ut hanc commodius intelligamus, Rationem eiusq; participem in nobis partem, ut in Platonis Phædro facit Socrates, aurigæ assimilemus: reliquarum uero duarum rationis expertium utramlibet, equo. Cum igitur habeat in nobis ad cupidinem se ratio, ut auriga, quemadmodum dictum est, ad equum, quando certè secundum naturam omnia in nobis administrantur, imperat ac superiores partes in nobis obtinet ratio, cupiditas autem eius nutu atq; arbitrio gubernatur & coërcetur. Nam quod natura præstantius est, id ut in deterius dominetur & rerum potiatur par est, ut eques in equum, in canem uenator, in puerum pædagogus, ratio in libidinem. Sed non semper usuuenire solet, ut in huiusmodi seu coniugijs, seu coniugationibus quis appellare uelit, naturæ ordo seruetur: sed equus quidem ferocior minusq; obsequens, sessorem nonnunquam uehementi & inordinato motu concitatus secum abripit, aut uirium imbecillitate, aut equestri scientiæ imperitia superatum: cupiditas uero auctior & ualentior facta, ad uoluptates amplectendas proiecta ac præceps rationem aut infirmiolem, aut incautiolem minusq; prouidam, quanquam reluctantem, secum aufert. Atque
ad hæc

TVTIBVS LIBER.

ad hæc quidem autorem nostrum in hac definitione respexisse patet. Nam cum *incontinentiam cupidineæ animæ partis uitium* esse inquit, quo fiat, ut rationis inopia & imbecillitate, sic enim ἀλογίᾳ hoc loco interpretor, cuius causam posterius reddam, in prauarum uoluptatum fruitiones impellentem cupiditatem malè moderemur ac regamus, quid aliud ipsum dicere, existimare par est, quàm uitium hoc, eiusmodi esse in animo ordinis perturbationem, quæ deterior in nobis est pars, & affectio, cupiditas nimirum, ratione superior euadat, eamq; secum quantumuis repugnantem uiolenter auferat & abripiat. Sed melius fortasse fuerit, singula seorsim, quæ explanationis indigere uidentur, auctoris uerba considerare, ea ipsa, qua ab eo scripta sunt, lingua. Igitur quod inquit, καὶ ἢ πρᾶσύνῃ τὴν ὠιδυμίαν, quod nos uertimus, quo fit, ut cupiditatem malè moderemur ac regamus, scire oportet δὲ πρᾶσύνῃ, uerbum esse, ad rem equestrem, ut quis dixerit, pertinens. Significat autem, ut & alia multa ex eiusmodi præpositione composita, δὲ φαύλως, καὶ κακῶς, καὶ οὐκ ὀρθῶς σύρειν, id est, prauè, malè & non rectè trahere: quod fit, dum uel habenas nimium laxamus, uel non ut oportet æqualiter adducimus, aut alio quouis modo hic aut imperitia aberramus, aut uiribus destituti, frenorum usum amittimus. Si igitur

D tur,

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, ut superius dictum est, mens & ratio in nobis, equiti ἀναλογία quadam respondet (hac autem homo potissimum est homo, eoq; fit, ut per ipsum hominem sæpius ratio intelligatur) cupiditas uerò equo non malè comparatur, nec malè, arbitror, hac parte definitio ab autore est facta, quamq; in ea uim hæc uox habeat, satis perspicuum est. Cæterum quod per ἀλογίαν hic non solum rationis inopiam & imprudentiam, sed etiam eiusdem imbecillitatem intelligere oporteat, si modo definitio integrè constabit, id quidem ex ijs, quæ paulò ante à nobis sunt dicta, manifestum est: quod uerò & id uox hæc apud Græcos significare possit, nunc docebo. Omnia enim, ut est à nobis libro primo commentariorum in Cebetis tabulam ostensum, quæ ex priuante particula ἀ Græcis composita sunt nomina, duplicem uim & potestatem habent: & uel σέησις, id est, priuationem significant, uel κακώσις, id est, uitium seu incommodum: ad quod posterius genus & exiguitas & exilitas atq; imbecillitas difficultasq; quæq; his sunt cognata pertinent, ut ex Aristotelis libro quarto primæ Philosophiæ est uidere. Quas autem malas uocet uoluptates, iam antea dictum est. Vt igitur summatim dicamus, Incontinentia eiusmodi est uitium, in quo uel minus exercitata rudiorq; ratio, uel incautior & in obseruanda cupiditate remissior, uel imbecillior etiā, idq;

idq;

idq; aut absolute & per se, aut nimium ductæ ac roboratæ cupiditatis occasione, cupiditatem ipsam in malarum uoluptatum fruitiones prorumpentem refræ-
nare nequit ac coërcere, sed ab ipsa superatur ciqu; concedit. Atque hæc quidem definitionis uis est & facultas. Quod autem superius diximus, in Ioannis Stobæi collectaneis male intemperantiæ & inconi-
nentiæ definitiones inter se commutatas esse, id nunc non longa probatione indigere arbitror, sed uel cui-
uis statim notum esse posse. Nam cum ibi sic legatur, ἀκρασία δέ ἐστι, κακία τῷ ὠλιθυμῆτικῳ, καὶ δ' ἢ ἂν αἰ-
σῶνται τὰς φάυλας ἡδονὰς, μὴ κωλύοντ' ὅτι τοῦ λόγου. hanc primum definitionem, quæ & rationis & cupiditatis in amplectendis malis uoluptatibus con-
sensionem innuit, omni lucta sublata, non ἀκρασία, id est, incontinentiæ, quod uitium, seu mala animi constitutio, quam ἡμιτελὴ κακία, ut dictum est, ap-
pellat Theages, in pugna harum inter se partium cernitur, conuenire, sed potius intemperantiæ, ex
ijs, quæ de ipsa disseruimus perfricuum est. Quod ue-
rò & ea, quæ intemperantiæ ibidem tribuitur, quan-
quam diuersa sit ab hac, quam nunc explicuimus, in-
continentiæ definitione, nihilominus tamen in hanc
potius quàm intemperantiam accommodari queat,
ipsa subiecta statim patebit. Habet autem se hoc mo-
do. Ακολασία δέ ἐστι, κακία τοῦ ὠλιθυμῆτικῳ, καὶ δ'

ARISTOTEL. DE VIR-

ἢ ὁρεκτικοὶ γίνονται πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαυ-
 λῶν ἢ δυνάμεων, quod est, Intemperantia uerò est, cu-
 pidinæ partis uitium, quo fit, ut prauis uoluptatibus
 fruendi appetitione incitemur. Verum hæc ipsa eò
 uitiosa esse uidetur, quod non minus in continentia,
 quam incontinentiam conuenire uidetur. Nam in u-
 traq; idprehenditur, quod qui ijs affectionibus præ-
 diti sint, prauis uoluptatibus fruendi appetitu inci-
 tentur, sed illi quidem ratione appetitum coërcent ac
 reprimunt, in his uerò affectui & cupiditati succum-
 bit ratio. Sed ijs explicatis uitijs, quæ animæ sunt
 partium, nunc tempus est, ut ad eas progrediamur,
 quæ ipsius sunt totius, inter quas Iniustitia primum
 obtinet locum.

Α Δ Ι Κ Ι Α.

Ἀδικία δὲ ὅστις, κακία ψυχῆς, καὶ ἢ ὁ πλεονεκ-
 τικοὶ γίνονται πρὸς τὴν ἀξίαν.

INIUSTITIA.

Iniustitia uerò est, animæ uitium,
 per quod efficitur, ut plus nobis
 quam par sit præter dignitatem &
 meritum usurpemus occupemusq;.

Non

TVTIBVS LIBER.

Non iniuria id quissiam hoc loco miretur, quod iniustitiam, cum totius animæ uitium esse dicat auctor, ea tamen ipsam ratione definiat, ut cupidineæ potius partis uitiosæ congruat afflictioni, quam totius animæ. Nam cum, ut Proclus ex autoritate Platonis docet, cupidineæ hæc animi pars non solum *Ειλήδονο* sit, sed etiam *Ειλοχθήματα*, huius uitio *πλεονεκτικού* potius homines, quam totius animi fieri, rationi consensaneum esse uidetur. Sed quemadmodum superius de iustitia est dictum, ita et hoc loco dicendum esse iudico, non proprie, sed communius ut ibi *δ* *Διανεμητική*, sic hic *δ* *πλεονεκτικού* esse accipiendum: ut iniustitia, animæ nimirum sit uitium ac perturbatio, cuiusmodi à Platone quarto libro de *Repub.* his uerbis describitur. *οὐκ ἔστιν ἡ σάσις τινῶν αὐτῶν ὄντων τούτων, ἀλλ' αὐτῶν εἶναι, καὶ πολυπραγμοσύνην, καὶ ἄλλοτριον πραγμοσύνην, καὶ ἐπ' ἀνάσσειν μέρος τινὸς τοῦ ὅλου τοῦ ψυχῆς, ἢ ἄρχῃ ἐν αὐτῇ, οὐ προσήκον, ἀλλὰ τοιούτῳ ὄντι φύσει, οἷον πρέπει αὐτῷ ἀδελφέν τοῦ ἀρχικῆς γένους ὄντι.* Quod est: Seditionem igitur quandam harum trium animæ partium ipsam esse oportet, et curiositatem, et alieni negotij aggressionem atque inuasionem, et animæ partis cuiusdam aduersus eam totam concitatio ac rebellio, ut in ipsa dominetur et rerum potiatur, cum minime conueniat,

D 3 sed

Sed eiusmodi sit natura, ut eam seruire par sit alteri, quæ imperatorij est generis. Ac mihi quidem hæc Platonis descriptio præclara esse uidetur, quæq; uitij huius naturam plenè subiiciat. Sed nec improbandam omnino arbitror & nostri auctoris definitionem, quæ iniustitiam ex causa, fundamento & radice, unde omnis illa in animo horrenda oritur perturbatio actionumq; & facultatum confusio, quam Plato descripsit, cuiusmodi sit, ostendere & exprimere aggressa est. Est enim, ut uult Galenus, omnium absolutè malorum mater *πλεονεξία*, id est, studium & conatus plus semper habendi, in omnibus potiores partes obtinendi, nullo in statu acquiescendi. Et hac certè ratione uerbum *πλεονεξικου* in definitione intelligere oportet. Quid uerò sibi uelit, quod in definitione additur, Præter dignitatem & meritum, ex ijs, quæ ex Platone sunt adducta perspicuum est. Cæterum quod superius de iustitia diximus, eius & hic meminisse oportet. Nam & iniustitiam hoc loco ita definiuit auctor, ut & animi hominis, quatenus homo est, & quatenus Reipub. pars, deprauationi & uitiositati uniuersæ, utriq; ex æquo conueniat. Sed his explicatis, ad illiberalitatem progrediamur, cuius hæc apud autorem sequitur definitio.

Ανελευθερία Δέ ὄστι, κακία ψυχῆς, καὶ ἡ ὀρε-
ζονται τῷ πανταχόθεν κέρδους.

ILLIBERALITAS.

Illiberalitas autem vitium est ani-
mæ, quod nos lucri & questus etiam
ex re qualibet faciendi, auidos red-
dit.

Illiberalitatis hæc definitio, quemadmodum &
ea, quæ apud Stobæum habetur, quæ ab hac non re,
sed uerbis tantum differt, non totius uitij naturam no-
bis exprimit: sed partem eius quandam tantum inter-
pretatur, eam nimirum, quæ deterior est. Nam cum
hoc vitium partim in erogatione pecuniæ impensâ quæ
facienda, partim in acquirendo ac comparando quæ-
stuq; cernatur, & illic quidem deficiat, intraq; mo-
dum consistat, hic uerò ad exuperationem & id quod
nimium est deflectat, autor noster priore illo omisso,
posterioris tantum in hac definitione mentionem fa-
cit: quod eò magis mirum mihi uidetur, quod po-
stea in enumerandis ijs, quæ ad uirtutis cuiusq; &
uitij naturam pertinent, inter huius species, eas quo-
que commemoret, quæ ad defectionem in impenden-

ARISTOTEL. DE VIR-

do & sumptum in res necessarias & honestas faciendo pertinent, ut suo loco cognoscemus. Quidnam igitur pro nostro hic dicemus autore? An scilicet com-
moda expositione adhibita, utrunq; ipsum quodam-
modo complexum esse ostendemus? Nam si, ut autor
est Aristoteles libro quinto Ethicorum ad Nicoma-
chum, & primo Rhetoricorum ad Theodecten, tum
mali abiectio, tum diminutio, in bonis habenda est,
erit etiam & impensarum allevatio & imminutio, lu-
cri quaedam in parte ponenda. Quare non malè di-
xerimus, qui ex re qualibet lucrum facere quærit,
eum non solum ex sordidis opificijs homineq; libero
indignis, scænatione, lenocinio, & id genus alijs
quæstum moliri: sed etiam quod non raro suum de-
fraudando genium, & restrictè nimium sumptum fa-
ciendo compar sit, id totum in lucro ponere. Atq; sic
intellecta definitio nihil incommodi habebit, sed to-
tam uitij naturam plene complectitur. Quam quo-
niam iam satis explicatam arbitror, restat ut quid pu-
sillanimitas sit consideremus. Eam autem hoc modo
describit autor.

ΜΙΚΡΟΥΧΙΑ.

Μικροψυχία δὲ ἔστι, κακία ψυχῆς, καὶ ἢ ἢ ἄδυνα-
τοι εἰσι φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τι-
μὴν καὶ ἀτιμίαν.

PVSIL.

Pusillanimitas uerò animæ est uitium, quo fit, ut nec prosperam, nec aduersam fortunam, nec honorem, nec ignominiam ferre queamus.

Cum superius satis multa de magnanimitatis subiectis, id est, in quibus hæc uirtus cernatur, & de ordine item horum inter se sint dicta, non est, quod nunc hæc repetamus, nec in uitij huius explicatione simus longiores. Id tantum dixisse satis fuerit, sub huius uitij definitione etiam exuperantiam, quam χαυώτητα uocat Aristoteles, nos tumiditatem, seu turgiditatem appellare possumus, ab autore comprehendere, ut ex sequentibus patebit, ubi quæ de uitio hoc referuntur, proponit autor. Dicit autem pusillanimitatem animæ uitium esse, quo nec secundam fortunam ferre queamus, sed rebus paulò prosperioribus & ad uoluntatem nostram fluentibus illico cesseramus nos insolentius letitiâq; exultemus: nec aduersam, sed uel ob leuissimum incommodum detrimentumq; ac minimam frustrationem animo percusso & abiecto simus: neque rursus honorem, quodcum is nobis uel minimus & ob res non magni ad-

D S modum

ARISTOTEL. DE VIR-

modum momenti, & à quibuslibet etiam contingat, statim turgescamus, inflemur animoq; extollamur: neque ignominiam, sed ad quamlibet despicationem & contumeliam contrahamur, animum demittamus intollerabilemq; prorsus eam existinemus. Atque de uirtutum quidem & uitiorum definitionibus, quatenus nimirum ad nostrum attinet institutum, satis dictum esse putamus. Sequitur ut pari diligentia ea quoque persequamur, quæ ad uniuscuiusq; uirtutis & uitij naturam pertinent. Sed quoniam præsens liber in satis iustam excreuit magnitudinem, ei hic finem imponamus, quæ apud auctorem sequuntur, proximo explicaturi.

Libri primi

FINIS.

IVSTI

IVSTI VEL

SII HAGANI IN

Aristotelis de uirtutibus li-
brum cōmentariorum,
liber secundus.

ΤΑ ΤΗΣ ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ.

Η Σ ΔΕ ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ ὅστις, ὃ
βουλευόμεθα. ὃ κρῖναι τὰ
ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ
πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰσρετὰ
καὶ φθικτὰ. τὸ χρηστὸν κα-
λῶς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγα-

θοῖς· τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς· τὸ σωιδεῖν τοὺς καὶ ῥες·
τὸ ἀγχινόως χρῆσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. ὃ τὸ
ἐμπειρίαν ἔχει τῶν χρῆσίων πάντων. ἡ μνήμη
δὲ, καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, καὶ δεινότης, ὅ
ευδελία, ἥτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκάστη αὐτῶν ὅστις,
ἡ πρῆπεται τῇ φρονήσει. ἡ τὰ μὲν αὐτῶν οἷον συ-
ναίτια ὅτι φρονήσεως ὅστις, καὶ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας, ὅ
ἡ μνήμης.

ARISTOTEL. DE VIR-

ἡ μνήμη. τὰ δὲ οἷον μέγλη οἷ φρονήσεως, οἷον
εὐθελία, καὶ ἀγχινοία.

QVAE PRUDENTIAE SINT.

Ed prudentiæ quid-
dem est, consultare,
bona ac mala, quæq;
in uita expetenda
fugiendaq; sunt o-
mnia dñudicare : præsentibus bonis
commodè uti omnibus : rectè cum
hominibus congredi & uersari : tem-
porum momenta & oportunitates
perpendere : dicto factoq; solerter
uti : commodorum omnium expe-
rientiam habere. Atenim memoria,
experientia, solertia, industria & cō-
siliū, aut à prudentia horū quod-
libet oriundum est, aut eandem sub-
sequitur : aut horum quædam, pru-
den-

dentia ueluti concausa sunt, quemadmodum experientia & memoria: quaedam uero, ut partes eiusdem, ut consilium & solertia.

In precedente libro uirtutum & uitiorum definitiones, quae potuimus maxima accuratione & diligentia pertractauimus. In hoc autem secundo ad ea progressi, quae ad quamque uel uirtutem, uel uitiositatem referuntur, primum quidem omnium in quot & quae genera haec diuidantur & distinguantur consideremus. Deinde ad autorem uenientes, quae ab ipso traduntur singula conuenienti illustremus explicatione. Dicimus igitur, cum uirtutes & uitia animi sine seu habitus, seu affectiones dicere mauis, omnem autem habitum & facultas quaedam & actio consequatur, ad easque se habeat, ut causa ad effectum: rursus autem & alia quaedam ad ipsum pari ratione sint affecta, ex quibus sit oriundus: ad haec & symptomata quaedam habeat, quae uel peculiari quadam & propria ratione, uel communiter ipsam comitemur, erunt nimirum quinque quaedam inter se genera uicina & tanquam cohaerentia ac continuata, quorum primum quidem ordine fuerit, habitus causa: secundum uero habitus ipse: quemadmodum & tertium facultas, quartum actio, quintum id, quod diximus, symptoma.

ARISTOTEL. DE VIR-

ma. Quibus si quis & quæ Græcis *ἄρεται* appellantur, in quibus uirtutes & uitia potissimum cernuntur, adijcere uelit, quanquam huius, quantum quidem ad præsens negotium attinet, non admodum indigemus, erunt sic uniuersa genera sex. Itaq; si habitum ex hoc ordine exemeris, reliqua manebunt uel quatuor, uel quinque, quæ ad habitum referri dicimus. De quibus in ijs, quæ sequuntur, differit autor, à prudentia exorsus: cuius primò actiones seu officia exponit, ex ijs & facultates, quæ inter actiones & habitus mediæ sunt, nobis subintelligendas relinquens. Inquit igitur prudentiæ proprium esse seu opus, seu officiū, primo quidem consulere ac deliberare: deinde uerò bona ac mala, quæq; in uita expetenda fugiendaq; sunt omnia diiudicare: tertio autem, præsentibus bonis commodè uti omnibus, quæ mihi non solum rectissime Prudentiæ tribuisse, ut & reliqua, quæ sequuntur, uidetur: sed optimo etiam in his ordine usus, inuentionem seu inquisitionem iudicio præponens, rerum autem usum subiiciens. Cæterum quod dico manifestius erit, si quid sit consultatio, quam Græci *βουλευσις* uocant, docuerimus. Definiunt igitur eam Peripateticorum nonnulli, *ῥητορικὴ ὁρεκτικὴ πρὸς τὸ ἐφ' ἡμῖν πρᾶκτικὴ γινωσκτικὴ*, quod est, ex appetitu profectam & incitatam inquisitionem earum, quæ nostræ potestati subiectæ sunt res agendæ. Quam
quidem

T V T I E V S L I B E R .

quidem ex Aristotele definitionem sumptam esse manifestum est, qui βαλευσσεως genus, ζήτησις esse ostendit, consimilemque esse quodammodo τῆς τῶν Διαγγραμμάτων ἀναλύσει, id est, geometricorum lineamentorum resolutioni. Quæ quidem cum ita se habeant, perspicuum est, consultationem atque ipsum adeo consultare hac certè ratione ac uia primum esse: Proximum autem iudicium, seu dijudicationem. Ad quæ deinceps sequitur, siquidem exquisitius agere uelimus, quam Græci γνώμην uocant, nos sententiam, quæ est animi affectio quæpiam, & quasi pro-
pensio ac obfirmatio, qua in eo, quod iudicatum est acquiescimus. Hinc ad exequenda negotia fit progressio. Et quoniam, ut dictum est, resolutioni quodammodo adsimilis est consultatio, quod sanè ita intelligatur, ut cum ipsa coniuncta consideretur dijudicatio: quodque in resolutione est ultimum, id, ut inquit Aristoteles, in generatione est primum, sit non immerito, ut cum in nos nostraque resoluendo ac inuestigando desierimus, agendique principium eò reduxerimus, hic se rectus eorum, quæ nobis adsunt bona, usus proferat: qui deinceps in quibus explicetur, dictu mirum, quàm commodè proponat autor. Nam cum, ut libro Politicorum primo doctissimè probat Aristoteles, homo congregabile natura sit animal, & ad ciuilem societatem communitatemque natum, opti-

ma

ma certè ratione eorum, quæ nobis uel à Deo, uel eius ministra & famula natura, collata sunt bona, usum in congressu & colloquijs conuictusq; consuetudine ponit. Et, quoniam uariæ incurrunt in uitam uicissitudines commutationesq;, & ut inquit Salomon, omnibus suum est tempus, propriamq; oportunitatem habet res qualibet, hanc animaduertisse & cognouisse, potissimum autem cum contracta plurimum in angustumq; adducta sit, & puncti instar, ut ut uult Hippocrates, se habeat, ad rectam officiorum rationem, & sermonis usum necessarium statuit. Atque hic mihi illud perpendas uelim, quod non solum hæc optimo inter se ordine cohereant & coninuata sint, sed etiam quàm proprijs hic sit uocabulis usus. Nam cum dixisset, τὸ σωιδ' ἔμ' τοὺς καιροὺς, non subiecit σωετῶς, nec βεβδλ θυμῶς, sed ἀγχινοῶς γήσας καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, quod ἀγχινοίᾳ, id est, solertiæ sit proprium, id quod conuenit, ex tempore quasiq; in momento inuenire. Quod uero deinde apud autorem sequitur, Commodorum omnium experientiam habere, & hoc rectè ab autore adiectum est: non quod prudentiæ sit opus, ut superiora, sed quod ijs explicatis, ad prudentiæ concausas & partes iam sibi uiam muniat. De quibus in ijs, quæ sequuntur differens. Atenim memoria, inquit, experientia, solertia, industria, & consilium, aut à prudentia

T V T I B V S L I B E R .

prudentia horum quodlibet oriundum est, aut ean-
 dem subsequitur: aut horum quaedam prudentia ue-
 luti concausa sunt, quemadmodum experientia &
 memoria: quaedam uerò, ut partes eiusdem, ut consi-
 lium & solertia. Sed cum de his tanquam addubi-
 tans agat autor, quid potissimum aut quomodo di-
 cat, operæ precium arbitror fuerit, dubitationis ra-
 tione ac partibus & quasi membris prius expositis,
 deinceps quid de singulis sit iudicandum ostendere.
 Est igitur tripartita quæ apud autorem est dubita-
 tio, sed cuius tertium & postremum membrum bi-
 partito rursus sit distributum. Querit autem & am-
 bigit de quinque istis, memoria dico, experientia, so-
 lertia, industria & consilio, utrum à prudentia sint
 oriunda, ut horum omnium ipsa sit propria ac prin-
 ceps & per se causa, fons & origo, an ex consecu-
 tione quadam & accidente eam sequantur: an horum
 potius neutrum, sed alia quadam ratione ad ipsam
 sint affecta: neque uerò eadem omnes, sed hæc alia,
 illa item alia. Verum non omnium originem eam esse
 posse, hinc statim perspicuum est, quod multos me-
 moria pollere multiplicemq; rerum experientiam ha-
 bere animaduertimus, qui prudentes tamen nec sunt,
 nec fuerunt, ut horum ullo modo causa censi possit.
 Quod uerò nec ipsam consequantur omnia, probare
 haud difficile fuerit, cum horum nonnulla pruden-

B
tiam

ARISTOTEL. DE VIR

tiam antecedere uideamus, ut memoriam & experientiam. Nam id ex ijs, quæ primo libro *τῷ μετὰ τὸ φρονικῶν* ab Aristotele dicuntur, perspicuum est: cognoscetur autem & ex ijs, quæ deinceps dicemus. Ab istis igitur duobus membris descendens autor, in tertio acquiescit, & horum quinque non unam naturam esse statuit, nec pari ratione ad prudentiam se habere: sed horum alia prudentiæ ueluti concausas esse inquit, alia quasi partes. Et concausarum quidem rationem subire, memoriam & experientiam, partium autem, consilium & solertiam: de quinta, industria nimirum, nulla facta mentione. Sed nos singula diligentius perpendamus, à memoria & experientia exorsi, quas noster autor prudentiæ ueluti concausas facit. Scire igitur oportet, ex Platonis sententia causas communius appellatas in ueras propriæq; dictas causas, (huiusmodi autem sunt, finis, & efficiens, ipsumq; præterea exemplar) & in concausas, quæ Græcis *συναιτίαι* dicuntur, (cuiusmodi forma est & materia & instrumentum simpliciterq; quæ eiusmodi sunt, ut sine his quid fieri aut esse nequeat) sectionem recipere. In harum igitur, posteriorum dico causarum numero & experientiam & memoriam cum noster reponere uideatur autor, age uideamus, recte an secus id ab ipso fiat. Certè quæ ex his prudentia, ut & ea, quæ ipsi sunt cognata, ars & sci-

entia

entia autore Aristotele, tum ortum tum incrementum
habeat, hinc arbitror perspicuum fuerit. Nam si me-
moriam quidem est, ut uult in Platonis Philebo Socra-
tes, ἀποθήσκεισθαι σωτηρίαν, id est, sensus conseruatio,
siue, ut nonnulli uniuersaliter definiunt, ἡ τῶν πάλαι
ἐγνωσμένων κατὰ τὴν, id est, eorum quæ olim cogni-
ta sunt retentio, siue, ut alij, ἕξις καθεκτικὴ ὑπολή-
ψις, quod est, habitus opinionis custos et conser-
uator: experientia uerò, ἡ τοῦ πολλοῦ ἀκρίβεια καὶ κατὰ
τὸ αὐτὸ ἐωραμένων ἡτοι καλὰ λήψις, ἡ τῆς κρίσεως καὶ
μνήμης, quæ sunt, eius quod sæpenumero ac eodem
modo conspectum est et apparuit, aut comprehensio,
aut obseruatio et memoria: omnis autem quæ cogi-
tatione ac ratiocinatione conciliatur cognitio, cuius-
modi et prudentia est, ex antegressa et anticipata
oritur notitia, nemini dubium esse potest, quin quæ
particularium uisum ac notionum tum retinendi,
tum obseruandi, colligendi et conseruandi uim obti-
nent facultates, ad prudentiam quoque comparandam
sint necessariae. Quare in prudentiæ causarum gene-
raliter dictarum numero, hæc reponendas esse con-
stat. Cæterum quoniam nec prudentiæ fines, nec ex-
emplaria, id enim per se manifestum arbitror, statui
possunt, sed nec efficientes eius censeretur causæ, qui
enim queant, non solum diuersi à prudentia generis
cum sint, sed etiam inferioris et deterioris? (est enim

ARISTOTEL. DE VIR-

hæc, rationis compos & particeps seu habitus seu facultas, illæ uerò eiusdem expertes) non ad causas propriè acceptas, has pertinere perspicuum est. Concausæ igitur sint oportet. Sed cum triplex & harum sit differentia, minimè quidem prudentiæ forma, memoria & experientia fuerit (neque enim quod deterius est præstantioris forma esse potest) sed materia quædam, seu potius instrumentum, certè eiusmodi, quæ sine quibus non, ὡς οὐκ ἔνδον, Galeno ad imitationem Platonis appellantur. Ac experientia quidem & memoria, eam quam diximus, ad prudentiam rationem obtinent. Consilium autem & solertia non item, sed sunt eiusdem quædam partes seu species, quemadmodum & σῶφροσιν, id est, intelligentia, cuius tamen hic mentionem non facit, ut est à nobis exquisitè satis libro quinto commentariorum in Cebetis tabulam explicatum: quæ si quis cognoscere cupiat, inde petat. Nos autem ad Δεινότητα, id est, industriam progressi, quomodo & hæc ad prudentiam sit affecta consideremus, illud tamen prius si admonuerimus, apud Stobæum, unde nonnulla hic restituiamus, loco Δεινότητ^ς & malè legi Δεξιότητα. Videtur autem hæc & ad prudentiæ concausas pertinere, ex ijs, quæ ab Aristotele libro sexto Ethicorum dicuntur, ubi descripta prius hac facultate, quod nimirum eiusmodi sit, ut quæ ad propositum scopum pertinent, ea & obire &

exe-

TVTIBVS LIBER.

exequi possit, post alia nonnulla hæc subiicit. ὅτι ἡ φρόνησις οὐχ ἡ δαύαμις, ἀλλ' οὐκ ἄνδρ' οἱ δυνάμειος ταύτης. id est, Est autem prudentia non hæc facultas, sed non sine hac ipsa facultate, manifestè ostendens ad materiales & organicas causas, & sine quibus quid fieri & esse nequit, & hanc spectare facultatem. Sed his explicatis, tempus est, ut ad sequentia pergamus. Neq; enim id expectet quispiam, ut in his commentarijs plenè de uirtutum causis & concausis, partibus, symptomatibus & id genus reliquis differamus, sed meminerit enarratoris nos nunc officio fungi: illa uerò alteri operi reservare.

ΠΡΑΟΤΗΤΟΣ.

Πραότης δέ ἐστι, τὸ δαύαον φέρει μετρίως ἐγκλήματα καὶ ὀλιγωρίας· καὶ τὸ μὴ ταχέως ὀρμαίνει πρὸς τὰς τιμωρίας· καὶ τὸ μὴ ἐυκίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργάς· ἀπικρὸν δὲ τῷ ἥθει ἐὶ ἀφιλόνηκον, ἔχοντα δὲ ἡρεμαῖον εὐτὴν ψυχὴν καὶ σάφισμον.

QVAE LENITATIS.

Lenitatis uerò est, moderatè accusationes & despiciatōes ferre posse
E 3 se:

ARISTOTEL. DE VIR-
se: neque subito ad uindicationem
ruere: & haud facile ad iram incitari
posse: sed ingenio minimè amarum,
& à contentione alienum, quietem
& tranquillitatem in animo habere.

Quæ hic ab autore dicuntur, admodum aperta
sunt, ut longa in his explicatione non sit opus. Dicit
igitur lenitatis, quæ animi & iræ uirtus quedam est
moderatrix, proprium seu opus, seu officium esse,
moderatè accusationes & despicationes ferre posse,
id autem est, ut nec cum ab amicis moneamur, obiur-
gemur, & reprehendamur nostræ utilitatis causa, id
egre feramus ac indignemur, sed si quidem merito id
faciamus, corrigere & emendare, quod uitio uertitur
& redarguitur studeamus: sin immerito, placidè nos
excusemus & purgemus quæ res ad uitā honestè &
cum uirtute degendam maximè est utilis: nec cum ab
hostibus, quiq; nos oderunt, increpemur & exagite-
mur, contumeliam patiamur & despicatui ducamur,
excandescamus, animus ardeat & cor ira cumuletur:
sed & hæc placatè & moderatè feramus, optimi re-
gis Davidis in hoc exemplum, cum Semëi maledictis
ipsum insectaretur, secuti. Atque hoc primum huius
uirtutis est opus. Proximum, sed quod cum priore ne-
cessario

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

cessario cohæreat, non subito ad uindicationem ruere, sed hic rursus animo ac furore represso, adhibitaq; ratione & iudicio, si quidem leuior culpa esse uideatur, & amicus, qui in nos peccauit, id sequi, quod apud Terentium inquit Clitipho:

Νᾶ & cognoscēdi et ignoscēdi dabitur peccati locus: quod hæc ipsa pacabilitas, inquam, maxime laudabilis in homine sit affectio, quam Græci nunc εὐγνώμων, interdum & γνώμων uocant, de qua sic inquit & præcipit Theognis:

Γνώμων δ' οὐδὲρ ἄμεινον ἄνθρωπος ἔχει ἐν γαστρὶ καὶ ἐν θυμῷ,
οὐδ' ἀγνώμων ἄνθρωπος κῆρυξ ἀνιερὸς τόδ' ὅρμον.
Κύρνε μὴ ἀνδράσι πάντας καὶ ἀθηναίοις χαλεπαίνῃς,
τι γινώσκω, ὡς νῦν, οἷόν μ' ἐκασθ' ἔχεις
αὐτοὺς ἑὶ σέθεναι, καὶ ἔργματα. Τὸ δ' ἢ Δικαίῳ
τῶτ' ἀδίκῳ μέγα κεν πῆμα βροτοῖσι μὲν ἐπὶ.
Εἰ δ' ἄλλ' οὐκ ἔστιν, τὸ δ' ἄμεινον ἔργον ἐκασθ'.

Οὐδεὶς δ' ἀνθρώπων αὐτοὺς ἀπαντα σοφός.
Si uerò noxia & iniuria grauior fuerit, eiusq; autor inimico in nos animo, ulciscendi libidinem & sic nihilominus refrenare atq; coëtere, diuini præcepti memores, quo iubemur, nosipsos non ulcisci, sed iræ locum dare, cum, ut scriptum est, mea est ultio & ego retribuam, dicat Dominus. Neq; tamen propterea à nobis, uel etiam alijs, quorum ad nos defensio pertinet, si possumus, iniuriā nō propulsare debemus, (E sū

ARISTOTEL. DE VIR-

enim aliud iniuriam propulsare, & dolorem propter eam illatam, ut loquitur Seneca, reponere) sed id cauere ne nimis auidē in eum, qui in nos aut in proximos iniuriosus est, inuadamus: Et si omnino ad eius emendationem animaduersione & castigatione aliqua opus esse uidebitur, ea primum contumelia uacare debet: deinde non ad priuatam punientis aut castigantis, sed publicam utilitatem referri: ad hæc & modi & temporis habenda ratio. Cæterum post has duas sequitur tertia quædam eiusdē operatio, quam quispiam fortasse secundæ præponi debuisse nec malè existimauerit. Nam siue iram innati caloris feruorem, ex desiderio ulciscendi eius, qui iniuriam fecisse uidetur, ortum, siue libidinem puniendi eius, qui uideatur læsisse iniuria, esse definiamus, ad hanc certè incitari, prius fuerit, quàm ad uindicationem prorumpere. Sed eam ob causam ab autore forsitan postposita est, quod perfectius quiddam, quàm altera illa sit. Minus enim est, aliquid per iram non facere, nec eam in actum erumpere sinere, Vlyssē imitatum, de quo Homerus.

Pectora percutiens dictis, cor comprimit hisce:

Cor tolera quondam multò grauiora tulisti:

maius autem ea omnino præter modum ac rationem non commoueri, nec irasci. Neque enim hoc præstare cuiuslibet fuerit, sed eius demum, cui hoc, quod sequitur,

sequitur,

TVTIVVS LIBER.

quitur, ad sit, ingenioq; cum sit minimè amaro, et à contentione, quàm Φιλονεκία Græci uocant, alieno, quietem et tranquillitatem in animo habeat, omniq; perturbatione careat, quæ mihi ad lenitatis concausas pertinere uidentur.

ΑΝΔΡΕΙΑΣ.

Ανδρείας δ' ἐστὶ, τὸ δύωληκτον εἶναι ὑπὸ φόβου τῷ πρὶ τὸν θάνατον· καὶ τὸ εὐθαρσὴν εἶναι τοῖς δαυοῖς· καὶ τὸ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους· καὶ τὸ μᾶλλον αἰρεῖσθαι πεθάναι καλῶς, ἢ αἰχρῶς διασωθῆναι· καὶ τὸ νίκης αὐτίον εἶναι· ἐτι δὲ ἀνδρείας ἐστὶ, καὶ τὸ πονεῖν, καὶ καρτερεῖν, καὶ αἰρεῖσθαι. Ἐλάττωται. πρὲς περὶ τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ ἡ εὐτολμία, Ἐἡ εὐφυχία, καὶ τὸ θάρσος, Ἐτὸ θράσος· ἐτι δὲ Ἐἡ φιλαπονία, καὶ ἡ καρτερία.

QVAE FORTITVDINIS.

At fortitudinis est, non facile mortis terrore horrescere: fidem in aduersis esse, bene animatum ad pericula: potiusq; honestè mori expetere, quàm turpiter seruari in-

E s coluz

columem: uictoriæ causam esse: fortitudinis insuper est, laborem suscipere, patientem tolerantemq; esse, uelle & posse. Subsequitur autem hanc, animositas, alacritas, fidentia, confidentia: Insuper autem nauitas & tolerantia.

Quæ ad fortitudinem pertinent enumeraturus autor, ab eo incipit, in quo primò ac maximè hæc spectatur uirtus. Est autem id mortis terrore non horrescere. Nam cum terribilium multa sint genera, non aliud certè homini, ut ex anima & corpore constat, formidabilius est morte, quæ ultima linea rerum, ut inquit ille, esse uidetur. Ad hanc igitur intrepidum animum habere, & immortalitatis meliorumq; in altera & futura uita expectatione ipsam conuenire & pro nihilo ponere, primum ac præcipuum eius fuerit opus. Proximum autem, in aduersis fidentem esse, non animi durtia & stupore, aut alia quapiam occasione: sed ex uera animi generositate, quodq; intelligat non cedendum malis, sed contra, ut inquit poëta, audentius eundum. Tertium uerò, bene animatum & ad pericula intrepidum esse, non præcipiti furore mentisq; cæcitate, neque periculi aut eius magnitudinis

TVTIBVS LIBER.

nis ignorantia, inconsiderataq; temeritate, nec pro-
 pter inanem & tenuem spem ac fiduciam, neque va-
 nam gloriam, aut adumbratam opinionem honestatis:
 sed solidam, ueram & expressam, & quod persua-
 sum sibi habeat penitusq; animo eius sederit, nullum
 tam magnum periculum esse, quod non ipsi potius sit
 adeundum, quam deferendum officium. Eoq; rectè
 quarto loco hic subiicitur, Potiusq; honestè mori ex-
 petere, quam turpiter seruari incolumē, quod quam-
 uim habeat, ex iam dictis perspicuum est. Quod ue-
 rò deinceps sequitur, uictoriæ causam esse, id ipsum
 peculiare quoddam huius uirtutis symptoma conti-
 net. Nam cum animosæ partis occasione ad uictoriā,
 ut est à nobis libro quarto commentariorum in Cebe-
 tis tabulam explicatum, naturalem obtineamus con-
 ciliationem, hanc certè, quæ ipsius per se, eiusq; pro-
 prij operis, animi nimirum excelsi & inuicti magni-
 tudinis & roboris occasione est uirtus, uictoriæ no-
 bis consequendæ potissimam esse causam, rationi con-
 sentaneum est. Et quoniam uictoria sine labore cor-
 poris atque animi contentione comparari nequit, opus
 autem sit ad ipsam tum uoluntate, tum facultate &
 uiribus quæ uoluntati respondeant, non malè subiecit
 autor, Laborare, seu laborem suscipere, & patien-
 tem tollerantemq; esse, uelle & posse. Cæterum quod
 insequentibus inquit. Subsequitur autem hanc ani-
 mositas,

ARISTOTEL. DE VIR-

timositas, alacritas, fidentia, confidentia, de duobus
 quidem prioribus satis constare uidetur, hæc inter for-
 titudinis symptomata, non malè numerari. De poste-
 rioribus autem, non immerito quis ambigat, putetq;
 ab ipsius natura ea esse alieniora, quod immoderatio-
 nis cuiusdam nomina esse uideantur, si non utrunque,
 at alterum saltem. Verum ut hoc, quod dico, rectius
 intelligatur, quid horum quodlibet sit definiamus, &
 primo quidem animositatem & alacritatem. Est igitur
 εὐτολμία, quam animositatem uertimus, animi
 recta in adeundis periculis affectio ac promptitudo:
 quemadmodum εὐψυχία, ut arbitror, quam alacri-
 tatem interpretamur, in sustinendis rebus arduis &
 difficilibus animi excelsi atque inuicti magnitudo ac
 robur. Sed hæc quidem si duarum harum sit natura,
 hæc definitiones, nulli dubium, quin fortitudinis seu
 partes seu species quedam sint censende. Verum
 enimvero dicat aliquis, si fortitudinis hæc sunt spe-
 cies, quomodo ipsam subsequi dicuntur? Ratio enim
 exigere uidetur, ut contra potius statuamus, quod has
 fortitudo subsequatur, quemadmodum hominem ani-
 mal. Nam si homo est, animal est: non autem econ-
 tra, si animal, homo. Ad hæc dicimus primo quidem,
 quod τὸ πᾶσι καὶ πᾶσι uocabulum latius nunc usurpet,
 pro eo, quod quoquo modo ad naturam alicuius re-
 fertur. Deinde uerò nec inconueniens esse, si ad ge-
 nus

TVTIBVS LIBER.

nus sequi species dicamus, eò quod ex huius diuisione resultent. Tertio autem partium magis has, quàm specierum ad fortitudinem rationem obtinere. Neque enim ipsarum utralibet fortitudo rectè statuatur, sed habitus quidam tum his tum reliquis suis numeris & partibus perfectus expleturq;. Atq; animositatis & alacritatis hæc est ratio. Fidentiam autem & confidentiam antequam definiamus, distinctionis cuiusdam prius meminisse non abs re fuerit, quæ apud Ammonium inuenitur in libro πρὶ τῶν ὁμοίων καὶ διαφορῶν λέξεων. Inquit igitur hoc modo: Θράσος καὶ δῆρσις Διαφέρει. Θράσος μὲν γὰρ ὅστις ἢ ἄλογος ὁρμή. δῆρσις δ' ἢ ἑλλογος ὁρμή. quod est, Confidentia & fidentia differunt. Nam confidentia quidem irrationalis est appetitio. Fidentia uerò rationalis est appetitio. Quæ uerò harum sunt uocum definitiones, sed orationes tantum, quæ has à se mutuo separent. Fidentiam autem Cicero libro de Inuentione secundo, hunc in modum definit. Fidentia est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Cæterum eodem in libro audaciam, quæ eadem & confidentia alibi ab ipso appellatur, nos autem ut uocum, quæ apud Græcos est, affinitas maneret, hoc nunc nomine uti malimus, fidentie non contrarium, sed appositum ac propinquum, & tamē

ARISTOTEL. DE VIR-

men uitium esse statuit. Quæ si uera esse, & rectè se habere recipimus, erit quidem fidentia, aut recta animi affectio, & proinde uirtutis huius, ut & superiora, pars quædam, aut certe facultas aliqua & uis media, quæ & ab experientia & arte, ira & furore ac insania ortum habere potest: potest autem & à natura rectaq; educatione, ut nimirum perinde ad fortitudinem se habeat, fidentia, atq; ad prudentiam industria. Sed utroq; modo rectè ad hanc uirtutem referetur, atq; inter ea reponetur, quæ ad ipsius naturam pertinent. Confidentia autem seu audacia, cum irrationalis sit animi motus, & in uitio habenda, quomodo huc reducatur non uideo: sed nec apud iohannem Stobæum additur, nisi forte eam ob causam id ab autore factum dicamus, quod, ut superius diximus, hoc uitium uirtutis speciem ementiatur, ac propemodum eodem, quo fortitudo, modo in terribilibus se habeat, ut facilis sit propter affinitatem, à fortitudine ad hoc uitium declinatio. Reliqua, quæ sequuntur duo, eorum alterum & posterius ἡμιτελής ἀρετὴ à Theage esse statuitur, uia nimirum ad fortitudinem quædam, alterum uerò & prius eiusmodi est, ut sine eo fortitudo esse non possit. Definitur autem nauitas quidem, quæ *Χιλοπονία* est Græcè, à nonnullis *Διάθεσις θ' ἐργασικὴ τῶν ὑποβαλλόντων*, ab alijs uerò, *ἐξίς ἐκούσιον ἀποτελεσματικὴ, οὐ ἄρ' προσέλκτ' ὁ λόγος*

T V T I B V S L I B E R .

ὁ λογισμὸς, ἀδιάβλητος πρὸς νόμον, quæ sunt, affectio conuenientiū effectrix : εἷς, habitus ultro-
neus seu spontaneus eorum, quæ uult ratio, perfectior,
à labore inuictus. Sic enim τὸ ἀδιάβλητον hoc lo-
co interpretor, quod tamen propriè significat, talem
esse hunc habitum, qui à labore non arguatur, sed
huic facile, ut loquitur Horatius, responderet. Tole-
rantia uerò, quam καρτερία Græci nominant, δύ-
ναμις ἐμμελῆς καὶ πόνοις καὶ ὑπομνηστικῇ λύ-
πῃ, ἐνεκα τοῦ καλοῦ. id est, facultas quæ in labori-
bus perseueret ac permaneat, doloremq; perpetiatur
εἷς sustineat honestatis causa. Et quæ ad fortitudi-
nem referuntur hæc sunt : quæ uerò ad frugalitatem,
ea sunt eiusmodi.

Σ Ω Φ Ρ Ο Σ Υ Ν Η Σ .

Σωφροσύνης δὲ ὅστις, τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπ-
λαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν· καὶ τὸ εἶναι πά-
σης ἀπολαύσεως ἀχρεῖας ἡδονῆς ἀνορεκτοῦ· καὶ
τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν Δικαίαν ἄδικiam· ἢ τὸ τετά-
θαι πρὶ τὸν βίον ὁμοίως ἐντὶ μικροῖς καὶ μεγά-
λοις. Πέπετε δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμία-
της, αἰδώς, εὐλάβεια.

Q V A E F R V G A L I T A T I S .

Fruga-

Frugalitatis autem est, corporum
 reorum uoluptatum fruitiones non
 admirari: nulla turpis uoluptatis ap-
 petere oblectamenta: iustam etiam
 libertatem & licentiam reformidas-
 re: animum in uitam intentum in
 paruis similiter & magnis habere.
 Cæterum frugalitatem subsequitur
 modestia, elegantia, pudor, uere-
 cundia.

*Quoniam, ut prius dictum est, cum perfecta ra-
 tio in cupiditatem dominetur, absoluta in animo exi-
 stit uirtus, quam frugalitatem seu temperantiam ap-
 pellare licet, merito primum et perfectissimum eius
 fuerit opus, corporearum fruitiones uoluptatum non
 admirari. Corporeas autem uoluptates intelligere o-
 portet eas, quæ cum suauitate quadam percipiuntur
 sensibus, potissimum autem tactu et gustatu, qui sunt
 sensus ex omnibus maxime uoluptarij, quiq; dulce-
 dine præter ceteros commouentur. Sunt autem eius-
 modi uoluptates et turpes hominibusq; adeo indignæ,
 ut quæ sint nobis cum pecudibus ad pastum abiectis
 communes, et pestiferae atque nocentes, quæ in ani-
 mum*

TVTIBVS LIBER.

num grassentur, ipsumq; non solum in turpissimam redigant servitutem, sed etiam tanquam clauo quodā, ut in Phædone inquit Socrates, ad corpus penitus affigant, eoq; qui inde oritur, tumultu & agitatione compleant. Harum igitur nullam admirari, nec uisendam ac pulchram ducere, primum est huius uirtutis opus: Ad quod proximè sequitur, nulla turpis uoluptatis, cuiusmodi corporeas esse diximus, oblectamenta appetere. Nam qui harum admiratione non afficitur, nec dignas ipsas ulla emulatione censet, quæ tandem has ratione expetat, ac non potius aspernetur ac respuat, quas turpes esse & perniciosas cognouerit? Et quoniam multa licent, sed non omnia, ut inquit Paulus, conducunt, non solum temperantiæ fuerit, turpes & omnium iudicio infames, aut etiam uetitas uoluptates declinare ac fugere, cuiusmodi sunt, quæ ex stupris, corruptelis, adulterijs & incestis queruntur: sed etiam eas metuere suspectasq; habere, quæ legibus, quæ more maiorum institutisq; conceduntur, ut sunt amores meretricij, concubinatus, complexus & oscula, quæ quàm sint periculosa, pulchrè libro primo τῷ ἀπομνημονεύματι apud Xenophontem docet Socrates, Critobulum insectans & exagitans, quod facie pulcherrimum & formosissimum Alcibiadis filium osculari esset ausus. Atque hoc est, quod iustam etiam libertatem & licentiam

F refo-

ARISTOTEL. DE VIR-

reformidare, inquit autor. Sed qui hoc modo erit affectus, is mihi non solum, quod Zeno iubet, facturum uidetur, ut omnia tutè cauteq; agat, tanquam paulò post apud pædagogos se defensurus & pro se causam dicturus (appellabat enim sic uir ille hominum vulgus, qui ad proximos increpandos prompti sunt & parati, etiamsi nemo huc eos prouocet) sed etiam seipsum maxime, ut in aureis carminibus præcipit Pythagoras, reueritus, animum semper in uitam intentum habebit, inquirens in se, atque ipse sese obseruans in minimis æquè ac maximis,

Ne quid hiet, ne quid protuberet: angulus æquis
Partibus ut coërit: nil ut deliret amussis.

Sit solidum quodcunq; subest: nec inania subtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

Et hæc, quidem, hisq; similia frugalitatis seu temperantiae sunt officia. Quod uerò deinceps subiicitur, Cæterum frugalitatem subsequitur, modestia, elegantia, pudor, uerecundia, scire oportet, horum quædam symptomata esse temperantiae, aut potius partes, ut modestiam & elegantiam, quædam uerò concausas, non huius tantum, sed uirtutis uniuersæ, quemadmodum probabimus, si prius tamen quid horum sit unumquodq; explicuerimus. Est igitur εὐταξία, quam modestiam Ciceronem imitati interpretamur, duplex: alia, quæ ad prudentiam pertinet, eiusq;

TVTIBVS LIBER.

eiusq; pars est quædam, ut est à nobis libro quinto
 commentariorum in Cebetis tabulam traditum, quam
 hoc modo, nec malè mihi definiuisse uidentur Stoïci,
 εὐταξία ὅστις, ὡς κμὴ τάξεως καὶ μέτρου τῶν τε
 πρακτέων καὶ τῶν λεκτέων. quod est, modestia
 est, sciencia ordinis ac modi agendorum & dicendo-
 rum: alia quæ ad temperantiam refertur, quam hac
 ratione à quibusdam explicatam inuenio. εὐταξία,
 ὅστις, ἐξίς τάπλουςα καὶ Διακοσμοῦσα τὰ ἐν τῇ ψυ-
 χῇ πάθη, καὶ ὡς ἐφέδουσα τὰ χεῖρω ἐν ὑμῖν
 πρὸς τὰ κρείττω. id est, Modestia est habitus ordi-
 nans & componens animi affectus, & quæ in nobis
 deteriora sunt, ad præstantiora conuertens. Ipsam
 autem κοσμιότητα, interdum quidem non admodum
 curiosè ab ea, quam dixi, εὐταξία separant, sed pro
 eadem habent, eodemq; planè definiunt modo: inter-
 dum uerò in gestus & cū corporis tum animi motuum
 quadam concinnitate & moderatione, ad hæc uictus
 uestitusq; non odiosa, neque exquisita nimium mun-
 ditia ponunt. Ex quibus manifeste intelligi potest,
 rectè inter temperantiæ seu frugalitatis partes, hos
 habitus numerari. Sed pudorem quidem, cum, ut in-
 quit Aristoteles, metum quendam infamiæ definiant,
 uel, ut alij, quod tamen idem ualet, consequentis ig-
 nominiæ expectationem, εὐλάβειαν autem, quam
 modò uerecundiam, modo cautionem uertunt, odij

ARISTOTEL. DE VIR-

offensionisq; factam cum ratione declinationem, quæ non animaduertat, à uitijs quidem abſtinentiæ & reſſu, ad uirtutes autem progreſſionis, has non minimas eſſe occaſiones, quæ & Platonis & Hippodami Pythagorei eſt ſententia. Sed his explicatis ad continentiam progrediamur, & quæ ad ipſam pertinent conſideremus.

ΕΓΚΡΑΤΕΙΑΣ.

Εγκρατείας δέ ὄντι, ὅ δυνάμει κατὰ χερὶ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὴν ὑπὸ θυμῷ ὁρμῶσαν ἐπὶ φάυλας ἀπολαύσεις, καὶ ἡδονάς· καὶ ὅ κατὰ τὸν νοῦν, καὶ ὅ ὑπομνητικὸν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν ἐνδείας καὶ λύπης.

QUAE CONTINENTIAE.

¹ Continentiæ uerò eſt, ad malas oblectationes & uoluptates prorum pentem cupiditatem ratione cohibere poſſe: tolerare, quæq; naturæ infeſta ſunt indigentiam & dolorem ſuſtinendi facultate præditum eſſe.

In temperantiæ & continentiæ definitionibus explicandis, itemq; ijs, qui his oppoſiti ſunt habitus, intempe-

TVTIBVS LIBER.

Intemperantiam dico & incontinentiam, satis à nobis multa sunt dicta, quæ si rectè sunt intellecta, non est, quod multum in his enarrandis operæ infumamus. Nam primum & præcipuum imperfectæ huius virtutis opus & officium esse, ratione cupiditatem, cum malas & noxias appetit uoluptates, ad easq; amplectendas prorumpere conatur, refrenare atq; correre, & dictum est prius, & quam uim habeat explicatum. Illud autem quod sequitur, quodq; secundo loco eius officium esse statuitur, καὶ τὸ κατὰ φύσιν, id est, & tolerare, non nullam habere uidetur prima fronte difficultatem, quod ipsum inter ea quoq; numeratum inueniatur, quæ prius fortitudini sunt tributa. Sed scire oportet, ut ἐγκρατεῖα, sic & κατὰ φύσιν, & τὸ κατὰ φύσιν non uno dici modo, sed aliam quidem absolute, quæ in resistendo fortiterq; labores & dolores perferendo cernitur, quæ ad fortitudinem refertur: aliam uerò non absolute simpliciterq; sed qua famem, sitim, frigus, uigilias reliquasq; consimiles molestias uoluptatisq; priuationes perferimus, qua de nunc auctori est sermo, quod & id, quod sequitur, manifestè ostendit, quæq; naturæ infesta sunt, indigentiam & dolorem sustinendi facultate præditum esse. Nam id præcedentis quædam esse interpretatio uidetur. Est autem & alia quædam apud Stobæum huius, quam dixi, interpretationis lectio, sed quæ commodè

F 3 exposi-

ARISTOTEL. DE VIR-

exposita ferè idem ualeat. ὅτι ὑπομονητικὸν εἶναι τὸ
 ὅτι καὶ φύσιν εὐδείας τε καὶ λύπης, quod est,
 eius quæ secundum naturam est indigentia et doloris
 sustinendi facultate prædium esse. In qua sanè ora-
 tione, indigentiam et dolorem secundum naturam,
 non sic intelligere oportet, ut sanitatem et bonam ha-
 bitudinem secundum naturam esse dicimus, quæ pri-
 ma et principali ratione à natura fiunt, et ad rei ab-
 solutionem perfectionemq; pertinent, sed ut morbum
 et senium, quæ etsi in naturæ corruptionem et in-
 teritum uergant, quia tamen ex naturalibus atq; in-
 sitis causis plurimum ortum habent, secundo quodam
 modo ac ratione et hæc secundum naturam esse di-
 cuntur.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

Δικαιοσύνης δέ ἐστι, ὅτι διανεμητικὸν εἶναι τὸ
 κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ πατριῶα ἔθνη καὶ τὰ νό-
 μιμα· καὶ ὅτι σώζειν τοὺς γεγενημένους νόμους·
 καὶ ὅτι ἀληθεύειν ἐν τοῖς διαφέρουσι· καὶ ὅτι δια-
 φυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἐστὶ δὲ πρώτη τῶν δι-
 καιοσυῶν πρὸς τοὺς θεοὺς· εἶτα πρὸς τοὺς δαί-
 μονας· εἶτα πρὸς πατριῶα καὶ γονεῖς· εἶτα πρὸς
 τοὺς κατοικομνους· ἐν οἷς ἐστὶ ἡ εὐσέβεια, ἥτοι μέ-
 γας οὖσα δικαιοσύνης ἢ πρᾶκτορική· ἀκολού-
 θη δὲ

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

Θεὶ δὲ τῇ Δικαιοσύνῃ καὶ ἡ ὁσιότης, Ἐὶ ἡ ἀλήθεια,
καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

QVÆ IVSTITIÆ.

Cæterum iustitiæ est, suum univ-
cuiq; pro dignitate & merito distri-
buendi animo præditum esse, & pa-
trias consuetudines & instituta ser-
uare: scriptis legibus parere: in re se-
ria ubiq; interest, ueracem esse: pa-
ctis conuentisq; stare. Prima autem
iustitia est erga deos: proxima erga
dæmones: tertia erga patriam & pa-
rentes: postrema erga eos, qui mor-
tem obierunt: in quibus consistit
pietas, quæ iustitiæ aut pars est, aut
ipsam subsequitur. Comes autem
est iustitiæ & sanctitas, & ueritas, &
fides, maliq; odium.

*Quod superius in iustitiæ definitione explicanda
à nobis dictum est, id nunc manifestè patet, non de-*

ARISTOTEL. DE VIR-

bere propriè, quod in definitione ponitur, ὅτι Δικαιοσύνη μὲν δικόν, accipi, ut ea tantum iustitia, quæ particularis est, quæq; in distributionibus uel honoris, uel pecuniarum, uel aliarum uersatur rerum, quæ inter eos diuidua sunt, qui ciuili communitate inter se coniuncti sunt & consociati, significetur: sed communius, ut in uniuersam ualeat iustitiã, de qua Theognis.

Εἰς τὴν Δικαιοσύνην συλλέγεσθαι πάντα ἀρετὰ ὅτι, quod est,

Iustitiæ uirtus summam includitur omnis: ut ibi est explicatum. Nam hoc loco cum uniuersè huius uirtutis opus, unde ea, cuius modo meminimus, definitio est facta, proposuisset dixissetq; , Iustitiæ esse suum cuiq; pro dignitate ac merito tribuere, quasi κατ' ἐπεξήγησιν, id est, per expositionem subiecit, Et patrias consuetudines & instituta seruare: scriptis legibus parere: in re seria ubiq; interest, ueracem esse: pactis cōueniētiq; stare. quorum illa quidem, Et patrias consuetudines & instituta seruare, ad Ius non scriptum: hoc uerò, scriptis legibus parere, ad Ius scriptum pertinet. De reliquis paulò post dicemus. Est autem ἐθὺς, nos consuetudinem appellare possumus, ut Græcorum nonnulli definiunt, ὅτι ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ ἀγαθὸν Δίκαιον, quæ mihi definitio latius aliquanto patere uidetur, & ea simul comprehendere, quæ instituta uocamus, Græci νόμιμα appellant.

Quare

TUTIVS LIBER.

Quare Iurisperitorum magis mihi placet definitio, qui non solum in genere dicunt. Consuetudinem Ius esse, quod moribus constitutum est, sed eam propriè appellandam censent, quæ usu populi servatur, et mutari nonnunquam contrario usu solet. Νόμιμον vero, quod institutum interpretamur. Ὅσι δὲ δικαίον ἄγραφον μὲν, τεταγμένον δὲ καὶ κεκυρωμένον ὑπὸ τοῦ ἀρχεῦντος. quod est, Ius non scriptum quidem, sed constitutum et confirmatum ab ijs, qui autoritate pollent. Quæ mihi definitio exquisitior aliquanto videtur, quàm ea, quanquam ab hac non multum distet, quæ institutum, Ius non scriptum esse asserit, quod tamen certum autorem habet, id est, magnum aliquem autorem, quem reliqui imitari non erubescant. Legem autem scriptam, ut simplicissime definiamus, eam esse dicimus, quæ scripto sancit, quod vult, aut iubendo, aut uetando. Hæc igitur servare, iusticiæ esse vult autor, patrias inquam consuetudines, instituta et leges scriptas: de quibus nonnullæ suboriuntur dubitationes, quæ deinceps exponendæ et examinandæ sunt. Dicat enim fortasse aliquis, et primum quidem quod ad consuetudinem attinet, quid si mala sit ea, quæ introducta est consuetudo, atque adeò perniciofa, puta talis, cuiusmodi describit aureum illud orationis flumen Iohannes Chrysostomus, Homilia contra eos, qui novilu-

F S nia

tia obseruabant, & in urbe choreas ducebant, quæ
 non solum puerilis ostentationis & ambitionis plu-
 rimum in se habebat, sed etiam impietatis, luxuriæ,
 libidinis, intemperantiæ, an & hanc seruare ac tueri
 iustitiæ fuerit? Minimè uerò. Sed hæc non consue-
 tudo fortè dicenda est, sed totum hoc, consuetudo
 mala, quod Philosophi cum huiusmodi uoces, quæ in
 utranq; ualent partem, absolutè usurpent, in melio-
 rem ferè accipere soleant. Quanquam superest &
 alia huius dubitationis solutio, quod nimirum non
 hoc dixerit autor, absolutè consuetudines patrias
 seruandas esse, sed adiecerit, & legitimas, ut τὰ νό-
 μιμα apud Græcos, non substantiuè, ut loquuntur
 grammatici, accipiamus, sed adiectiuè, ut sit nimirum
 tanquam distinctionis loco hic adhibitum, perinde ac
 si dixisset, iustitiæ est patrias consuetudines seruare,
 eas inquam, non quæ adulterinæ sunt, sed legitimæ.
 Fuerint autem tales, quæ naturæ ac rectæ rationi non
 repugnent, sed potius consentaneæ sint & congruen-
 tes. Atq; hanc quidem solutionem si recipimus, de al-
 tero, dico autem institutis, nihil est quod simus soli-
 citi. Si uerò hæc minus alicui placeat, quam priore
 loco de consuetudine, eandem & de institutis affere-
 mus, dicemusq; ea tantum ab autore instituta appella-
 ri, quæ bona & recta sunt, & à sana mente ac sapien-
 te profecta, non si quæ insanus aliquis parumq; pru-
 dens

dens iudicij errore introduxerit. De lege autem quid
attinet dicere, quam cum propriè, quæq; uerè hoc no-
men mereatur definire uult Cicero, nunc quidem, re-
ctam & à numine deorum tractam rationem, imperan-
tem honesta prohibentemq; contraria, esse dicit: nunc
uerò, iustorum iniustorumq; distinctionem ad illam
antiquissimam & rerum omnium principem expres-
sa naturam, quam non nisi bonam esse posse perspi-
cium est, ut ei merito sit parendum. Quare hæc ser-
uare, rectè iustitiæ esse statuit. Quod uerò deinceps
sequitur, in re seria ubiq; interest ueracem esse, hanc
sententiam habet, ut cum, quæ Platonis libro quinto
de legibus est sententia, ἡ ἀλήθεια πάντων μὲν ἀ-
γαθῶν θεοῖς ἡ γῆ, πάντων δὲ ἀνθρώποις· ἥ δὲ,
ὁ χρῆσις ἐν μέλλων μακαρίοις τε καὶ εὐδαιμόνων,
δὲ ἀρχῆς εὐθύς μέτοχος· εἴη, ἵνα ὡς πλεῖστον χρό-
νον ἀληθῆς ὦν διαβιοῖ. πῶς γὰρ ὁ ἄπιστος,
ὃς εἰλον ψεύσθαι ἐκδύοι. quod est, Veritas om-
nium tum dijs, tum hominibus bonorum dux sit &
conciliatrix: cuius, qui felix & beatus est futurus,
ab initio statim particeps sit oportet, ut maximam
temporis partem uerax transmittat. Nam sic fide di-
gnus est futurus: indignus autem, qui uoluntario men-
dacio gaudet: iustitiæ, quæ uirtutem in se omnem con-
tinet, esse dicat, cum alijs omnibus in rebus ueritatem
colere, quod ut inquit Comicus,

ARISTOTEL. DE VIR-

Αεὶ κρᾶτισόν ὅσι τὰ ληδὴ λέγειν,
 ὅν πάντι καὶ ὧ τὸτ' ἐγὼ πρὸς γεγυῶ
 εἰς ἀσφάλειαν τοῦ βίω πλεῖστον μέριμνῶ.

tum uero præcipue, in re seria & ubi interest, ut in testimonio dicendo, iureiurando, consilij communicatione alijsq; consimilibus rebus. Adhæc autem & iustitiæ proprium est opus, inquit, pactis conuentisq; stare, quod mihi admodum recte ab autore dictum uidetur, cum sit fides, ut libro officiorum primo inquit Cicero, fundamentum iustitiæ, quam sic ibidem definit, ut sit dictorum conuentorumq; constantia & ueritas. Cæterum quoniam iustitia, qua de nunc agimus, ut libro Moralium quinto docet Aristoteles, ad alterum perfecta est uirtus, ex hac ad alterum affectione quasdam eius species, seu partes potius elicit ac constituit, inter quas etiam ordo quidam notatur. Itaq; iustitiam primam esse ait erga deos: ex gentiliū errore, qui deorum multitudinem introduxerunt, deos, non deum dicens. Nam nostra quidem religio unū tantum in personarum trinitate agnoscit Deum. Consistit autem iustitia erga Deum in his potissimum. Primum ut honestam ac rectam de eius numine opinionem fidemq; habeamus. Ad quam inducere & instituere nos poterit cœli & mundi, eiusq;, quæ in ipsis est, descriptionis, ornatus & ordinis notatio & animaduersio. Neq; uero minus interim, sed certius etiā aliquan-

TVTIBVS LIBER.

aliquanto, quæ instinctu afflatuq; diuino de ipso præ-
 dita sunt, per sanctos prophetas & Apostolos uirós-
 que apostolicos oracula. Deinde ut ipsum agniti-
 dignè sancteq; ueneremur & colamus: pro immensis
 quidem in nos collatis tum creationis, tum redemptio-
 nis, adhæc autem & conseruationis ac prouidentie
 ratione, beneficijs, sine intermissione ipsi gratias agen-
 tes: sacrificium autem facientes, non hircos & tau-
 ros ipsi immolando, cum iam inde à prophetarum
 temporibus hæc respuerit, & abominationem sibi es-
 se, absente interna animi rectitudine, pronunciarit:
 sed hircorum & taurorum loco, quæ in nobis sunt
 rationis expertes affectiones, libidinem & iram reli-
 quasq; perturbationes, ut sacræ loquuntur literæ,
 mortificantes, corpus peccati carnemq; exuentes, non
 præbentes membra nostra arma iniustitiæ peccato,
 sed præbentes nosmetipsos Deo uelut ex mortuis ui-
 uentes, & membra nostra arma iustitiæ Deo: quasq;
 sola ad Dei similitudinem accedimus, ac boni idææ
 expressius participes sumus, mentem ac rationem ab
 omnibus expurgatam perturbationum & irrationali-
 sis naturæ sordibus, imò nosipsos potius totos ritè ac
 legitimè præparatos Deo holocaustum offerentes, non
 subiecta à filijs Aaron sacerdotibus flamma exu-
 rendum consumendumq;, sed cœlitus delapso igni, spi-
 ritus sancti in ardore, ad omne honesti iusti-
 dium

ARISTOTEL. DE VIR-

diūm penitus inflammandum ac perficiendum. Atque in his ego, ut in genere dicam, primam, quæ erga Deum est, iustitiam potissimum consistere arbitror, omnesq; adeò, qui salutariter ab Ecclesia instituti sunt ritus ac solennes ceremonias eò referendas esse arbitror, non reiiciendas ac aspernandas, ut nonnulla hodiè faciunt cyclopica ingenia, quibus nihil esse pulchrum uidetur, quod non sit à maiorum & Ecclesiæ institutis diuersum. Secunda uerò & proxima, quam erga demones esse noster, inquit, autor, in quibus cernatur antequam exponamus, nonnulla prius de superiorum diuinorumq; ordine, ex ueterum philosophorum, in primisq; Hesiodi sententia adferemus. Voluerunt itaq; ueteres, ut autor est Iamblichus in libro de mysterijs Aegyptiorum, Chaldaeorum & Assyriorū, & Proclus in commentarijs in Alcibiadem Platonis priorem, cumq; his consensiens Hierocles in enarratione aurcorum Pythagoræ carminum, primum quidem diuinorum esse ipsum bonum deosq; sequentes, ultimum particulares hominum animas ratione præditas. Inter hæc autem tanquam extrema, duo quæpiam intermedia esse, demones & heroës, illos quidem dijs uiciniores, eorumq; tanquam architectorum in opificio mundano eiusq; gubernatione ministros: hos autem animis humanis, qui & ipsi deorū nihilominus sint ministri. Itaque & hos & illos utpote intermedios

TUTIBVS LIBER.

medios diuina quidem ad nos, nostra uerò ad deos
 perferre. Ex quibus recta ratione quis usus animad-
 uertat, ueteris et priscæ religionis quædam hæc qua-
 si uestigia in gentiliū scriptis conspici. Nam quod
 illi diuinorum primum esse inquit ipsū bonum, id
 est, summum et principem omnium autorem Deum,
 in hoc sane non falluntur. Quod uerò deinceps deo-
 rum, quandam multitudinem inuehunt, hic ipsorum
 error est proprius animi; figmentum à ueritate alie-
 num. Neque enim plures omnino deī sunt, sed unus
 tantummodo, quem, ut diximus, personarum trini-
 tate distinctum uera colit religio. Dæmones autem
 quos appellant, eos sacræ literæ angelos nominant,
 qui sunt, ut à Græcorum Theologorum nonnullis de-
 finiuntur, οὐσίαι νοεραὶ, ἄσώματοι ἀντεξουσί-
 σαι, θεῶν λειτουργοὶ, χάριτι τῷ ἁδελφικῷ
 εὐαγγελίῳ. id est, substantiæ mæne et intelligentiæ
 uigentes, incorporeæ, cum libera uitam degentes uo-
 luntate, Deo inservientes, gratia immortalitatem af-
 secutæ. ut ab alijs uerò, πνεύματα λειτουργικὰ,
 ἀποσελλόμενα πρὸς καὶ εἰς διακονίαν, quod
 est, spiritus administri, qui à Domino ad ministeria
 mittuntur. Cæterum qui ab illis heroës dicuntur, ni-
 hil aliud sunt, quam corporibus exuti iustorum et uir-
 tute prædicatorum animi, quos tum diuos, tum san-
 ctos usurpare atque appellare solemus. Argumento
 autem

ARISTOTEL. DE VIR-

autem fuerint quæ à Tzetze in enarratione τῶν ἥρωων καὶ ἡμιόρων Hesiodi partim ex Platone, partim ex alijs ueteribus de huius uocis etymologia adducuntur. Adscribam autem ipsius uerba, quo res perspicua magis sit. ἥρωες, inquit, λέγονται, ἢ ἀπὸ τοῦ ἔραος, ἢ τοῦ τοῦ γῆς, καὶ τῆς διαλέκτου. ὅς τις τῶν ἀνδρῶν πῶς ἥρωες ἂν λεχθεῖν. ἢ ἀπὸ τοῦ αἰθέρος. αἱ ψυχαὶ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν διαζυγῆσαι σωματῶν, καὶ ἐλλίψας, τὸν αἶρα, περιπολοῦσαι ἐφορῶσι τὰ τῆς γῆς. ἢ ἀπὸ τοῦ ἀρετοῦ, ὡς φησὶν Ὀρφεύς.

μητέρας δὲ ἡρώων ἀρετῇ ἀπ' ἐνόρθε κλύοντες. ἢ ἀπὸ τοῦ ἐράσεως καὶ μίξεως τῶν θεῶν. λέγουσι γὰρ ὅτι θεοὶ συνταῖς γυναιξὶ μινυμένοι ἐποίδον τῶν ἡρώων γένεσιν. quod est, Heroës dicuntur, aut ab ἔρα, id est, tellure, seu terra secundum linguam; ex qua omnis homo heros dicatur: aut ab aëre. Nam bonorum uiroꝝ animæ corporibus exuta, ex Græcorum sententia, in aëre circumuectæ, ea quæ hic sunt inspicunt ac procurant: aut à uirtute, ut inquit Orpheus.

Heroum matrem uirtutem concelebantes: aut ab amore et deorum congressu seu commissione. Nugantur enim ac fingunt deos mortalibus commissos mulieribus, heroum genus procreasse. Neque uerò multum ab his dissentiunt, quæ apud Varinum Phauorinum Camertem in explicatione uocis ἥρωες habent-

TVTIBVS LIBER.

habentur, quæ si quis legere uolet, inueniet nimirum reiectis poëticis illis figmentis, id ipsum, quod dixi, uerum esse, animos bonorum simul & iustorum corporibus exutos, eos esse, quos illi ἡρώες appellarunt, eoq; omnem ueterum notionem tendere. Sed his explicatis, redeamus ad illud, unde diuertimus, ostendamusq; in quibus secunda uersetur iustitia, quam erga demones, id est, angelos esse, inquit autor, sub angelis fortasse & heroas, id est, diuos & sanctos comprehendens, neq; uerò id male. Nam & nostræ literæ ἰσχυῆλδες eos esse pronunciant. Dicimus igitur secundam hanc iustitiam in horum ueneratione quadam, quam & iustam quicquid excellit habet, consistere, sed quæ uniuersa ad Dei, boni omnis & excellentiæ autoris & fontis gloriam redundet, quod & de dilectione libro primo de doctrina Christiana præcipit Augustinus. Quod uerò deinceps sequitur, tertia erga patriam & parentes, scire oportet rectum & hic seruatum ordinem, cum patriam quidem præposuerit, subiecerit autem parentes. Cæterum eam, quæ erga patriam est, iustitiam tum in libris de legibus, tum in Critone latius, legum & patriæ prosopopœia introducenda, executus est Plato, altius etiam aliquanto repetito negotio. Nam primum eo explicato, legum & iuris autoritate labefactata, Rempub. etiam & patriam labefactari & conuelli: deinceps

G cuius-

cuiusmodi sit ius, quod inter patriam legesq; patrias,
 & quemlibet sit hominem, ex ea, quam ad se mutuo
 affectionem obtinent, unde uniuersæ erga patriam iu-
 stitiæ ratio peti debet, commodissimè commonstrans
 inquit. οὐ πρῶτον μὲν σε ἐγγυησάμεν ἡμεῖς, ὅτι
 Δι' ἡμῶν ἔλαβε τὴν μητέρα σὺ ὁ πατήρ, καὶ ἐφύττω-
 σέ σε; φράσον οὖν, τούτοις ἡμῶν τοῖς νόμοις, τοῖς
 πρὶ τούτοις γάμοις μέμφῃ τί ὥς οὐ καλῶς ἔχουσιν;
 οὐ μέμφομαι φαίλω ἄρ. ἀλλὰ τοῖς πρὶ τῷ τούτῳ
 γυνομενίου τροφίῳ τε καὶ παιδείᾳ, ἐν ᾗ καὶ σὺ
 ἐπαιδεύθης; ἢ οὐ καλῶς προσέτατον ἡμῶν οἱ
 ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι νόμοι παραγγέλλοντες τῷ
 πατρὶ τῷ σὺ, σὲ ἐν μουσικῇ καὶ γυμνασικῇ παι-
 δεύειν; καλῶς φαίλω ἄρ. id est, Nonne primum
 quidem te genuimus, & per nos matrem tuam in ux-
 orem accepit pater, teq; seuit ac procreauit? Dic igi-
 tur, hæne ex nobis leges, quæ ad nuptias pertinent, in
 aliquo culpas, tanquam minus rectè latas? Minimè
 uerò, dixerim. Quid quæ ad procreati educationem
 & eruditionem, qua excultus es, spectant? An non
 rectè, quæ ex nobis in hoc constitutæ sunt leges, pa-
 tri tuo iniunxerunt, ut te in Musica & gymnastica
 erudiret? Rectè sanè dixerim. Ex quibus perspi-
 cuè uidere est, patriam cōmunem quandam omnium
 nostrum parentem esse, immo etiam sanctius augusti-
 usq; quid, ut eam libro quinto de legibus non dubita-

uerit

merit Plato dominam, quæ Dea esset ipsa, mortalium
 appellare, arbitror, quod ipsi non solum quod simus,
 sed etiam quod bene nobis sit, secundum Deum, ma-
 gna ex parte acceptum referre debeamus. Quam qui-
 dem cum ad nos relationem, seu affectionem dicere
 mauis, obtineat, operæ precium est uidere, quomodo
 et nos uicissim ad illam affecti simus, quidq; ipsi de-
 beamus: quod cum pulchrè in sequentibus à Platone
 explicetur, neque quicquam ferè sit, quod magis
 omnium scire ac perpendere hodie intersit, in tanta
 præsertim malæ consuetudinis corruptela, qua qui-
 libet etiam contra leges et maiorum instituta conspi-
 rare audet, quæ res in quam multarum rerum pub.
 perniciem ac interitum uergat usu quotidiano disci-
 mus, non grauabor eum locum, quamuis longiorem,
 huc adscribere, eoq; magis, quod et eius, quæ erga pa-
 rentes est, iustitiæ rationem quodammodo simul ex-
 plicet. Habet autem se hoc modo: *ἔϊερ, ἐπειδὴ Δι
 ἡμῶν ἐγγίστ' ἐστὶ καὶ ὁ ζῆτερά φησιν καὶ ἐπαίδευσθης,
 ἔχοις ἄρ' ἐπὶ πρῶτον μὲν, ὥς οὐχὶ ἡμέτερον
 ἥδεα καὶ ἐκγονόν καὶ δῶλον, αὐτὸς τε καὶ οἱ
 σοὶ πρόγονοι; καὶ εἰ τοιοῦτος ἔχει, ἄρ' ὁ ζῆσις
 οἷα εἶναι σοὶ δ' Δίκαιον καὶ ἡμῖν, ἢ ἂν ἄρ' ἡμεῖς
 σε ὑπὸ χερσῶν ποιεῖν, ταῦτα καὶ σὺ ἀντιποιεῖν
 οἷα Δίκαιον εἶναι; ἢ πρὸς μὲν ἄρα σοὶ τὸν πατέ-
 ρα οὐκ ὁ ζῆσις ἢ δ' Δίκαιον, καὶ πρὸς Δεωότην, εἰ*

ARISTOTEL. DE VIR-

σοι ὡς ἐτύγχανεν, ὡς τε ἅπῃ πάχης, ταῦτα καὶ
 ἀνέποιον, οὔτε κακῶς ἀκρόντα ἀνέλεγον, οὔτε
 τυπρόμηνον ἀντιτύπην, οὔτε ἄλλα τοιαῦτα πολ-
 λὰ, πρὸς δὲ τῷ πατρίδ' ἄρα, καὶ τοὺς νόμους
 θύξασαι σοι; ὥς ἐὰν σε ὑπὸ χερσὶν ἡμεῖς ἀπολ-
 λῶμαι, Δίκαιον ἢ γ' ἄρ' ἐστίν, καὶ σὺ δὲ ἡμεῖς
 τοὺς νόμους καὶ τῷ πατρίδ' ἀκαθ' ὅσον δάσασαι
 ὑπὸ χερσὶν ἀνταπολλῶμαι, καὶ φήσεις ταῦτα,
 ποιοῦν Δίκαια πράττειν, ὃ τῇ ἀληθείᾳ φησὶ ἀρεσθῆναι
 ὑπὸ μελὸς ἄρ' ἐστίν; ἢ οὕτως εἰ σοφός, ὥς ἐλεληθέ-
 σε ὅτι μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προ-
 γόνων ἀπάντων, τιμιώτερόν ἐστι πατρίς ἢ σεμ-
 νότορον καὶ ἀγιώτερον, ἢ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ
 πρὸς θεοῖς καὶ πρὸς ἀνδρώποισι τοῖς νοῦν ἔχουσι,
 καὶ σέβειν δὲ ἢ μᾶλλον ὑπείκεν καὶ δωπεύειν
 πατρίδ' ἀχαλεπαίνοντα, ἢ πατέρας; καὶ ἢ πεί-
 θεον, ἢ ποιῆν, ἢ ἄρ' ἐκελεύει, καὶ πάχην, ἐὰν τι
 προσάτῃ πατρί, ἢ συχίαρ' ἄγοντα, ἐὰν τε τύπῃ, ἢ
 ἐὰν τε δέσῃ, ἐὰν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ ἔωθυσόμε-
 νοι ἢ ἀποθανόντες, ποικιλέα ταῦτα, καὶ δὲ Δίκαιον
 οὕτως ἔχει, ἢ οὐχ' ὑπερτερόν, οὐδὲ ἀναχωρητέον,
 οὐδὲ ληπνέον τὴν τάξιν. ἀλλὰ ἢ ἐν πολέμῳ ἢ ἐν
 Δικαστηρίῳ, καὶ πανταχ' ἐποικνέον ἢ ἄρ' ἐκελεύει
 ἢ πόλιν τε καὶ ἢ πατρίδα; ἢ πείθετον αὐτῷ, ἢ δὲ Δί-
 καιον πέφυκε. βιάζεσθαι ἢ οὐχ' ὅσιον οὔτε μητέρας
 οὔτε πατέρας, πολὺ δὲ τούτων ἐτι ἤτορ τῷ πα-
 τρίδ'.

TVTIBVS LIBER.

Quidā quod est, Age sis ergo, postquam per nos na-
 tus, educatus & institutus es, num asserere queas, pri-
 mum quidem quod noster gnatus & seruus non sis
 tum ipse, tum tui maiores? Et si hoc sic se habeat, pu-
 tāsne tibi æquale ius nobiscum esse, & quæ nos in te
 statuimus, eadem & te in nos statuere æquum censes?
 An cum patre quidem æquale tibi ius minimè fuerit,
 nec cum domino, si quem haberes, ut quæ ab illis pa-
 tereris, hæc & in ipsos rursus designares, neq; malè
 audiens maledicta regereres, neq; uerberandus uicis-
 sim uerberares, in patriam uerò & leges id tibi licue-
 rit, ut si te nos perdere aggredieremur, iustum id esse
 existimantes, & tu uicissim nos, leges & patriam,
 quantum in te est, perdere conareris, atq; hæc cum fa-
 ceres, iuste te facere asseuerares, qui reuera uirtutis
 studium profiteris? Itāne uerò sapiens es, ut te fuge-
 rit, quod matre ac patre reliquisq; maioribus omni-
 bus honoratior sit patria, & ueneranda magis, ac san-
 ctior, potioreq; loco & apud deos, & apud homi-
 nes, qui mentis sunt compotes, habenda, quodq; ma-
 gis colere oporteat, obsecundare & blandiri patriæ
 offensæ, quam patri? Et aut suadendo defugere, aut
 facere, quæ iusserit, & pati quietum, si quid patien-
 dum iniunxerit, seu uerbera, seu uincula: & si in
 bellum prodaxerit uulnerandum aut occidendum,
 subeunda hæc sunt, idq; ius est, neque cedendum, neq;

ARISTOTEL. DE VIR-

fugiendum, neq; deserendum præsidium in quo locatus es: sed & in bello, & in iudicio, & ubiq; facienda quæ ciuitas & patria iubeat: aut ipsi persuadendo ostendere, quæ iusti & iuris sit ratio: Vim autem asferre fas non est neque matri, neque patri, multo autem minus patriæ. Hactenus Plato. in quibus non solum tanquam ex principijs naturalibus cruta, quæ erga patriam est, iustitia conspicitur, sed etiam illa simul elucet atq; ad nostram cognitionem uenit, quæ erga parentes est, ratione eius quod magis & minus est potius, quàm specie, ab altera illa differēs. Quare minime necessarium arbitror, ut de hac seperatim rursus agamus: sed eo tantum adiecto, non minimam erga parentes iustitiæ partem esse, ætate fessos benigne uicissim alere & fouere, quod Græci γηροκομίην & γηροτροφίην, & à Ciconia, quæ inter aues una pietatis symbolum obtinet, ἀντιπείλην uocant, ad sequentia pergamus, & quæ sit ea, quam postremam esse diximus, quæ est erga eos, qui mortem obierūt, explicemus. Consistit autem hæc in funere curando, exequijs cohonestando, sepultura reliquisq; iustis peragendis. Atque in his quatuor explicatis iustitiæ partibus εὐσέβειαν, quam nos pietatem uertimus, consistere inquit autor: quæ aut iustitiæ quædam pars sit, aut iustitiam subsequatur: quorum prius illud, ut uerius, amplectimur, dico autem, ut iustitiæ eam partem

tem

tem esse statuamus, quæ in ijs cernatur officijs, quæ
 sanctioribus & augustioribus rebus debentur, omni-
 noq; ijs, quarum est ueneratio quedam: cui altera
 quasi ex parte ea adhibeatur iustitia, quæ erga pares
 est & quos Græci ὁμοειδῆς uocant. Caterum quod
 comites iustitiæ facit sanctitatem, ueritatem, fidem
 maliq; odium, de sanctitate quidem quid mihi uidea-
 tur dicam. Nam ego eam εὐσεβεία partem esse pu-
 to, maximeq; cum ex Platonis Euthyphrone, qui ta-
 men dialogus περὶ δικαιοσύνης est, ut certa hinc usque-
 quaque auctoris sententia colligi nequeat, huiusmo-
 di propemodum erui ὁσιότητος definitio possit, ut
 sit ὁσιότης, Δικαιοσύνη πρὸς τὴν θεῶν δεξα-
 μένην ὑπηρετικὴν εἰς τὸ αὐτῶν τε αὐτοῦς καὶ διδόν-
 ναί τε ἐκείνοις ὅς ἐστιν αὐτῶν καὶ δεῖ. quod est, iustitia, quæ in
 deorum cernitur cultu administro, ab ijs petendi inui-
 cemq; ipsis dandi rectè quæ oportet: illud certè ex
 Socratis sententia manifestè cognoscitur, ὅτι ὁσιότης
 Δικαιοσύνη μέγιστον εἶναι, id est, sanctum iusti partem
 esse, eamq; adeò partem, quæ Deo suum tribuit: qua
 cum latius pateat εὐσεβεία, ut ex superioribus pa-
 tet, ipsamq; conineat, pars merito huius statuatur,
 quemadmodum rursus ipsa iustitiæ. De ueritate au-
 tem & fide, quomodo ad iustitiam pertineant, quæq;
 eorum sit ratio & natura in præcedentibus est di-
 ctum. Mali uerò odium, μισοπονηρία Græcis dici-

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, quod iustitiam sequatur, nulli dubium, cum eiusdem sit animi habitus, quem Græci ἡθὺς nominant, bonum amasse, et malum odisse.

ΕΛΕΓΘΕΡΙΟΤΗΤΟΣ.

ΕΛΕΓΘΕΡΙΟΤΗΤΟΣ ΔΕ ὅστις ἐπιδεικνύται εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετά· καὶ ἡ Δαφίλεια ἐπὶ τοῖς εἰς τὰ Δέοντα ἀναλωθῆναι· καὶ τὸ βοηθητικὸν εἶναι ἐν τοῖς Διαφόροις καὶ τῷ φιλάνθρωπον· ὅτι μὴ λαβεῖν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ ὅθεν δεῖ λαβεῖν. ὅστις ὅμως ἐλευθέρῳ καὶ πρὶ ἐοῦσιν καθάριον, καὶ πορτοῖ οἰκησίμῳ, καὶ κατασκευαστικῷ τῶν πορτοῦ καὶ καλῶν, καὶ Διαγωγῶν ἐχόντων ἡδίστα ἀνδρῶν τοῦ λυσιπελοῦντος καὶ διεπληκτοῦ τῶν ζώων τῶν ἡδίστων ἐχόντων τι, ἢ διαμασόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἢ τοῖς ἡδίστοις ὑγρότητες, καὶ ἐναγωγία, καὶ φιλάνθρωπία· ἐπὶ δὲ καὶ τὸ εἶναι ἐλεγκτικόν, ὅτι φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, ὅτι φιλόκαλον.

QVAE LIBERALITATIS.

Liberalitatis uerò est impendere pecuniam in res laudabiles: largitas sumptus.

sumptus in quæ oportet faciendi: promptum in discrimine ad opem auxiliumq; ferendum esse: humanum: unde non oportet, non acquirere, & unde oportet, acquirere. Est autem liberalis & in ijs, quæ ad uestitum ac domicilium attinent, mundus & elegans: & qui se instruat ornetq; eximijs, pulchris & oblectationem iucundam habentibus citra utilitatis accessionem: & qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admirationem afferentia alat. Comes autem liberalitatis est animi laxitas, facilitas & humanitas: insuper autem & misericordem esse, amicorum amantem, hospitalem & pulchritudinosum.

In liberalitatis definitione explicanda, quod potissimum ipsius sit opus, in quo cernatur, satis ostensum arbitror. Hoc autem loco, quæ ab autore dicuntur,

tur, maximam quidem partem perspicua videntur, sed sunt nonnulla tamen quæ accuratioris expositionis indigere non immerito quis existimet. Quod itaq; primo inquit, liberalitatis esse, pecuniam impendere in res laudabiles, quæ eadem sunt cum ijs, quas superius honestas appellauit, apertam et cuius expositionem habet intelligentiam, nisi quod in Græca uoce, ἡ προδοτικότητα εἶναι, uis quædam latere uideatur non omnibus fortasse animaduertenda. Significare enim uult autor, huius uirtutis esse, non parcè neq; restrictè, sed cumulatè maioreq; mensura sumptum facere in res honestas, cuiusmodi sunt politioris humanitatis, interiorum et reconditarum literarum, liberalium doctrinarum atq; ingenuarum, philosophiæ, et ut uno nomine dicam, omnium scientiarum et artium, quæ uitæ usum multipliciter iuuent, et ad humani generis perfectionem et beatitudinem faciant, studia et horum professiones. Quod uerò secundo sequitur loco, largitas sumptus in quæ oportet faciendi, hanc habet sententiam, ut huius uirtutis esse intelligamus, libenter et prolixè in quæ oportet (sunt autem hæc, ut alicubi in Topicis inquit Aristoteles, et quæ necessaria sunt, et quæ utilia, et quæ honesta) sumptum facere, quod priore illo est generalius latiusq; patet. Quanquam sunt, qui τὰ δέοντα non sic interpretentur, sed ad medium et officium referant, quorum

TVTIBVS LIBER.

quorum est *ἡ* Theages in libro de uirtutibus, qui τὸ
 μὴ ΔΕΟΝΤ *ἡ* partes ὑπερβολῶν *ἡ* ἐλάττωσιν facit.
 Videtur autem *ἡ* Cicero hanc uocis notionem secu-
 tus in Oratore ad Brutū, cum inquit. Oportere enim,
 perfectionem declarat officij, quo *ἡ* semper utendum
 est, *ἡ* in omnibus. Decere, quasi aptum esse consen-
 taneumq; tempori *ἡ* personæ. Sed uidemur *ἡ* tres
 illæ significationes ad hanc notionem accommodari
 posse, quod *ἡ* quæ necessaria, *ἡ* quæ utilia, *ἡ* quæ
 honesta sunt, omnia ad officij quodammodo ratio-
 nem pertineant. Et hæc quidem liberalitatis officia
 esse, ipsa manifestè definitio ostendit. Neq; uerò *ἡ*
 id, quod sequitur, Promptum in discrimine ad opem
 auxiliumq; ferendum esse, eodem pertinere, probatu
 difficile arbitror. Nam cum hæc una sit uirtus, qua
 proxime ad Dei naturam accedimus, huic autem opti-
 me præstantissimæq; naturæ, ut uult Cicero, rectaq;
 ratio, maxime proprium sit bonitas *ἡ* beneficentia,
 erit nimirum *ἡ* liberalitatis opus *ἡ* officium, bene-
 ficum ac benignum esse, *ἡ* proinde in discrimine, at-
 que ubi opus fuerit, ad auxilium ferendum promptū.
 Huc accedit *ἡ* illud, quod inquit Ouidius.

Conueniēs homini est hominem seruare uoluptas,
 Et melius nulla queritur arte fauor.

Si igitur rectè à nobis superius dictum est, nullam
 liberalitate uirtutem aliam ad conciliandum amorem
ἡ be-

ARISTOTEL. DE VIR-

& beneuolentiam plus pollere potio^remq; esse, erit
 nimirum & huius uirtutis officij pars quaedam, ea,
 quam dixi, auxiliij ferendi promptitudo & alacritas.
 Cuius quidem affectionis bonæ & laudabilis, cum ma-
 gna ex parte *Ἐλευθεροπία*, id est, amor erga homi-
 nes, quam Latini humanitatem appellant, sit causa,
 erit & eiusdem huius uirtutis, *ὁ Ἐλευθεροπρεΐναι*,
 id est, humanum esse, quod est, genus humanum amo-
 re & beneuolentia prosequi. Atq; in his quidem pro-
 priè hæc cernitur uirtus. In eo autem quod subiun-
 gitur, Vnde non oportet, non acquirere, & unde o-
 portet, acquirere, quanquam aliquo modo, non per-
 inde tamen propriè uersatur, cum id potius, ut prius
 est dictum, ad iustitiam pertineat. Sed tamen & hu-
 ius secundaria quadam ratione uirtutis, id esse, non
 malè statuatur, maximeq; cum quæstus uideamus
 quosdam liberales, quosdam contrà illiberales &
 sordidos haberi, de quibus primo Politicorum aliquo-
 usq; mentionem facit Aristoteles, plenius autem Of-
 ficiorum primo præcipit Cicero. Qui quidem libri
 quoniam omnium in rebus uersantur, minimè ne-
 cessarium esse duxi, huc ea transferre. Quæ sequun-
 tur, Est autem liberalis & in ijs, quæ ad uestitum &
 domicilium attinent, mundus & elegans: & qui se in-
 struat ornatq; eximij, pulchris & oblectationem iu-
 cundam habentibus, citra utilitatis accessionem: &
 qui

qui

TVTIBVS LIBER.

qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admirationem aſſerentia alat, ſunt quidem ea omnia, ſi uerba ſpectes, aperta ſatis & perſpicua: ſed quæ non minima indigeant animaduerſione, quod habeant multas cautiones. Videndum eſt enim, primum quidem, quod ad ueſtitum & domicilium pertinet, quod etiam de uictu præceptum intelligatur, ne munditia odioſa ſit & exquiſita nimium, quod plerunq; in huiusmodi nitoris & ſplendoris affectatione uſuuenire ſolet. Vnde ferè inſatiabilis opum & poſſeſſionum cupiditas oritur, ex eaq; iniuſtitia, parumq; legitimæ ac honeſtæ acquirendi remq; faciendi rationes, dum quilibet alterum epularum magnifico & lauto apparatu, cultus ueſtituq; non tam utili, quàm ſplendido ornatu, ædificiorum eleganti, accurata & ſuperuacaneis operis ſtructura, reliquaq; ſtulta & puerili magnificencia ſuperare conatur, nulla modæſtiæ ac frugalitatis ratione habita. Quare optimū arbitror fuerit, Epicteti hic doctrinam ſequi, qui in Enchiridio ſuo inquit. τὰ πρὶ τῷ σώματι, μέχρι τοῦ γείατος τοῦ ψυχῆς παλάμβανειν· οἷον τὴν φάει, τὸ νόμα, ἀμπεχόνῳ, οἰκίαν, οἰκετίαν. τὸ δὲ πρὸς Δόξαν, ἢ τρυφῶν ἅπαν πρὶ γράφει. quod eſt, Quæ ad corpus pertinent, ad animi uſum uſque aſſumito, ut cibum, portionem, amictum, domum, familiam. Quod uero ad gloriam ſplendoremq; aut delicias facit, id omne circunſcri-

ARISTOTEL. DE VIR-

cumscribito. Quibus ninurum significare uult, cum animi corpus sit instrumentum, haecenus corporis necessitatibus seruiendum subueniendumq; , quatenus ad animi usus accommodatius & instructius id reddatur: quod uerò extra hunc modum & quasi terminum prodit, id totum refecandum, non solum, ut superuacaneum, sed etiam, ut periculosi usus, quodq; non raro ad perniciem manare solet. Sed idem hoc si ad id transferre uelimus, quod dicitur, Et qui se instruat ornetq; eximijs, pulchris & oblectationem iucundam habentibus, citra utilitatis accessionem: & qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admirationem adferentia alat, uidebitur utiq; inter hæc repugnantia esse quædã, quod illud ἀυταρκείας, quam frugalitatem uerti posse credo, dogma, ad usum omnia referenda censeat: quæ autem hic dicuntur, ab usu ad magnificentiam splendoremq; ac uoluptatem prouocent. Si igitur rectè se habere, quæ de ἀυταρκεία à philosophis sunt præcepta, putamus, recteq; à Pythagora in aureis carminibus dictum,

ΜΕΤΡΟΝ Δ' ΕΠΙ ΨΑΨΙΝ ἈΓΙΣΟΝ:

Est autem, ut pulchrè ueluti exemplo docet Epictetus, μέτρον κτησέως, ὃ σῶμα ἐκάσω, ὡς ὁ πούρ ὑποδήματ'. & cætera quæ sequuntur, non tam liberalitatis & uirtutis, quæ hic ab autore dicuntur, fuerint, quàm insolentis atque ineptæ cuiusdam ambitionis.

TUTIVS LIBER.

bitionis ostentationisq; , et, ut Græcè significantius
 dicam, ἀβελτορίας καὶ ἀπειροκαλίας, hominum
 non intelligentium, in quibus uera hominis dignitas,
 uerus splendor ornatuq; consistat: neque quod, ut
 idem inquit. τὸ καλῶς ζῶν τῷ πολυτελῶς Διαφέ-
 ρει. ὃ μὲν γὰρ, ἐκ σωφροσύνης, καὶ αὐταρχείας,
 καὶ εὐταξίας, καὶ κοσμιότητος, καὶ εὐτελείας
 παρὰ γίνεται. ὃ δὲ, δὴ ἀκολασίας, καὶ τρυφῆς, καὶ
 ἀταξίας, καὶ ἀκοσμίας. τέλει δὲ, τῷ μὲν, ἐπι-
 νῶ ἀληθῆς. τῷ δὲ, ψόγῳ. εἰ τοίνυν βόλοι κα-
 λῶς ζῶν, μὴ ζητῇ μετὰ πολυτελείας ἐπαινοῦ.
 quod est, Honestè uiuere et sumptuose inter se dif-
 ferant. Nam illud quidem, ex temperantia, frugilita-
 te, modestia, concinnitate et parsimonia profiscitur:
 hoc uerò, ex intemperantia, luxuria, immodestia et
 inconcinnitate. Finis autem, illius uera laus: huius ui-
 tuperatio fuerit. Proinde si benè et honestè uiuere
 uis, ne ex splendore et sumptibus laudem aucuperis.
 Atq; quod ad hunc locum attinet, ita in uniuersum se
 ueritas rectaq; ratio habet. Particulatim autem quod
 ad uerba, nouisse oportet, ὃ περιττὸν dupliciter dici:
 uno modo, ut utili et opportuno quasi ex altera parte
 adhibeatur, et significet inane, redundans et super-
 uacuum: altero, ut necessario, indicetq; ambiciosum
 quid, multum, copiosum et uarium, quod posterius
 nos secuti, ut huic loco conuenientius, quæ ab auto-
 re

ARISTOTEL. DE VIR-

re πρὶ τῶν dicuntur, eximia sumus interpretati. κα-
λὰ autem pulchra potius quàm honesta uertimus,
quod eam speciem ac formam, quæ in oculos, nō quæ
in animum incurrat, hic significari iudicem. Διαγωγὴν
autem ἡδῆσιν ἔχοντα, id est, iucundam oble-
stationem habentia quæ dicamur, ex eo quod adie-
ctum est patet, quod nimirum talia ea sint, quibus
nulla utilitas quærat necēssaria, sed tedium potius
uitetur, tempusq; fallatur ac sine fructu eximatur.
De animalibus autem aut uoluptatem aliquam, aut
admirationem afferentibus, alendis quæ dicuntur, cui-
us per se sunt nota. Quæ sequuntur liberalitatis
comites, ex ijs, animi quidem laxitatem, quæ est
ἡδονὴ ὑψότης Græcè, alij ἀραιότης, id est, rela-
xationem, alij ἀφέλειαν, quam simplicitatem uoca-
mus, uertunt. Nonnulli autem εὐκαταφορίαν εἰς
τὰς ἡδονὰς καὶ ἑυμαζισμὸν, quod est, procliui-
tatem ad uoluptates, et, ut sit dicam, diffluentiam in-
terpretantur. Sed postremum hoc uirtuti parum con-
uenire uidetur, nisi et illa, quæ superius à liberalita-
te seiunximus, quis ei tribuenda tensesat. Priorum
utrumlibet ipsi pulchrè congruit. Quamquam sim-
plicitas ueritatisq; amor, quæ fallaciæ simulatio-
nisq; artificio opponitur, magnanimitatis potius esse
uideatur, quemadmodum et ipsi ab autore in sequen-
tibus tribui uidemus. Quare ut pro animi quadam re-
laxatio-

laxatione atque remissione requicq; curarum hic accipiamus præstare iudico, quæ liberalitatis maximè propria esse deprehenditur. Ευαργίσια autem, quæ, si quis ad uerbum uertere uelit, flexibilitatem sonat, nos facilitatem interpretati sumus, esse definium dexteritatem quandam & morum suauitatem teneram atq; tractabilem, quam obsequium appellare Terentius uidetur, eiusq; naturam in Andria Simo senex in Pamphilo filio luculentè apud ipsum describere his uerbis.

Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati,
Cum quibus erat cunq; una: his sese dedere:
Eorum obsequi studijs: aduersus nemini:
Nunquam præponens se illis: ita, ut facillimè
Sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares.

De Εὐαργισίας uerò, id est, humanitate, dictum est prius, quod sit hominum quædam charitas & amicitia: quæ ut uera sit & legitima, non ad nostrum fructum fuerit referenda, sed ad illorum commoda, quos diligimus, ut gratuita quædam sit beneuolentia, non mercatura utilitatum nostrarum. Quod uerò deinceps sequitur. Insuper autem & misericordem esse, quid sibi uelit, explicata misericordia, perspicuum futurum arbitror. Est igitur misericordia ægritudo quæpiam ex alterius rebus aduersis, quas quis indignè ac præter meritum patitur, quomodo propemo-

H dum

ARISTOTEL. DE VIR.

Quam Aristoteles libro Rhetorum secundo definiuit. Videtur autem & hoc aut liberalitatis symptoma quoddam esse, aut ad eiusdem concausas pertinere: quemadmodum & quæ sequuntur duo, Amicorum amantem esse, & hospitalem: quorum utrumq; quid sit, cum per se satis sit notum, explanationis non indigere videtur. Illud autem, Et pulchri studiosum, si ad eam referas formam & pulchritudinem, quæ in oculos incurrit, ad illegitimam illam & à nobis reiectam liberalitatis, seu potius stultæ & puerilis magnificentiæ partem spectabit: si uerò ad eam, quæ mentis cernitur honesti formam & quasi faciem, non huius solum, sed totius uirtutis causa quædam fuerit.

ΜΕΓΑΛΟΥΧΙΑΣ.

*μεγαλοψυχίας δέ ὅτι, τὸ καλῶς εὐεγκεῖν καὶ
 εὐφύχως καὶ εὐτυχίαν καὶ ἄτυχίαν, καὶ τιμὴν
 καὶ ἀτιμίαν· καὶ ὃ μὴ θαυμάζειν μήτε τρυφῶν,
 μήτε δοραπεΐαν, μήτε δ' ἕξασίαν, μήτε τὰς νίκας
 τὰς ἐντυχωνίδας· ἔχει δέ τι βάδ' οἷον ψυχῆς.
 καὶ μέγεθος· ἐστὶ γὰρ μεγαλόψυχος, ὃ οὐδὲ τὸ ζῶν
 πρὸ πολλοῦ ποιεῖ μὲν, οὐδὲ φιλόζωνος ἀπλῶς
 δὲ βελ' ἢ δεῖ, καὶ γυναικῶν, καὶ ἀδικοῦντος δυνά-
 μυν, καὶ αὐτὸς τιμωρικὸς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ με-
 γαλο-*

γαλοψυχία ἀπλότης, καὶ γυναιότης, καὶ ἀλα-
δεία.

QVAE MAGNANIMITATIS.

Magnanimitatis autem est, prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam rectè & generosè perferre ac pati: non admirari nec luxuriam, nec clientelam, nec potentiam, nec certaminibus partas uictorias: sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere. Cæterum magnanimus est, qui nec uiuere ipsum magni æstimet, nec uitæ sit amans: sed simplicis ingenij, & generosus, quiq; iniuriam pati queat, & uindicationis minimè sit cupidus. Subsequitur autem magnanimitatem simplicitas, generositas, & ueritas.

Quæ magnanimitatis sunt explicaturus auctor, ab ijs quæ in ipsius definitione posita sunt incipit, et

ARISTOTEL. DE VIR-

magnanimitatis esse inquit, Recte & generose prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam perferre ac pati, de quibus quam uim habeant, quaq; ratione sint intelligenda, copiose superius est disputatum, ut superuacaneum esse uideatur, ea nunc hic repetere. Quod uero eiusdem esse inquit, Non admirari luxuriam, nec clientelam, nec potentiam, nec certaminibus partas uictorias: sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere, id mihi rectissime ab ipso dictum uidetur, atq; ita adeo, ut à posteriore & effectu, ad id quod prius est, causaq; efficientis ratione obtinet, uideatur progressus, quod cum ex ijs commodissime intelligi queat, quæ de his libro primo Officiorum tradit Cicero, non grauabor eum locum, quamuis longiorem, huc adscribere. Ommino, inquit, fortis animus & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum despiciencia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum decorumq; sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nulliq; neq; homini, neq; perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera est res, ut cum ita sis affectus animo, ut supra dixi, res geras magnas illas quidem & maxime utiles: sed uehementer arduas, plenasq; laborum & periculorum, tum causa uitæ, tum multarum rerum, quæ ad uitam pertinent. Harum rerum duarum

rum

TVTIBVS LIBER.

rum splendor omnis & amplitudo est, addo etiam utilitatem, in posteriore: causa autem & ratio efficiens magnos viros, est in priore. In eo enim est illud, quod excellentes animos & humana contemnentes facit. Id autem ipsum cernitur in duobus: si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, & ab omni animi perturbatione liber sis. Nam & ea, quæ eximia plerisque & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique ducendum est. Et ea, quæ videntur acerba, quæ multa & uaria in hominum uita fortunaque uersantur, ita ferre ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magnaque constancia. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, cum frangi cupiditate: nec qui inuictum se à labore præstiterit, uinci à uoluptate. Ex quibus Ciceronis uerbis id, quod dixi, facile perspicui potest, eorum nihil, quæ hominum uulgus admiratur & stupescit, in quibusque hæret ac penitus spe & mente defixum est, cuiusmodi sunt fucata illa bona, ut luxuria, clientela, potentia ciuilis, uictoriæ certaminibus partæ, quæque reliqua sunt eiusmodi suspicere nec magnifacere, sed altitudine quadam animi & magnitudine hæc parua ducere, cōtemnere longeque infra suam dignitatem posita existimare, efficiensem quandam causam esse utriusque fortunæ commodæ & ut oportet

H § tet se-

ARISTOTEL. DE VIR-

tet ferenda, itemq; honoris & ignominia. Videtur autem mihi huic ἀδουμασία plus quippiam tribuisse Horatius, ut non solum huius ipsius, sed etiam totius beatitudinis ipsam quodammodo causam & solam fecerit, cum inquit,

Nil admirari propè res est una Nunici,

Solaq; quæ possit facere, & seruare beatum.

Sed meo quidem iudicio, alia quædam res est, cui longè prius hæc tribuenda dignitas est & prærogatiua, cuius uis & in omni uirtute ac officio, & ad ipsam adeò beatitudinem ualet plurimum, & ut uerè quis excelsi sit animi nō minimi momenti esse uidetur, quæ est, ut in Alcibiade priore docet Socrates, SE IPSUM NOUISSE, quod cui hoc adsit, etiam sua noverit: ex quo iusta sui, suorūq; æstimatio oritur, & ex hac uera magnanimitas. Et huius quidem loci hæc fuerit sententia. Cæterum quod ad uerba pertinet, quam nos luxuriam uertimus, Græcè τρυφή est, quam sic apud ipsos definitam inuenio: τρυφή ὅστις, εὐλείδου & λιχνεία, καὶ πλεονασμός πρὸς ὄργον, πρὸς ἡδυσπάρδειαν ἀεὶ πίνων, quod est, luxuria uoluptaria ingluuius, & redundantia opipara, & apparatus exquisitè nimium & curiosè, semper ad delectationem affectionisq; iucunditatem spectans. Θεραπείαν autem, quæ, ut hoc loco accipitur, τὸ πλεονάζει τῷ δούρῳ, id est, famulorum multitu-

do, nos

do, nos idcirco clientelam sumus interpretati, quod hæc uox Latina Græcæ illi, si utriusq; originem spectes, pulchrè congruere uideretur, cum à colendo, ut uult Sipuntinus pontifex, clientela sit deducta, significetq; modo multitudinem clientium, modo officium & cultum, ijs tribuendum, quorum sunt clientes, quod & Δοξαπείαρ significare in suo lexico annotat Phavorinus. Cæterum Δύσσια, id est, potentia, quid hoc loco sit, cuius notum arbitror, ut eam definire uideatur superuacaneum. Εὐκρυωίδεα autem νίκας, id est, certamine partas uictorias eiusmodi uocat, cuiusmodi ex Olympijs, Isthmijs, Nemæis, Pythijs & consimilibus sacris & solennibus certaminibus reportare solent. Hæc igitur omnia non admirari, ut dictum est, sed infra hominis dignitatem & præstantiam esse existimare, quod non eius partis, qua homo est homo, occasione ad hæc conciliationem habeamus naturalem, dico autem rationis & mentis, sed uel animosæ, uel cupidinæ, magnanimitatis esse, inquit: Sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere, per altitudinem quidem, Græcè Βάθος est, uel constantiam & firmitatem animi significans, qua fiat, ut nihil à naturæ statu discedamus, sed usque recto & honesto nitamur, quod quæ altè radices egerunt, difficulter labefactari possint, ut libro quarto Aeneidos pulchrè apud Maronem describitur.

ARISTOTEL. DE VIR-

Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Bruere inter se certant: it stridor, & altè
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantū uertice ad auras
Aetereas, tantum radice in tartara tendit.

Vel profundos ipsius recessus, quibus se à corporis &
exteriorum commercio subducens ad intima penitus
recipit, ibiq; sua bona considerat, &

Iudex ipsa sui totam se explorat ad unguem,
neq; amplius foras prospicit, nec opinione fama q; du-
citur, in Persij illo acquiescens,

Nec te quæsieris extrà.

per magnitudinem uerò, robur & quasi neruos, quod
quæ magna sunt, robusta & ualentia plurimum esse
soleant. Quod uerò deinde subiicitur, Magnanimum
esse, qui nec uiuere ipsum magni æstimet, nec uitæ sit
amans, id non ita intelligendum, ut temerè & pro re
quauis periculum subeat, atq; in uitæ discrimen se
inferat (neq; enim hoc magni est animi, sed eius poti-
us, quem græci tum *μεγαλοκρίδων* tum *μεγαλοκρίδων*
μεγαλοκρίδων appellant) sed cum opus sit, pro rebus magnis, cu-
iusmodi sunt religio, ueritas, patria, parentes, amici,
capitis periculum adire, uitæ q; dispendium facere su-
stineat, ut quam facile intelligat nō magnificiendam,
sed honestati & officio postponendam. Fuerit autem
magna-

magnanimus, ut sequitur, & ingenij simplicis, id est, non fuscatis, non fallacis, non eruditi artificio simulationis: & generosus, non, ut græcorum habet prouerbium, ἐκ βαλαντίδ, id est, ex marsupio, neq; uerò ex robore ac corporis uiribus, quomodo posteriores cum æstimare & appellare cœperunt: ac nec ex generis claritate atq; stirpis antiquitate solum: quod, et si naturam quodammodo uelle uidemus, ut quemadmodum ex homine homo, & ex bellua nascitur bellua, sic & ex bonis bona nascentur, plerumq; tamen id assequi nequeat, non in ijs modo, ubi uita consuetudo, doctrina & institutio plurimum potest, sed ne in ijs quidem semper, quæ, quod in ipsis aut sola, aut præcipuè certè dominetur & rerum potiatur natura, quam φύσις Græci uocant, ex eo φύσις nomen, ut ego dixerim, sibi inuenerunt. Neque enim generosioris arboris statim planta cum fructu est, sed neglecta, & necessario cultu & curatione destituta degenerare plurimum ac syluestrem induere naturam solet: sed uera animi celsitate, qua non, quod ex terra ducit genus, sed diuini potius seminis ortum referat. Nam hæc, si quid ego iudico, solida & uera est generositas: illæ autem, adumbratæ quædam nobilitatis, fictæ & commentitiæ imagines: Quiq; iniuriã pati queat, & uindicationis minimè sit cupidus, quæ & ipsa re-
 ctè magnanimo tribui, non difficile est perspicere. Nā

ARISTOTEL. DE VIR-

si magnanimus est generosus, generosum autem esse, diuini seminis ortum, ut diximus, referre est, ubique autem Deus in sacris literis, & elegantiorum etiam gentilium philosophorum scriptis, patiens, longanimus, clemens, & ad uindicationem poenarumq; repetendas tardus ac lentus esse describitur, nulli dubium, quin qui uerè magnanimus est, idem & iniuriarum patiens sit futurus, & minimè uindex. Subsequitur autem, inquit, magnanimitatem simplicitas, generositas & ueritas: quæ quid sint, ex superioribus est manifestum. Ac de ijs quidem, quæ ad uirtutes singulas pertinent, hæcenus dictum esto. Superest ut de ijs quoq; quæ ad uitij cuiusq; naturam referuntur, agamus. Satiùs autem esse uidetur, cum secundus hic liber primo se iam aut æquarit, aut eius etiam modum exuperauerit, & eo hic terminato, quæ reliqua sunt tertio libro instituendo & adiungendo comprehendere ac complecti.

Libri secundi

FINIS.

IVSTI

TUTIBVS LIBER.

IVSTI VEL

SII HAGANI IN

Aristotelis de uirtutibus li-
brum, cōmentariorum
liber tertius.

ΑΦΡΟΣΥΝΗΣ.

φροσύνης Δέ ὅτι, ὃ κρίναι
κακῶς τὰ πράγματα· τὸ
βδελύσασθαι κακῶς· ὃ μι-
λῆσαι κακῶς· ὃ χῆναι κα-
κῶς τοῖς πρῶτον ἀγαθοῖς·
ὃ ψεύδῃς δοξάζειν πρὶ τῶν

εἰς τῶν βίον ἀγαθῶν καὶ κακῶν· πρᾶκοι δὲ
τῇ ἀφροσύνῃ ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκрасία, ἐπαρισε-
ρίότης, ἀμνημοσύνη.

QVAE INSIPIENTIAE.

Insipientiæ uerò est, deprauate res
dñdicare: perperam consultare:
cum

ARISTOTEL. DE VIR-
cum hominibus malè uersari: præ-
sentibus peruerse` uti bonis: falsam
de rebus in uita bonis ac malis ha-
bere opinionem. Comites autem
insipientiæ sunt, imperitia, inscitia,
insulsitas, ineptia, obliuio.

*In enumerandis ijs, quæ ad quamq; uitiositatem
pertinent, non eodem semper usus est autor ordine,
quo in ijs, quæ ad uirtutum uniuscuiusq; naturam re-
ferebantur, uel quod id studio ipsi usquequaq; ne in
uirtutibus quidem fuerit, uel quod in ijs, quæ ad tur-
bidos & inordinatos animi motus spectant, ordo non
admodum reperiri soleat. Quare nec nos hic curiosio-
res erimus, nec de eorum inter se ordine multum la-
borabimus, autoris sensa, quàm fieri poterit ex quasi-
tissimè, explicuisse contenti. Inquit igitur insipien-
tiæ esse, deprauatè res dijudicare, id est, in rerum
iudicio decipi & à ueritate aberrare. Res autem hoc
loco intelligere oportet, ea quæ in uita uersantur, cu-
iusmodi sunt iusta & iniusta, honesta & turpia, utilia
& inutilia, bona, mala, de quibus magna inter homi-
nes controuersia est, plurimumq; inter se digladian-
tur. Appellunt autem Græci huiusmodi deprauatum
iudicium ἀμαρτυρία, nos erratum, ut arbitror, seu
errorem*

T V T I B V S L I B E R .

errorem nominare possumus. Cæterum id duplex est, quoniam ea, qua de nunc agit autor, insipientia, ut prius est dictum, in duas diuiditur species, alteram quidem opinatricem, alteram uerò ratiocinatricem. Vtriusq; autem hoc loco mentionem fieri uidemus: & eius quidem, quod in ratiocinatione uersatur, prius: quod uerò in opinatione consistit, posterius. Nam perperam consultare, mentis quadam agitatione & ratiocinatione utentem est errare. Falsam uerò de rebus in uita bonis ac malis habere opinionem, opinando decipi. Sed de hoc paulò post agemus. Nunc prius illud accuratius considerantes, quid perperam sit consultare uideamus. Sanè si re & è superius consultatio à nobis est definita, cum ex appetitu profectam & incitatam inquisitionem earum, quæ nostræ potestati subiectæ sunt res agenda, eam esse diximus, erit nimirum, perperam cōsultare, in huiusmodi inquisitione labi ac decipi. Id autem bifariam accidere potest. Aut enim, cum error aliquis finis constitutioni interuenerit: aut cum in particulari aliquo eorum, quæ ad finem referuntur, ex consecutionis ignoratione erratum fuerit, quorum illud quidem ex ingenij indole ac uitæ consuetudine potissimum pendet, ut rectè nimirum dixerit ille,

Adeò à teneris assuscere multum est:
hoc uerò ex intelligentiæ & cogitationis ui ac doctrina,

ARISTOTEL. DE VIR-

na, aut eius neglectione. Ex hac autem mala consilij capiendi deliberatione, seu potius consilij & rationis inopia fit, ut qui sic sint affecti, & ad orationis & ad uitæ societatem, quò tamen hominem Deus & natura sinxisse formasseq; uidentur, sint inepti, & præsentibus peruerse utantur bonis, cum eorum rectum ignorent usum. Quare, ut rectè in Euthydemo Platonis concludit Socrates, ne bona quidem ea his fuerint, cum usu, non possessione hæc sint æstimanda, cuius causa prudentia & sapientia habetur. Insipientia uerò non solum in bonorum & malorum discrimine hæret ac fallitur, sed etiam quæ sua natura bona sunt, abusu mala efficit, itq; adeò deteriora plerunq; quam quæ simpliciter sunt mala. Cæterum huius insipientiæ, ut antea etiam dictum est, fuerit, falsam de rebus habere opinionem in uita bonis & malis. Nam sic legendum, ἀγαθῶν καὶ κακῶν, non ἀγαθῶν καὶ καλῶν, tum ex ijs, quæ superius de prudentia sunt disputata, tum quæ de insipientia in Cebetis tabula habentur, ubi inquit, Consimili autem modo & in hac explicatione se res habet. Insipientia enim hominibus Sphinx est. Obscurè autem ac in enigmate proponit & hæc, quid bonum, quid malum, quid neque bonum neq; malum in uita sit, facile est animadvertere. Per falsam autem opinionem habere, quod Græcè est, ἡδυσὺς Δοξάζειν, quid hoc loco sit intelli-

TVTIBVS LIBER.

intelligendum, ex ijs, quæ paulò ante sunt dicta, perspicuum est. Neq; uerò quæ bona et mala uocet obscurum. Nam et ea, quæ animi, et quæ corporis, et quæ externa à Peripateticis appellata sunt, omnia nunc ab ipso significari uerisimile est. Comites autem insipientiæ esse inquit, Imperitiam, inscitiam, insulsi-
tatem, ineptiam, obliuionem: de quorum singulis quid sentiendum sit consideremus, ab imperitia exorsi. Si igitur imperitia, nam sic ἀπειρία interpretor, quod inexperientia Latinis auribus insolentior uox esse uideatur, experientiæ est contraria, hæc autem prudentiæ concausa esse probata est, erit et imperitia contrarij habitus, id est, insipientiæ iidem concausa, quod contrariorum, ut in genere dicamus, contrariæ sint causæ. Ceterum quid ipsa sit nihil opus esse arbitror ut dicamus, cum ex contrarij definitione nota esse possit. Αμαρία autem, quam nos inscitiam uertimus, uariè et multipliciter à Platone explicatam inuenio, ut modò eam ἀνοία, id est, amentię speciem faciat, in diuisione altera ex parte τῆς μανίας, quā insaniam uertit Cicero, adhibitam, ut in Timæo: modò ἀρνοία, id est, ignorantię deteriorem partem, quæ erratorum omnium, quæ in uitam et actiones incurrunt, sit causa, ut in Alcibiade priore, et Sophista: ex quibus nonnulla, ut inscitię natura fiat aper-
tior et perspicua magis, huc ascribemus. In Sophista
igitur

ARISTOTEL. DE VIR-

igitur hospes Eleates ostendere uolēs duo esse doctri-
 narum genera, quorum alterum, *δημιουργικὴ διδασ-*
καλία, aliterum *παιδεία* appellari solet, ex igno-
 rantia, cuius liberatio quaedam doctrina est, diuisione
 id hoc modo docere aggreditur, *τίῳ ἄγνοια, in-*
quirens, ἰδόντες εἰ πῇ ἢ τί μέσον αὐτοῦ τομῶν ἔχει
ἡνᾶ. διπλὴ γὰρ αὕτη γιγνομμένη δηλονότι ἡτοῦ τῆς
διδασκαλικῆς δύο ἀναγκάζει μοῖρα ἔχει, ἐν ἑφ'
ἐνὶ τῇ αὐτοῦ ἑκατέστω. Θεαί. τί οὖν; καταφανές
πῇ σοι ὅ νῦν ζητῶμεν; ξέ. Ἀγνοίας γούν μεγά
τίμοι δοκῶν καὶ χαλεπὸν ἀφωρισμῶν ὁρᾶν εἰ-
δῶσι πᾶσι τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἀντίσθεμον μέρεσι.
Θεαί. ποῖον δὴ; ξέ. τὸ μὴ κατείδότα τί δοκῶν
εἰδέναι. δι' οὗ κινδυνεύει πάντα ὅσα διανοία σφαλ
λόμεθα, γίνεσθαι πᾶσι. Θεαί. Ἀληθῆ. ξέ. καὶ
δὴ τῷ τῷ γε οἶμαι μόνον τοῦ ἄγνοίας, ἀμαθία
τοῦνομα προσεκηθῶναι. Θεαί. Πάνυ γε. ξέ. τί δὲ
δὴ τοῦ τοῦ διδασκαλικῆς ἄρα μέρεϊ τοῦ τοῦ ἀ-
παλλάττοντος λεκτέον; Θεαί. οἶμαι μὲν οὖν ὅ
ξένε, ὅ μὲν ἄλλο, δημιουργικᾶς διδασκαλίας. τὸ
δὲ εὐθὰς εἰς παιδείαν δι' ἡμῶν κεκλήσθαι. quod est,
Ignorantiam considerantes, an alicubi in medio se-
ctionem quampiam recipiat. Nam bipartito hæc di-
stributa, et doctrinam nimirum duas habere partes
cogit, ut illius utriq; generi harum utraq; , altera al-
teri adh. beatur. Theæt. Quid ergo? perspicuum tibi
aliquo

TVTIEVS LIBER.

aliquo modo quod quæritur est? Hosp. Ignorantiæ quidem certè magnam mihi uidere uideor & molestam quandam separatam speciem, omnibus eius reliquis partibus præponderantem. Theat. Qualem tandem? Hosp. Quæ quis quæ nescit scire se arbitratur: ex qua uidentur omnia, in quibus cogitatione & cōsilio labimur, errata omnibus proficisci. Theat. Vera narras. Hosp. Atq; hanc adeò ignorantie partem solam inscitie nomine nuncupatam existimo. Theat. Rectè sanè. Hosp. Sed ei doctrinæ parti, quæ ab hac nos liberat, quod tandem nomen iniungemus? Theat. Meo quidem certè iudicio ô hospes, alteram illam partem, artificiosas doctrinas: hanc nerò, disciplinam, nostri appellant. Ex quibus Platonis uerbis id colligere licet, cum duplex sit ignorantia, & altera quidem mitior minusq; exprobranda, cuiusmodi uulgarium, quiq; planè sunt rudes, esse uidemus, quibus & hoc ipsum persuasum est, quod quæ nesciant ignorent, quam κατ' ἀπόφασιν libro primo posteriorum resolutiorum uocat Aristoteles: altera uerò insolentior & odiosior, qua falsa & inani scientiæ & cognitionis opinione inflati homines, quæ nesciunt, scire se arbitrantur, quæ κατὰ διὰθεσιν eidem appellatur, posteriorem hanc, eam esse, quæ proprio nomine Græcis ἀμαθία dicitur: cuius remedium fuerit, quam Græci τῶν δ' εἰσὶν nominant, quæ latius est à no

ARISTOTEL. DE VIR

bis in commentarijs nostris in Cebetis tabulam explicata, cum prioris illius δημιουργική Διδασκαλία, id est, opifex seu artifex doctrina, quæ hoc nomen ex eo inuenisse uidetur, quod in tradendis artibus ea utamur, sit liberatio. Eandem autem errorum omnium, quæ in uitam et actiones incurram, causam esse statuit, hic quidem breuius et obscurius: in Alcibiade autem priore plenius et illustrius, cum inquit. Σω. Εννοεῖς οὖν ὅτι καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἐν τῇ πράξει διὰ ταύτην τὴν ἀγνοίαν ὅτι, τὴν τοῦ μὴ εἰδότες οἰοῦντο εἰδέναι; ΑΛ. Πῶς αὖ λέγεται τοῦτο; Σω. Τότε πᾶσι πᾶσι χειρὸν μὲν πράττειν, ὅταν οἰώμεθα εἰδέναι ὅ, ἡ πράξι μὲν. ΑΛ. Ναί. Σω. ὅταν δὲ γέ πᾶσι τινες μὴ οἴωντο εἰδέναι, ἄλλοις πρᾶξι δόξαι. ΑΛ. Πῶς δ' οὖν; Σω. Ουκοῦν οἱ τοιοῦτοι τὴν μὴ εἰδότες ἀναμάρτητοι ῥῶσι, διὰ τὸ ἄλλοις πρᾶξι αὐτῶν πᾶσι τρέπειν; ΑΛ. Ναί. Σω. Τινες οὖν οἱ ἁμαρτάνοντες; οὐ γὰρ πᾶσι οἷγε εἰδότες. ΑΛ. Ου δὴ ταῦτα. Σω. Επεὶ δὲ οὐδ' οἱ εἰδότες, οὐδ' οἱ τῶν μὴ εἰδότες εἰδότες ὅτι οὐκ ἴσασιν, ἢ ἄλλοι λείπονται ἢ οἱ μὴ εἰδότες, οἰοῦντο εἰδέναι; ΑΛ. Οὐκ. ἀλλ' οὗτοι. Σω. Αὕτη ἄρα ἡ ἀγνοία τῶν κακῶν αἰτία, καὶ ἡ ἐπονείδιστος ἁμαρτία, quæ sunt. So. Animaduertis igitur errores et peccata actioni interuenire ex hac ignorantia, quæ quis quæ nescit, scire se arbitretur? ΑΛ. Et hoc quonam tandem

dem

TVTIBVS LIBER.

dem pacto inquis? So. Tunc ferè ad agendum aggredimur, cum quod agimus, scire nos arbitramur. Al. Ita est. So. Atenim cum aliqui se quippiam non arbitrentur scire, id alijs exequendum tradunt. Al. Quidni? So. Nonne ergo ex ijs, qui nesciunt, hi ab errore immunes ac liberi uitam degunt, eo quod alijs id negotij dent atq; committant? Al. Certè quidem. So. Quinam igitur sunt, qui errant & peccant? Neque enim qui scientia sunt instructi. Al. Minimè uerò illi quidem. So. Verum enim quoniam neque qui sciunt: neque ex ijs, qui nesciunt, qui suæ sibi inscitiae sunt conscij: an alij præterea reliqui sunt, quam ij, qui quæ nesciunt, scire se existimant? Al. Non, sed hi scilicet. So. Hæc itaq; ignorantia malorum est causa, & uituperabilis inscitia. Atq; hæ quidem duæ huius uocis ἀμαθία significationes esse uidentur, quarum altera, ut minus malum, maiori, insanie nimirum opponitur, altera uerò, ut maius & odiosius, leuiori ac mitiori. Itaq; illic, ea erit ἄγνοια, quæ κατ' ἀπόφασιν Aristoteli dicitur: hic uerò, quæ κατὰ δέσιν, cum qua eandem esse insaniam, in Alcibiade posteriore uult & probat Socrates. Neque uerò quisquam hoc loco mihi obijciat, non esse habendum animi morbum, quæ κατ' ἀπόφασιν est ἄγνοια, sed intelligat & hanc pro morbo à Platone haberi. Inquit igitur in Timæo ad hunc modum. καὶ διὰ πάντα

ARISTOTEL. DE VIR-

ταῦτα τὰ πάθη νῦν κατὰ χᾶς ἄνδρ' ψυχὴ γίγνε-
 ται τ' πρῶτον, ὅταν σῶμα ἐνδεδῇ θνητῷ, quod
 est, Et has omnes ob affectiones nunc ab initio ani-
 mus amens redditur primum cum in corpore mortali
 illigatur. Neque enim ab alia amentia, amens animus
 hic ut dicatur, consentaneum est, quàm ea, quæ Pe-
 ripateticis alio nomine ἢ κατ' ἀπόφασιν ἄγνοια ἀρ-
 pellatur, quæ tamen Platoni, ut qui animam eorum
 omnium in obliuionem uenire, quæ antequam in cor-
 pus ingrederetur nouerat, uult, ἔσ' ipsa καὶ Διάθε-
 σις est, ut nihil mirum sit, ad animi morbos hanc ab
 ipso referri, ἔσ' ἄνοια, quam τῶν τε λῆ ἀφροσύνη
 Platoniorum nonnulli definiunt, potius in Timæo
 appellari, quàm ἄγνοια, quæ etiam in unius rei ig-
 noratione consistere potest. Cæterum præter has duas
 uocis ἀμαθίας, id est, inscitie acceptiones, ἔσ' ter-
 tia quædam, libro de legibus tertio, apud eundem Pla-
 tonem inuenitur, quam ἔσ' maximam esse censet. Cer-
 nitur autem hæc in dissenosine quadam uoluptatis ἔσ'
 doloris cum ea, quæ ratione nititur opinio: quæ cum
 doctissimè ibidem describitur, operæ præteritum esse du-
 xi ἔσ' eum hic locū subiicere. Habet autem se hoc mo-
 do. τίς οὐκ ἢ μεγίστη Δικαίως ἄρ' λέγοιτο ἀμαθία;
 σκοπεῖτε εἰ σωφρόξεια καὶ σφῶν λεγόμενα. ἐγὼ
 μὲν δὴ τ' τοιάνδε τίδεμαι. κλ. ποῖαν; Αδ. τὴν,
 ὅτ' ὅτ' τι δόξαν καλὸν ἢ ἀγαθὸν εἶναι, μὴ εἰ-
 λῆται-

ΤΥΤΙΒΥΣ LIBER.

λη ττο, ἀλλὰ μισή· ὁ δὲ πονηρόν ἐστιν ἄδικον δοκῶν
 εἶναι, εἰλη τε καὶ ἀπαλκῆς, ταύτῃ τῷ Διαφωνίᾳ
 λύπης τε καὶ ὑπόουης πρὸς τὴν κατὰ λόγον Δόξαν,
 ἀμαθίαν φημί εἶναι τὴν ἐχάτῃ καὶ μεγίστῃ
 δὲ, ὅτι τοῦ πλῆθους ἐστὶν ἡ ψυχῆς. ὁ γὰρ λυπὸς
 μῦθος καὶ ἡ δόμῃς αὐτῆς, ὅπως δὴ μὲν τε καὶ
 πλῆθός τε πόλεως ὅστις. ὅταν οὖν ὑπὸ δόξῃς, ἢ
 Δόξῃς, ἢ λόγῳ ἐναντιῶνται τοῖς φύσει ἀρχικοῖς ἢ
 ψυχῇ, τοῦτο ἄνοιαν προσαγορεύω· πόλεως τε, ὅταν
 ἀρχῇ καὶ νόμοις μὴ περὶ δὴ τῇ δὲ ταύτῃ
 δὴ καὶ ἐνός ἀνδρός, ὅποταν καλοὶ ἐν ψυχῇ λό-
 γοι ἐνόντες, μηδὲν ποιεῶσι πλεον· ἀλλὰ δὴ τῷ τοῖς
 πᾶσι τῶν ἀντιῶν, ταύτας πᾶσας, ἀμαθίας τὰς
 πλεονμελεσάτας ἐγὼ γὰρ ἀνὴρ δείλω πόλεως τε καὶ
 ἐνός ἐκάστῃ τῇ πολιτῇ, ἀλλ' οὐ τὰς τῇ δὴ μι-
 σθῶν. εἰ ἄρ' ἐμὸν καταμανθάνετ' ὡς ξένοι ὁ λέγων
quæ sunt. Quænam igitur merito ac iure maxima di-
catur inscitia? Considerate an et uobis id quod dici-
tur probetur. Nam ego quidem hanc maximam esse
statuo. Cl. Quam? Ath. Eam inquam, cum aliquis,
quod sibi honestum et bonum esse uidetur, id non amet,
sed oderit: quod uero malum et iniustum, amet atq;
amplectatur, hanc ego doloris et uoluptatis cum ea,
quæ ratione nititur opinio, dissensionem, inscitiam
esse extremam assero: et uero maximam, cum ani-
mæ sit multitudinis. Nam quod ipsius dolet et leta-

1 3 tur,

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, tanquam plebs & infima ciuitatis multitudo est. Cum igitur scientiæ, aut opinioni, aut rationi, quæ natura imperare debent, aduersetur ac repugnet anima, id ego amentiam appello: & ciuitatis, cum magistratibus & legibus non parat multitudo: & unius atidem uiri, cum quæ in animo speciosæ insunt rationes, nihilo plus efficiant, sed omne his contrarium eueniat. Has omnes, inscitias ego maximè præcipientes & deuias esse statuerim tum ciuitatis, tum ciuium uniuscuiusq; minimè autem quæ opificum sunt. An ne quod dico hospites percipitis? Hactenus Plato: apud quem iam uidimus triplicem huius uocis ἀμαθία, id est, inscitie, significationem, quarum illa, quæ κατ' ἀπόφασιν ἀγνοία, significat, quam artificum seu opificum ἀμαθίαν appellat Plato, etsi propriè ad hoc uitium non pertinet, tamen inter eius concausas non malè, ut arbitror, numeretur. Quæ uerò καὶ Διάθεσις est, ex qua, tanquam fonte quodam, omnia proficiuntur errata, quæ Græcis ἀμαρτίματα dicuntur, ea aut idem cum insipientia fuerit, (certè in Euthydemo τῆς προνοίας καὶ σοφίας, id est, prudentiæ & sapientiæ, ipsam opponit) aut eius pars, uel potius causa quedam, quæ in disciplinæ priuatione consistit. Tertia autem, quæ in dissensione quadam uoluptatis & doloris & omnino affectus cū ratione, & quæ ratione nititur, opinione uersatur, quæ

quæ

quæ τῶνδε est causa, (uoco autem τῶνδε hoc lo-
 co, ψυχῆς κίνησις ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου, id est, animi
 motum rationi repugnantem, quemadmodum ἀμάρ-
 τημα, id est, errorem, aut falsum iudicium, aut opi-
 nionem falsam, aut rationem à ueritate aberrantem)
 fuerit nimirum & ipsa insipientiæ pars quædam, ne-
 que uerò, ut ex Platone cognouimus, ea minima.
 Quanquam uidetur ultima hæc ἀμαρτία acceptio,
 alienior quodammodo esse, quæq; magnæ sit quæstio-
 ni, sed quam nunc præterire uisum est, suo loco aliàs
 à nobis tractandam. Quæ apud autorem sequuntur
 tria, insulsitas, ineptia, obliuio, ex ijs insulsitas, est
 ἀκρασία Græcè, quam quis uocem me sic uertisse
 forsitan mirabitur. Sed mirari desinet, si causam in-
 tellexerit: quæ talis est. Nam cum ἀκρασία dupli-
 cem habeat originem, deriueturq; aut ἀπὸ τοῦ κε-
 γωνῦναι, aut ἀπὸ τοῦ κραινῆν, & priuante parti-
 cula ἀ, illinc quidem deducta ἀκρασία, contempe-
 rationis & condimenti quadam in priuatione consi-
 stet, eritq; ea, quam diximus, insulsitas, affectio lepo-
 ris & salis expers, quam huic loco maximè conueni-
 re significationem existimo: hinc uerò, incontinentia
 seu impotentia, cuius superius est descripta natura.
 Posset tamen & hoc quoq; loco pro incontinentia ac-
 cipi, iuxta ea, quæ superius ex Platone sunt adducta.
 Sed prius illud magis mihi placet. Ineptiam autem

ARISTOTEL. DE VIR-

ἐπ' ἀρίστος ἔσονται uerti, quod hæc uox Latina Græcè pulchrè congruere uideatur, etiamsi neget apud Ciceronem Cæsar, apud Græcos ei uitio nomen impostum. Adscribam autem eius hic uerba ex secundo libro de Oratore ad Quintum fratrem, quibus huius uitiosæ affectionis natura plenè describitur. Sunt autem hæc. Ego me herculè, inquit Cæsar, ex omnibus Latinis uerbis huius uerbi uim uel maximam semper putauī. Quem enim nos ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere ductum, quod non sit aptus: idq; in sermonis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui aut tempus quid postulet non uidet, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibus cum est, uel dignitatis, uel commodi rationem non habet, aut deniq; in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus esse dicitur. Hoc uitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio. Itaque quod uim huius mali Græci non uident, ne nomen quidem ei uitio imposuerunt. Vt enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent non reperies. Hactenus Cicero, apud quem licet Cæsar neget hōc uitium à Græcis cognitum, ac proinde nomen apud ipsos non inuenisse, mihi tamen neutrum horum uidetur. Nam & permulta inueniuntur apud Græcos de temporis opportunitate, de faciendorum ac dicendorum modo, de personarum, quibus cum uersamur, uel dignitatis,

uel

TVTIBVS LIBER.

uel commodi habenda ratione, de q̄ id genus reliquis
præclare præcepta, quæ certè non extarent, nisi hanc
uitiosam agnouissent affectionem: ὅ ἐπαγίσεσθότη-
τὸ nomen, ab alia licet notione secundum transla-
tionem appellatum, huic pulchrè uoci, ut dictum est,
conuenit. Cæterum ut se habet Δεινότης, id est, in-
dustria ad prudentiam, sic ἐπαγίσεσθότης, id est, ine-
ptia, ad insipientiam. Videtur autem ὅ à nonnul-
lis, quæ Aristoteli Δεινότης dicitur, Δεξιότης etiam
appellari. Vnde in Ranis apud Aristophanem,

τὸ δὲ μεταστρέφεται

πρὸς δ' μαλακώτερον,

Δεξιὸς πρὸς ἀνδρῶς ὅστις φύσιν θηραμῶν.

In quibus poëta non solum Theramenis ingenium ὅ
mores notare, aut potius falso traducere uidetur, sed
etiam, quod ab enarratoribus non animaduersum mi-
ror, ad uocis etymologiam alludere, ὅ ex ἰσac, quem
Δεξιὸν uocet ἀνδρῶς, quasi κατ' ἐπεξήγησιν signi-
ficare. Θηραμῶν enim ὁ πρὸ τοῦ θηρῶν, id est, ue-
nando, seu inquirendo, ὅ μῶν, quod animum ὅ
robur sonat, nomen habere ductum uidetur, ut nimi-
rum strenuum uenatorem, ὅ inquisitorem significet,
qui quem sibi scopum, tanquam feram, propositum
habeat, facile assequatur, ὅ ueluti apprehendat,
quod τοῦ Δεινῶς, id est, industrij esse, superius est
traditum. Itaq; ὅ in sequētibus Theramenem σοφὸν

ARISTOTEL. DE VIR-

ἀνδρῶν καὶ δεινὸν εἰς τὰ πάντα ἀρρεῖται. Quae ultimo apud autorem loco habetur ἀμνημοσύνη, (est autem hæc memoriæ defectio quædam, aut etiam priuatio) nos obliuionem, quod aliud commodius nomen non inueniremus, uertimus, ad insipientiæ concausas, ut memoria ad prudentiæ, pertinet.

ΟΡΓΙΛΟΤΗΤΟΣ.

Οργιλότης Δέ ὅστις εἶδεν τρεῖς· ἀκροχολία, πικρία, βδυσυμία. ἔστι δὲ τοῦ ὀργίλου, μὴ δυνάσθαι φέρειν μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε τὰς ἐλαττώσεις· εἶναι δὲ κολαστικόν, καὶ τιμωρητικόν, καὶ ἐυκίνητον πρὸς ὀργὴν, καὶ ὑπὸ ἔργου, καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ ὀξυωλικόν τοῦ ἥθους, καὶ εὐμετάβολον· καὶ ἡ πικρολογία· καὶ τὸ ἐπὶ μικροῖς λυπεῖσθαι· καὶ ταῦτα πάχην ταχέως, καὶ πρὸ βραχέως καιρόν.

QVÆ IRACVNDIÆ.

Cæterum iracundiæ tres sunt species: excandescencia, acerbitas, morositas. Est autem iracundi, nec paruas

TVTIBVS LIBER.

uas neglectiones despicationesque,
nec dignitatis imminutiones ferre
posse: sed ad poenas repetendas uin-
dicandumq; procliuem esse, & quos-
uis facto dictoq; ad iram incitabi-
lem. Sequitur autem iracundiam,
concitatio animi & mutabilitas: as-
marulentia: ob paruas res dolere:
huiusmodi affectibus subito corripi
& ad breue tempus.

Inter ea, quæ ad iracundiam referuntur, primo
loco tres eius species collocat, quod rectè mihi facere
auctor uidetur, cum superius ipsius definitio sit propo-
sita. Et primam quidem eam, quæ Græcis ἀκροχο-
λία, quasi extremam biliositatem quis diceret, ap-
pellatur: unde ἀκρόχολοι qui nominantur, ab ipsis
definiuntur, οἱ κατ' ὑπερβολὴν ὀξύς καὶ πρὸς
πάν ὀργίλοι καὶ ἐπὶ πάντι, quod est, qui supra
modum præcipites sunt, & contra quoduis & ob
quoduis iracundia incitantur. Appellati autem sic
uidentur hi à bilis extremitate, humoris nimirum
maximè ad iracundiam opportuni. Secundam uerò
πικρίαρ facit, ex qua qui πικροὶ dicuntur (arbitror,
quod,

ARISTOTEL. DE VIR-

quod, quæ per humoris qualitatem significatur, acerbitas penitus se in eorum animos insinuarit, ipsosq; sua vi quasi imbuerit) δυσδιάλυτοι, inquit Aristoteles, εἰσὶ, καὶ πολλὰ χρόνον ὀργίζοντες. κατέχουσιν γὰρ τὸν θυμὸν. παύλα δὲ ψίνετο, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν. ἢ γὰρ ὑμωρία παύει οὐδὲ ὀργῆς, ἢ δὲ οὐδὲ ἀντὶ οὐδὲ λύπης ἐμποιοῦσα. id est, difficulter placabiles sunt, et longo tempore irascuntur. Continent enim iram. Sedatio autem affertur, si retaliarint. Vltio enim iram sedat, doloris loco uoluptatem inducēs. Ex quibus Aristotelis uerbis satis intelligimus, à prioribus illis ἀκροχόλοις differre hos πικρούς, quod stabilior et diuturnior horum sit ira, altiusq; anima fuderit ac reposita sit, nec prius facile cesset, quam puniendi libidinem expleuerit: illorum autem subita magis et præceps, et quæ, cum quasi extet atq; emineat, in jammoq; ebulliat, quemadmodum quæ effervescent omnia, minimè autem in profundo residerit ac contineatur, cito quidem erumpat in actum et uindicationem, totamq; se effundat: sed cito etiam desinat et quiescat, neque perinde ut illorum, implacabilis sit: quod in ipsis est optimum. Tertiam autem iracundiæ speciem, quæ hic βαρυθυμία (sic enim legendum, non ῥαθυμία, quæ est socordia seu ignavia Latine, magisq; ad timiditatem aut intemperantiam pertinet (nam quod annotat Phavorinus pro ani-
mi ma-

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

huius magnitudine à nonnullis usurpari, sine exemplo non recipio) non solum ex Stobæo constat, sed etiam ex Aristotele, eiusq; paraphrasæ Andronico, qui hos, in quibus hoc est vitium, τὸ βάρεθ' ἔχον, καὶ πλὴν ὀργῶν πρὸς φέρεθ' ἄσσερυντ, quorum mox verba subiiciemus) nuncupatur, quod est, si verbum quis verbo reddere conetur, grauanimitas, morositas Latinis credo appellari, in quarto autem Ethicorum ad Nicomachum χαλεπότης Aristoteli dicitur, ex secunda latente ac recondita temporis longinquitate intensa, uehementioreq; ac atrocior facta ortum habere, ex his Aristotelis verbis, loco iam à me citato, cognoscere licet. τὸ τοῦ δὲ μὴ γινώσκοντος, τὸ βάρεθ' ἔχονσι. Διὰ γὰρ τὸ μὴ ὑπὸ φανερόν εἶναι, οὐδὲ συμπερίθαι αὐτοῦς οὐδεὶς. ἐν αὐτῷ δὲ πᾶσι πλὴν ὀργῶν, χρόνῳ δὲ. εἰσὶ δὲ οὗτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ αὐτοῦς λέγομεν, ἐφ' οἷς τε μὴ δὲ χαλεπαίνοντα, καὶ μάλλον ἢ δὲ, καὶ πλείων χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἀνδρὶ ὑμωρίας ἢ καὶ κολάσεως, quæ sunt. Quod si minus eueniat, graue id sibi ducunt. Nam quod affectio illorum minus conspicua sit, neque consolationem ipsis quisquam adhibet. Ad iram autem secum concoquendam longinquitate temporis est opus. Cæterum qui huiusmodi sunt, sibi molestissimi & amicorum præcipuis esse solent. Difficiles autem ipsos

ARISTOTEL. DE VIR-

ipsos uocamus, cum et quæ non oportet stomachen-
 tur, et uehementius quàm oportet, et longiore tem-
 pore, nec sine animaduersione, aut etiam supplicio
 placentur. Nam sic, quæ hoc loco apud Aristotelem
 habentur, et legenda et distinguenda sunt, ut omnia
 hæc ad tertie speciei, id est, χαλεπότης et expli-
 cationem pertineant. Quod si animaduertisset seu Eu-
 stratius, seu Aspasius, minus certè hic confusa ipsius
 fuisset explicatio, minusq; in his speciebus distinguen-
 dis laborasset, ac plus aliquantulum profecisset, faci-
 liusq; se, quibus nunc tenetur angustiis, expediuisset.
 Sed ne quis hanc nostram loci huius castigationem ac
 distinctionem, insuper autem et explanationem, tan-
 quam domi nostræ natam reijciat, sciat nobiscum An-
 dronicum Rhodium nobilem illum Peripateticum phi-
 losophum facere, qui in sua in hos Aristotelis libros
 paraphrasi, de tribus hisce speciebus differens, hoc
 modo inquit, καὶ ὑπεβολὴν ἢ εἰς ἰσότητος οἱ ἀκρό-
 χολοὶ καὶ πρὸς τῶν ὀργίλοι καὶ ἐπὶ πάντι. ὅθεν
 καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ ἀκροῦ πρὸς γυμνασίον.
 οἱ δὲ πικροὶ, καὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολλὰ χρόνον
 ὀργίζοντες. οὐ γὰρ εὐθὺς φανεροῦσι τὸν θυμὸν, ἀλ-
 λά κατέχοντες κρύπτουσι. παύοντες δὲ τοῦ θυμοῦ
 ἐπιδείκνυνται ἀνταποδιδόντες κακὰ τοῖς λελυπηκόσι.
 ἢ γὰρ ἡμωρία ἡδονῶν αὐτοῖς ἐμποιοῖ, καὶ δια-
 τῶντο οὐ λύπης ἀλείψουσι. τούτου δὲ μὴ γινομένου,
ἐβάρη

TVTIBVS LIBER.

ἔχουσι, καὶ πρὶ φέρουσι πλεονάζοντες. Διὰ
 γὰρ ὅ μὴ φανερῶν πλεονάζοντες, οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς
 πρὸς τῶν ἀνθρώπων τυγχάνουσιν, οὐδὲ πρὸς ἀκαλῆ-
 ῖς αὐτοῦς. ὅθεν καὶ κατέχουσιν αὐτῶν, μέγιστος
 ἂν αὐτῇ ἀφ' ἑαυτοῦ διαλυθῇ καὶ πεφθῇ. τοῦτο δὲ
 διὰ χρόνον γίνεται. οἱ τοιοῦτοι δὲ καὶ ἑαυτοῖς εἰσὶν
 ὀχληροί, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. οὗτοι δὲ καὶ
 χαλεποὶ καλεῖνται, οἵ τινες χαλεπαίνουσιν ἐφ' οἷς
 οὐδεὶς, καὶ ὅτε μὴ δεῖ, καὶ ὅσον οὐ δεῖ, καὶ πολλή-
 στον ὀργίζοντες χρόνον, καὶ οὐ διαλλάττοντες εἰ μὴ
 ἀνελυπκίσσιν τοὺς λελυπκηκότας. οὗτοι δὲ καὶ συ-
 νοικῆσαι χαλεποὶ, καὶ βαρεῖς τοῖς ὁμοφροσύναις.
quæ sunt, Supra modum autem præcipientes sunt ex-
tremibilibi, et contra quoduis et ob quoduis iracun-
dia incitantur. Vnde et nomen habent ab extremita-
te ductum. Acerbi autem tum difficulter placabiles
sunt, et multo irascuntur tempore. Neque enim iram
statim produnt, sed continent ipsam celant et oc-
cultant. Irasceniti autem finem faciunt, postquam ijs,
qui læserunt, mala rependerint. Vltio enim uolupta-
tem ipsis facit, ac proinde dolorem liberat. Quod si mi-
nus eueniat, graue id sibi ducunt, iramq; circumfe-
runt. Nam quod iram non prodant, neque ex homi-
nibus solatium reportant, neq; quisquam ipsos conso-
latur. Vnde et ipsam retinent, donec ex se dissolu-
tur et concoquatur. Id autem temporis fit longin-
quitate.

quitate. Ceterum huiusmodi & sibi sunt molesti, &
 ijs, qui maximè ipsis sunt amici. Hi sanè & difficiles
 uocantur, qui & quæ non oportet stomachantur, &
 quando non oportet, & quantum non oportet, & lon-
 gissimo irascuntur tempore, nec placantur nisi dolo-
 rem rursus ijs, à quibus dolore affecti sunt, attulerint.
 Sunt autem hi & in conuictu difficiles, & contuber-
 nalibus molesti. Ex quibus quidem Andronici uer-
 bis, & id quod diximus manifestè patet, & harum
 trium iracundiæ specierum natura satis, ut arbitror,
 est perspicua. Quare ad id quod proximum est pro-
 gressi, quæ iracundo ab autore tribuantur uidea-
 mus. Inquit igitur, iracundi esse, nec paruas neglectio-
 nes despicationesq;, nec dignitatis imminutiones fer-
 re posse: quod quis forsitan primo aspectu, non tam
 iracundi, quàm pusilli animi esse putet, eoq; magis
 quod inter ea, quæ ad pusillanimitatem referuntur,
 quedam, horum non multum dissimilia inueniantur.
 Sed nouisse oportet, non absurdum uideri debere, ea-
 dem ad diuersas referri uel uirtutes, uel uitiositates,
 potissimumq; eas, quæ uicinæ sint naturæ, ita tamen
 ut diuersa quadam id faciat ratione, quod & hic usu
 uenire uidemus. Nam nec iracundi, nec qui parui sunt
 animi uel minimas neglectiones despicationesq; ferre
 possunt, sed hi quidem statim animum demittunt &
 contrahunt, tanquam extrema passi: illis uerò animus
 excitatur

TVTIBVS LIBER.

excitatur atq; inflammatur, & cor cumulat irā,
 ut diuersa in his illisq; sit, non ferendi ratio: quod mi-
 hi etiam quæ sequuntur satis ostendere uidetur, quæ,
 quis sit non ferendi modus, quasi exponunt: sed ad pœ-
 nas repetendas uindicandumq; procliuem esse, &
 quouis facto dictoq; ad iram incitabilem. In quibus,
 quod & superius in horum contrarijs, quæ ad lenita-
 tem pertinent, explicandis annotauimus, debitus &
 naturalis ordo non esse seruatus uidetur. Nam prius
 omnino fuerit, ad iram quouis facto dictoq; incitabi-
 lem esse: posterius uerò, ad pœnas repetendas uindi-
 candumq; procliuem. Sed, ut antea dictum est, in ijs,
 quæ ad uitia pertinent, non admodum de ordine so-
 llicitum esse oportet. Illud autem admonuisse non abs-
 re fuerit, quod apud Stobæum, eius loco, ἡγὺ τιμω-
 γηλικόν, ἡγὺ ἄγριον legatur: quæ lectio non minus
 recte, quàm altera se habet. Est enim & hoc iracun-
 di agrestem & furiosum esse. Cæterum ἄγριον Am-
 monius quidem ὠμόν, id est, immanem, crudelem &
 inhumanum, Phauorinus autem ἐνήμερον, quod est,
 innitem, & efferatum, interpretatur: addit autem,
 ἀγριότητα, etiam κακία ἐπὶ βολῶν, id est, uitiosi-
 tatis exuperantiam significare. Sunt autem huic ui-
 tio adeò obnoxij pleriq; ut non solum leuissimas sæ-
 pe ob causas præter decorum, & quàm res postulet,
 in famulos sæuiant, sed etiam in equos & bruta ani-
 K malia,

ARISTOTEL. DE VIR-

malia, & quod longè est fœdus, nonnulli etiam, si quid fortè offendat, aut minus quod agunt procedat, in inanimatis crudelitatem exerceant, aut clauas mordendo, aut in fores calcitrando, ut ille apud Galenum in libro, cui titulus, de proprijs animi affectionibus agnoscendis & curandis, aut lapides, aut ligna, aut quoduis tandem obuium feriendo. Sed hæc quidem ridicula feritas & immanitas: Illa uerò execranda, detestabilis & odio digna est atrocitas animi, quam in Medea, utpote barbara, fingit Euripides: in qua pulchrè rationis luctatio cum ira describitur, ut nunc quidem facinoris atrocitas & impietas ob oculos uersetur, ac proinde liberorum cædem, quam moliebatur, reformidet, & cunctetur: nunc uerò superante ira, tanquam ferociore equo, ad crudelitatem impellatur: rursus à ratione reuocetur, mox rursus ab iracundia eodem protrudatur, ac sic aliquandiu sursum ac deorsum agitata, ad extremum iræ manus dans uinciq; se patiens, in hæc prorumpat uerba,

καὶ μαυθάνω μὲν εἶα τολμήσω κακῶς.

Θυμὸς δὲ κρείσσων τῷ ἔμῳ βελθυμάτων,

ὁπωρὸς μεγίστων αἰτίῃ καὶ βροτοῖς.

Est autem hæc affectio, quam in Medea describit Euripides, ἀκράσια ὀργῆς, id est, iræ incontinentia, quæ & ipsa ad iracundiam pertinet, ut ea, quæ huic

est con-

TVTIBVS LIBER.

est contraria, iræ continentia ad lenitatem seu mansuetudinem aliquo modo reducatur. Nam nomen, quod exquisitè iracundiæ opponatur, forsitan haud facile inueniamus. An uerò non ita censendum, sed iræ continentiam, ad mansuetudinem uiam potius esse quandam, ut tolerantia, ad fortitudinem, imperfecta utraq; cum sit uirtus? Quod si recipimus, & horum contraria ἡμιτελεῖς erunt κακίαι, quæ & sententia uerior est. Cæterum ut iræ incontinentiam in Medea barbara, ut dixi, parumq; commodè instituta, eleganter describit Euripides, ita & Homerus eiusdem affectionis continentiam quanta arte in Vlysse & Achille, hominibus Græci & politiioribus literis ac humanitatis disciplina eruditis depingit, non solum rationis cum ira luctationem dextrè fingendo exprimens, sed etiam utriusq; affectionis locis ac ueluti sedibus, insuper autem mentis ac rationis natura & origine, quod nimirum cœlestis sit diuinâq; demonstratis. Extat autem alter de Achille apud poëtam locus, libro primo Iliados, alter uerò de Vlysse, libro Odyssæa uigesimo, si quis fortè & id requirat. Quod uerò deinceps apud autorem subiicitur, Sequitur autem iracundiam concitatio animi & mutabilitas: amarulentia: ob paruas res dolere: huiusmodi affectibus subito corripi & ad breue tempus, id partim iracundiæ symptomata, partim eiusdem & causas quasdam

ARISTOTEL. DE VIR-

continet. Nam τὸ πρόξωλκὸν τοῦ ἡδου, id est, ani-
mi concitatio, seu potius, ut sic dixerim, concitabi-
litas & irritabilitas, formalis quædam iracundiæ cau-
sa esse uidetur. Dicitur autem πρόξωλκός, ὃ ὁ θυ-
μός φαδίως τε καὶ πρᾶχθῆμα ἐπὶ τοῖς τυχόντι ὀξύ-
νεται, ἢ γοῶν διεγείρεται καὶ ἐκπολεμᾷ, quod est.
Irritabilis est, cui animus facilè & continuo ob rem
quamuis acuitur, siue excitatur & infensus reddi-
tur. Appellatur autem hic & composito nomine ὀξύ-
θυμος, quasi acutanimus quis dicat, cui μακρόθυ-
μος, quem longanimum nuncupare licet, opponitur.
Mutabilitas autem uitiosæ huius affectionis sympto-
ma quoddam est, partim quidem ex bilis natura, quæ
in his dominatur, partim uerò & ex formali ipsius
uitij causa proueniens. Cuiusmodi enim qui irascun-
tur, quo irascuntur tempore, affectione præditos esse
uidemus eiusmodi & iracundos perpetuo habere, ra-
tioni est consentaneum. Sed non secus atque quorum
uentriculus multis calidis, pinguibus, oleosis refertur,
nunc quidem eructando, quibus grauatur, eijcere &
expellere conatur, nunc uerò rursus amplecti, conti-
nere & concoquere, uariè torquentur & turbantur:
sic & quorum animus ardet, & cor cumulat iræ,
nunc huic, nunc illuc trahuntur, dum modò quidem il-
lam quasi euomere, eumq; punire, qui uideatur læsis-
se iniuria, appetunt; modò uerò eandem comprimere

ac ueluti conproquere, aut certè in idonea tempora
seruare ulciscendi animos: atq; ita uariè agitati, τὸ
εὐμετάβολον, de quo hic agimus, satis ostendunt atq;
declariant: quod quoniam pulchrè libro Odyssæ ui-
gesimo in Vlyssæ exprimitur, non grauiabor eum lo-
cum et hic subiungere.

ἄτ' ἄρ' αὐτὸς ἐλίσσετο ἔνθα καὶ ἔνθα,
ὅς δ' ὅτε γαστέρ' ἀνὴρ πολέει πυρὸς αἰθομένοιο
εμπλείων κνίσσῃ τε καὶ αἵματι, ἔνθα καὶ ἔνθα
Αἰόλλαι· μάλα δ' ὦκα λιλαίετ' ὀππιδνῶαι.
Ὡς ἄρ' ὅγ' ἔνθα καὶ ἔνθα ἐλίσσετο μορμηρίζων.
Verum in ijs quidem, qui irati sunt, quo tempore ui-
tiosa hac affectione laborant, mutabilitas hæc tantum
cernitur, cum aliàs, maximè uerò si quidem pruden-
tes sint, constantia et firmitas animi in ipsorum po-
tius uita eluce scat. Iracundis autem perpetuum hoc
est malum, ut quorum moribus id natura sit insitum.
Amarulentia uerò, id est, sermonis ac orationis aspe-
ritas et acerbitas, symptoma quidem et ipsa iracun-
diæ fuerit, à bilis qualitate et sapore Grecis πικρο-
λογία nominata, perinde ac si quis amariloquendam
dicat. Nam sic legendum esse, quemadmodum certè
et apud Stobæum legitur, non μικρολογία, quæ
est exquisita nimium et curiosa rerum etiam minu-
tarum æstimatio, quæ ad illiberalitatem propriè per-
tinet, ut suo dicetur loco, cuius uel per se manife-

ARISTOTEL. DE VIR-

stum arbitror. Videtur autem id quod sequitur, ob
paruas res dolere, huius loci deprauationis occasio-
nem dedisse, quod ipsum iracundiæ efficiens quædam
esse causa, non malè iudicetur. Sed apud Stobæum
aliter nonnihil hoc loco legitur. Nam post καὶ ἡ τι-
μολογία habetur, καὶ ἡ μεταμέλεια, καὶ τὸ λυ-
πεῖσθαι, καὶ ἡ δεισέσθαι, quod mihi nec ipsum malè se ha-
bere uidetur. Nam poenitudinem iracundiæ esse co-
mitem etiam Horatius statuit, in quibus inquit.

Qui non moderabitur iræ,

Infectum uolet esse dolor quod suaserit, et mens:

Dum poenas odio per uim festinat inulto.

Vbi tamen hoc animaduertisse operæpretium fuerit,
mentem pro animo, καὶ ἀντὶ τοῦ θυμοῦ, quod haud
facile alibi inuenias, usurpatam. Dolere autem pri-
mò, cum quis se iniuria læsum arbitretur, deinde ex
sumendo supplicio poenisq; repetendis uoluptatem ca-
pere, iracundiæ esse, ex ijs quæ superius ex Aristote-
le et Andronico sunt citata, satis constat. Iam uerò
et quod ultimo habetur loco, καὶ ταῦτα (sic enim
omnino, non τὰ αὐτὰ legendum) πᾶν χρόνον ταχέως
καὶ πρὸς βραχὺ καὶ ὀλίγον, quod est, et his subito
affectionibus corripi et ad breue tempus, huic etiam
lectioni suffragari uidetur, cum significet et dolo-
rem et uoluptatem, utrunq; in iracundis breuis esse
temporis, in doloris quidem ex iniuriæ illatæ opinio-

ne conce-

T V T I B V S L I B E R .

ne concepti locum, succedente mox ea, quæ punitio-
nem ac vindicationem sequitur uoluptas: eam autem
rursum statim excipiente poenitentia, ut ex ijs, quæ
ex Horatio paulò antè citauimus, est perspicuum.
Quare et hoc symptoma quoddam iracundiæ haben-
dum est. Sed his explicatis ad ea progrediamur, quæ
timiditati ab autore tribuntur. Sunt autem hæc.

Δ Ε Ι Λ Ι Α Σ .

Δειλίας Δέ ὄσι, τὸ ὑπὸ τῆς τυχόντων φόβου
εὐκίνητον εἶναι, καὶ μάλιστα τῆς πρὸ θανάτου, καὶ
τὰς τιμαλκὰς ἀκρώσεις· καὶ δ' ὑπολαμβάνειν
κρείττον εἶναι ὁπωσαῦν σώσειν, ἢ τελευτῆσαι κα-
λῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ Δειλίᾳ μαλακία, ἀνανδρία,
ἀπονία, εὐλοψυχία. ὕπῃσι Δέ ἔς καὶ ἐν λάβῃ,
καὶ δ' ἀειλόνει κομτὴ ἡδύς.

Q V A E T I M I D I T A T I S .

Timiditatis autem est, quibusli-
bet facile terroribus commoueri,
præcipueq; mortis & corporearum
mutilationum ac læsionum: arbitra-
ri præstantius esse quomodocunque

K 4 seruari

seruari incolumem, quàm mortem honestè oppetere. Cæterum comites sunt timiditatis mollitia animi, effæminatio, ignauia, nimius uitæ amor. Subest autem quædam uercundia, & animus à contentione alienus.

*Quæ timiditati hic ab autore tribuuntur, eorum pleraq; cum ipsius coherent definitione, quædam etiam eius ambitu clauduntur. Nam facile quibuslibet terroribus commoueri, præcipueq; mortis, id quidem profectò ipsa continetur definitione: quod quid sibi uelit superius satis est explicatum. Corporearum autem mutilationum ac lesionum metu sollicitari angiq; itemq; arbitrari præstantius esse quomodocunq; seruari incolumem, quàm mortem honestè oppetere, non illa quidem ipsis uerbis in definitione habentur, sed cum ea tamen necessario coherent. Nam qui quibuslibet terroribus commuetur, cum omnia formidet, etiam corporis mutilationes ac lesiones horrere & reformidare consentaneum est, maximeq; cum talis sit quispiam, quem *Φιλοσώματος*, id est, corporis nimium amantem, Græci uocant: quod qua ipsi ratione accidat paulo post docebimus. Qui uero mor-*

tis,

TVTIBVS LIBER.

tis, tanquam interitus cuiusdam omnia tollentis atq;
 delentis, metu præcipue exhorrescunt, cum summum
 ipsam malum simpliciter existiment, uitam certè,
 quæ mortis est contraria, bonorum absolutè extre-
 mum iudicent necesse est. Ex quo fit, ut uitam quam-
 libet, turpem etiam atq; infamem, honestissimæ ac glo-
 riosissimæ mortis anteponant. Cæterum hoc ipsis meri-
 to accidere uidetur, uel Græcæ uocis etymologia id
 indicante. Nam si, ut in Cratylo uult Socrates, ἡ Δει-
 λία, ὅτι ψυχῆς σημαίνουσα δεσμὸν εἶναι ἰχυρόν. τὸ
 γὰρ λῖον, inquit, ἰχὺς τίς ὄσι. δεσμός οὖν ὁ λῖον,
 καὶ ὁ μέγιστος ὅτι ψυχῆς, ἡ δειλία ὅτι εἶναι. quæ
 sunt. Δειλία, id est, timiditas, animi significat uincu-
 lum esse robustum. λῖον enim, quod est, ualde, robur
 quodpiam est. Vinculum igitur ualidū et maximum
 animi, timiditas fuerit, hoc nimirum uitio timidorum
 animus corpori ualide illigatus, ægrè se à corpore di-
 uelli ac distrahi patitur, ac proinde nimium uitam cor-
 pusq; tueri studet, eaq; quoquo modo declinare, quæ
 his nocitura uideantur. Cuius rursus affectionis, dico
 autem, huius in corpore et corporeis illigationis, ni-
 mia et cum ijs coniunctionis, homini causa esse uide-
 tur, maximum illud malū, quod omnium animis, præ-
 cipue autem uulgarium hominum insitum atq; inna-
 tum est, peruersus nimirum sui amor, qui Græcis com-
 posito nomine Εὐλαυτία dicitur: Neque enim aliud

K S quic-

quicquam est, quod maiorem conciliandi & indissolubili nexu coniungendi, amore uim obtineat, ut non immeritò in Platonis symposio μέγας Δαίμων, id est, magnum numen à Diotima esse dicatur. Sed hic rursum peruersus sui ipsius amor nō aliunde manare uidetur, quàm quod natura bonorum & malorum, & genera non satis sint percepta, neq; quæ per se sunt, quæ propter aliud homini expetenda, cognitum sit. Fons autem & origo esse omnis mali uidetur, quod hominum pars maxima neq; se ipsos satis nouerint, tantum abest, ut quæ sibi bona, aut mala sint, diiudicare possint: sed alij quidem corpus se esse, nec aliud quicquam maius, si minus dicant, at certè arbitrentur, adeò quosdam, ueluti pecora, prones & uentri obedientes cernas: alij uerò his erectiores paulò, non corpus quidem se, sed totum illud, animam simul & corpus esse credant: quorum nec ipsorum una est ratio. Nam ex his alij corpori quidem plus tribuunt, animæ uerò minus, ut eam propemodum corporis mancipium habeant: alij uerò utrumq; cum altero ex æquare conantur, atque hoc cum assequi nequeant (quæ enim tandem id ratione possint?) rursum in corporis plus curam inclinant: tertij autem & his elegantiores, animi quidem potiore curam habendam censent, sed corpus interim, tanquam alteram nostri partem, non esse negligendum. Qui uerò hominem animum esse & mentem,

tem,

TVTIBVS LIBER.

tem, corpus autem animi uel instrumentum, quod elegantiores senserunt philosophi, uel uehiculum, ut Platoniorum nonnulli statuerunt, uel domicilium & indumentum, quomodo id appellare gaudet Paulus (omnes enim hæ appellatōnes in eandem tendunt notionem, ut corpus nimirum animæ sit gratia, ipsiq; natura subijci debeat) uerè existiment, paucissimi semper sunt inuenti. Quare seipsos ignorātes hominum pars maxima, nec bona sua cognoscentes, uitam hanc mortalem, quæ nobis cum belluis est communis, & corpus plus æquo & per se amantes, eiq; usq; addicti & affixi, timidi ignauiq; redduntur, mortē tanquam maiorum extremum formidantes, membrorum autem & corporis mutilationes ac læsiones intolerabile quid esse ducentes, nihilq; non facientes ac dicentes, ut in hac uita quomodocunq; seruentur incolumes, & corpori, ut ipsi certè arbitrantur, benè consulant, nulla honestatis habita ratione. Atque hæc quidem timiditatis sunt opera. Comites autem eius, primum quidem molitiam animi facit autor, quæ μαλακία Græcis dicitur, esseq; definitur, ἀδυναμία τις τοῦ ἐμμελεῖν τε τοῖς νόμοις, καὶ ὑπομελεῖν τὰς λύπας ἐνεκα τοῦ καλῶς. quod est, Impotentia in laboribus perseuerandi & dolores honestatis gratia perferendi. Ceterum à Theage ἡμίτελης κακία appellatur, quemadmodum quæ huic contraria est κατὰ φύσιν, ut & antè

est

ARISTOTEL. DE VIR-

est dictum, ἡμιτελής ἀρετή: quod qua ratione ab ipso fiat, operæpretium duxi hic subiungere. Cum igitur in libro de uirtutibus quomodo continentia et tolerantia efficerentur docuisset, quod nimirum ratione in iram et cupiditatem, sed cum difficultate et ui quadam dominante: itemque incontinentia et mollitia animi, ratione uidelicet contrà uiolenter ab his subacta oppressaque, deinde hæc ad uerbum subiungit, αἰ δὲ τοιαῦτα Διαθέσεις τῶν ψυχῶν, ἡμιτελεῖς μὲν ἀρεταί, ἡμιτελεῖς δὲ κακίαι τυγχάνουσι. ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, ὑγιαίνει· τὰ δ' ἄλογα μέρη τῶν ψυχῶν, νοσεῖ. καὶ καθὸ μὲν ἀρχετὴ ἐστὶν ὁ θυμὸς καὶ αἰσθητικὴ ὑπὸ τοῦ λόγου ἔχοντα μέρη τῶν ψυχῶν, αἱ ἐγκράτεια καὶ αἱ κῆρυξαι ἀρεταί τυγχάνουσι· καθὸ δὲ μετὰ βίαν, ἀλλ' οὐχ ἐκουσίως, ἡμιτελεῖς, quæ sunt. Cæterum huiusmodi animi affectiones, inchoatæ tum uirtutes, tum uitiositates sunt. Nam mens quidem et ratio sana est: rationis autem expertes animæ partes in morbo sunt. Et quatenus quidem reguntur ac ducuntur à rationis compote animæ parte animus et cupiditas, continentia et tolerantia uirtutes sunt. Quatenus autem cum difficultate et ui, inchoatæ et imperfectæ. Sed hæc plenius sunt à nobis in Commentarijs in Cebetis tabulam explicata, quæ, cui ea, et alia his similia nouisse cordi est, accedere poterit. Nos autem ad reli-

qua,

TVTIBVS LIBER.

qui, quæ timiditatem sequuntur, progressi, quid effœminatio sit consideremus. Sed mihi, siue Græcam, siue Latinam uerbi interpretationem sequaris, facilis & expedita huius uocis ratio explicatioq; uidetur. *Ανανδρία* enim, *Ἀνανδρεία*, quod nomen ἀπὸ τοῦ ἀνδρός, id est, à uiro ductum est, priuationem quandam, aut certè imminutionem ac corruptionem sonat. Effœminati autem Latinis dicuntur enervati, & qui animum gerunt muliebrem, id est, parum fortem & uirilem, quem Fanius iuuenibus quibusdam obijciens inquit,

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem:

Illaq; uirgo uiri.

Verum utrunq; nomen, à diuersis licet notionibus appellatum, re idem est, & in fortitudinis, ac uirilis animi & roboris spoliatione quadam consistit: quam rectè timiditati tribui, nemo est qui nesciat, cum eius concausa quædam sit, Aristotele priuationem ad concausas quoq; referente. *Ἀπovία* autem, id est, ignauia, si modo scriptura mendo uacat (est enim hic locus mihi suspectus) affectio est τῆς *ἑλoπovίας* contraria, laborem fugiens ac reformidans, eaq; quæ uult ac decernit ratio, exequi recusans. Quæ quamquam ad timiditatem eadem, qua *ἑλoπovία* ad fortitudinem, ratione pertinet, tamen ob certas quasdam coniecturas in eam fermè animus inclinat sententiã,

ut

ARISTOTEL. DE VIR-

ut ἀπρόνοια hic legendum existimem tum alioqui, tum quod Βιλοφυχία mox ipsi subiiciatur. Ceterum huic uoci Græcæ, quantum quidem ad hunc locum pertinet, duæ apud Latinos, à non dissimili notione ductæ, respondere uidentur, socordia nimirum, & uercordia. Si enim ἀπρόνοια, ut à Græcis definitur, Διαθεσις ἥτοι ἐξ ἧς ὅτι, ἢ χωρίζουσα τὸ Δέοντ' ἢ ἀποσασίαν ποιεῖσα τὸν νοῦν, quod est, affectio seu habitus ab eo, quod oportet, recedens, & à mente defectionem faciens: socordia autem à Latinis dicitur, seu potius, qui ab ipso nomen habet, socors, quod sine corde sit: & uercors, quod parui uel, ut Sextus Pompeius Festus inquit, quod maxime turbatiq; sit cordis, à quo non multum diuersum esse, qui excors dicitur, existimo, patet nimirum eandem uim & illam Græcam, & has Latine uoces habere, maximeq; secundum illos, qui aut cor ipsum animum, aut eius quod in animo principatum obtinet, sedem esse uoluerunt. Sed late adhuc Græcæ uocis definitio patet. Nam qui ab eo, quod oportet recedit, & à mente defectionem facit, aut ad id, quod nimium est, excurrit: unde fit, ut ἐνδεσφάνειαν & θρασύτητα interdum significet ἀπρόνοια, ad hæc autem &, quæ hæc fere comitari solet, ὑβρίν: aut ad id, quod parum est, deficit: ex quo rursus ἀντίθεν ἀπογνώσεως ac confusa & perturbata mente, cōsiliij inopia, sollicitudine, desperanteq; animo non

mo non

TVTIBVS LIBER.

mo non raro accipitur: nonnunquam autem et pro inertia, langore ac desidia, quæ omnia ad defectionem pertinent, nec malè ad timiditatem referantur. Ceterum earum, quæ defectionis sunt, huius nominis significationum, prioribus quidem illis, τῇ ἀπογνώσει dico, confusæ ac perturbatæ menti, consilij inopiæ, solitudini, desperantiq; animo, si quid ego iudico, uerocordia satis respondet: posterioribus autem, inertia, languori, desidiæ, socordia. Sed uidendum est, quomodo horum singula ad timiditatem referantur. Neq; enim eadem ratione omnia, sed alia, ut arbitror, alia. Nam ἀπόγνωσις, confusa ac perturbata mens et consilij inopia, tū timiditatis causæ esse possunt, tum ex eadem prouenire, ex quo illud Ennij,

Tū pauor sapientiā mihi oēm ex animo expektorat.
Idem autem et de solitudine desperationeq; statuendum. Nam et ex solitudine desperationeq; timiditas, et ex hac illa oriri possunt. Inertia uerò, languor et desidia, ad quæ et ignauia, laboris nimirum fuga pertinet, inter ea numerari debet, quæ Græcis ὡρὸν ἀνὸν appellari diximus. Φιλοψυχία autem, cuiusmodi sit affectio, cum ex uoce, tum ex ijs, quæ superius à nobis sunt dicta, satis perspicuum arbitror. Sequitur autem hæc illam, cuius antè mentionem feci, à mente defectionem, quod ferè fieri soleat, ut, qui ab hac deficit, Φιλόσοφος esse desinat, et Φιλόψυχος ac Φιλοσώ-

ARISTOTEL. DE VIR-

Εἰλοσώματα reddatur, eaq; omnia, ut in Phaedone
 uult Socrates, quæ ad uitæ & corporis curam ac stu-
 dium pertinent, Εἰλορηήματα, Εἰλότιμα: ad-
 de etiam Εἰλόσον. Quod sequitur, Subest au-
 tem uerecundia quædam, & animus à contentione
 alienus, id uel sic intelligi potest, ut sint εὐλάβεια &
 ἀφουλονεῖα, duæ quasi timoris species: uel, ut has
 duas laudabiles affectiones, timor imitari ac præ se
 ferre quodammodo uideatur. Vtraq; autem hæc ex-
 positio ratione carere nō uidetur. Nam, quod ad prio-
 rem quidem attinet, cum libro de legibus primo Pla-
 to, qui sub Atheniensis hospitis nomine seipsum ibi
 significat, duas metus species faciat, in quibus inquit,
 καὶ μοι λέγε, Δύο φόβω μείδῃ χερσὶν ἐναντία δυ-
 νάμεθα κατανοῆσαι; κλ. ποῖα δὴ; Αθ. τὰ τοιαῦ-
 δε. φόβος μὲν τοῦ τὰ κακὰ προσδοκῶντες
 γυμνασθῆναι. κλ. ναί. Αθ. φόβος μὲν δέ γε πολ-
 λάκις δόξαν, ἢ γὰρ μὲν τοὶ δοξάζουσιν κακοί, πράττον-
 τες ἢ λέγοντές τι τῷ μὴ καλῶν, ὃν δὴ νῦν κα-
 λῶμεν τὸν φόβον ἡμεῖς γε, οἷμά δὲ καὶ πάντες
 αἰσχυρόν. quæ sunt, Aconihidicito. Duas metus spe-
 cies contrarias fermè possumus ne animaduertere?
 Cl. Quasnam tandem? Ath. Has inquam. Metui-
 mus quidem profectò mala, cum ea futura expecta-
 mus. Cl. Sic est. Ath. Sed & opinionem & existi-
 mationem metuimus, ueriti ne si quid, quod minus sit
 honestum,

TVTIBVS LIBER.

honestum, faciamus aut dicamus, mali existimemus:
quem sanè metum, nos quidem certè appellamus, ar-
bitror autem et omnes, pudorem: cum igitur duas
metus, qui τῶσδ' est, species, ut dictum est, faciat,
par omnino esse uidetur, ut sub timiditate, qui habi-
tus est, duos consimili ratione habitus subiiciat, quo-
rum alter generis nomine homonymè timiditas appel-
letur, alter uerò εὐλάβεια Græcè, uerecundia Lati-
nè, quam superius odij offensionisq; factam cum ra-
tione declinationem, definiuimus. Posset autem et sic
non incommodè describi, ut habitus animi esse dica-
tur dedecus fugiens laudemq; maximè cōsequens. Ve-
rum hoc quidem si recipimus, timiditatem, quæ ut ge-
nus dicitur, neque bonum neq; malum habitum sta-
tuere oportet, sed neutrum ac medium quodammo-
do: non quo genere Stoici media, quæ et indifferen-
tia uocant, introduxerunt: sed potius, ut commune
quoddam ac uniuersale, quod oppositis diuidatur dif-
ferentijs. Quod si durius conquisitiusq; esse uideatur,
maximè uerò cum Δελία, id est, timiditas pro uitio
nunc ab autore usurpetur, posteriorem sequuti ex-
plicationem, id quod Cicero in Partitionibus inquit
oratorijs, Timorem uerecundiam imitari dicemus, ut
τὸ ὑπέσι Δέ τις εὐλάβεια, τῇ Δελίᾳ nimirum, per-
inde accipiamus, ac si dixisset, ὑπόληψιν τινὰ πρέ-
χου Δελία καὶ εὐλαβείας, id est, opinionem quan-
dam

ARISTOTEL. DE VIR-

*dam uerecundia affert timiditas. Atque hæc adeo ex-
positio in alterum quoq; illud, καὶ δ' ἀειλόνηκοι
τοῖς ἡδῶς, id est, animus à contemione alienus, magis
conuenit, quod quomodo speciem timiditatis facias,
non facile inueneris.*

ΑΚΟΛΑΣΙΑΣ.

Ακολασίας Δέ ὅτι, δ' αἰρεῖται τὰς ἀπολαύ-
σεις τῶν ἡδονῶν τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχροῦ καὶ
τὸ ὑπολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν μάλιστα τὰς ἐν-
ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ὄντας. Ὁ δ' εὐλογέλοιον
εἶναι, καὶ εὐλοσκήπειν, καὶ εὐλυτράπελον. Ὁ
δ' ἡσυχαστὴς εἶναι ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἔρ-
γοις. ἀκολαστεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀταξία, ἀναίσχυν-
τος, ἀκοσμία, ἡμέλεια, ὀλιγωρία, ἐκλύσις.

QVAE INTEMPERANTIAE.

Intemperantiæ uerò est, nocua-
rum & turpium uoluptatum illeces-
bras sequi: beatos maximè eos exis-
timare, qui huiusmodi uoluptati-
bus affluunt: ridiculorum, dicacita-
tis,

tis, facetiarum nimium esse amantem: in dictis factisque negligentem ac dissolutum esse. Subsequitur autem intemperantiam, immodestia, impudentia, inconcinnitas, incuria, negligentia, remissio animi & dissolutio.

De ἀκολασία voce, quam vim ac potestatem habeat, dictum est prius: & quod expletum perfectumque sit vitium, ratione in eo penitus succumbente, & tanquam mancipium, affectum dominum sequente. Nunc autem, quæ ad ipsum ab autore referantur considerare mus. Primum igitur, quod intemperantiæ esse inquit, Nocuarum & turpium voluptatum illecebras sequi, id præcipuum huius vitiositatis opus esse, & in quo potissimum cernatur, ex ijs, quæ in definitionis explanatione sunt dicta, perspicuum arbitror. Nocuas autem & turpes voluptates hic appellat, quas superius prauas dixerat, quod & infamiam ijs, qui his dediti sunt, concilient, & non solum per has effundantur atque consumantur omnia bona, sed etiam corpus indignis accipiatur modis, tum mille morborum generibus excarnificatum, tum præcipue artuum & pedum doloribus, qui intemperantibus maxime sunt morbi

L 2 fami-

ARISTOTEL. DE VIR-

familiares, ut eleganter incerti cuiusdam auctoris epigramma illud Græcum significat,

Λυσιμελὲς βάνχῃ, Ἐλυσιμελὲς ἀφροδίτῃ,

ἤνυσται θυγάτηρ λυσιμελὲς ποδ' ἄγχα.

Ad hæc autem, quod longè est grauius, et animi robur eneruetur, mentis et rationis uis debilitetur ac pereat, et, ut semel dicam, totus homo pessimè et miserimè efficiatur, ut uita ipsi talis, siquidem illam deprauationem et foeditatem turpificati animi satis intelligeret, et corporis incommoda sentiret, minimè expetenda uideretur. Nunc autem uoluptatum illecebris, tanquam præstigijs quibusdam fascinati intemperantes, immo potius excæcati ac sensibus penitus orbat, non solum ipsi nocuarum et turpium harum uoluptatum delectationes expetunt, sed etiam, quod secundo loco intemperantiæ tribuit auctor, qui his affluunt, uitamq; maximè uoluptariam uiuunt, eos summè beatos existimant: quod meritò ipsis ex mala uitæ consuetudine accidit. Nam cum pecudum sibi uitam delegerint, eamq; solam naturæ conciliationem sentiant, quam infimæ et abiectissimæ in nobis animæ partis, quam et cum belluis communem accepimus, occasione, ad uoluptatem habemus, quid aliud quæso interrogati, quæ sit summa boni, respondeant, quàm Persianum illud,

Vincta uixisse patella

Semper,

TVTIBVS LIBER.

Semper, et assiduo curata cuticula sole.

Sed qui uoluptatem uitamq; uoluptariam bonorum sibi extremum statuerunt, et, quod sic humi stratis, et ad pastum abiectis necessario accidit, Epicureorum id sibi persuasuerunt, ὅτι

πάντα γέλωσ, καὶ πάντα κόνις, καὶ πάντα δὲ μηδ' ἐμ.

πάντα γὰρ δὲ ἀλόγων ὅσι τὰ γιγνώμενα.

hos et elogeλοίδες, id est, ridiculis et risui deditos esse oportet, et insulsis salibus, dicacitate, iocularibus iocis, et in facetis facetijs immoderatè gaudere ac delectari, cuiusmodi apud Homerum sponsi illi Penelopes describuntur. Et cum his serij nihil sit cordi, neque animum ad honesta et utilia intentum habeant, in dictis factisq; omnibus negligentes fiunt ac dissoluti: sic enim hoc loco, δ' ἑαδ' ἰδρυγὸν εἶναι, interpretandum existimo, cum, ut annotat Suidas, ἑαδ' ἰδρυγία inter cætera, τὴν πρὶ πάντων ὀλιγωρίαν etiam significet, uocis compositione huic significationi quodammodo adstipulante. Nam ἑαδ' ἰδρυγὸν, ἀπὸ τοῦ ἑαδ' ἰώ, τοῦ ὅσι, ἀνδρὶ πόνου καὶ χαμᾶτων καὶ πωδῆς, et ἑργαζοῦς composita uox est. Itaq; nec rem familiarem rectè tractant, nec publica legitimè abeunt, nec sermone ac ratione decenter utuntur, omnia temerè et nulla ratione facientes ac dicentes. Subsequitur autem, inquit autor, intemperantiam immodestia, impudentia, inconcinnitas, incuria, negligentia,

L 3 remissio

ARISTOTEL. DE VIR-

remissio animi & dissolutio, quorum singula quid sint, quæq; ratione huc referantur, consideremus ab immodestia facto initio. Est autem hæc ἀταξία Græcè, quæ perturbationem rationis atq; ordinis propriè significat. Sed quoniam superius Ciceronem imitati εὐταξίαν modestiam uertimus, uisum fuit non incommodum, & ἀταξίαν hic immodestiam interpretari. Ceterum hæc, quantum quidem ad hunc pertinet locum, animi quedam est affectio, qua præposterè, perturbato nimirum naturæ ordine, ac parendi imperandiq; uiribus confusis, libido & uenter, quæq; inferiora sunt & deteriora, in rationem ac mentem, & superiora præstantioraq; dominantur, cum contrà potius fieri oporteat, ut Palladæ hoc tetraстicho ostenditur.

Νηδ' αὖ ἀνράχων τὸν σιβαροῖς ἤχων αὖ λογισμοῖς,
 Σωφροσύνῃ κολάσας ἔντρον ἀργαλέον.
 Εἰ γὰρ ἔχω τ' νοῦν ὑπὲρ κεί μιν οὐ φόδι γαστέρος,
 Πῶς μὴ νικήσω τὸν ὑποτασσόμενον.

Quod ego quidem cum omnium in animis insculptum esse optarim, tum maximè eorum, qui Euangelij nomine falsò se iactant, cum uita tamen illorum & mores ab hoc plurimum discrepent. Sic enim profectò & minus hodie turbarum esset, suum rectè officiū quolibet obeunte, nec à uentre & libidine impedito, & ad ueritatis inuentionem dogmatumq; controuersarum

rum

rum conciliationem facilius perueniretur. Nunc autem cum horum plurimi, tanquam abdomini nati essent, uentris & gulæ sint mancipia, non uitam suam & mores ad scripturam explorant & corrigunt, atque ad ipsius arbitrium & nutum totos se, ut par erat, fingunt & accommodant: sed contrà potius scripturam ad sua inflectentes uitia, portentosa nobis comminiscuntur & architectantur decreta, nihil in hominis potestate relinquentes, sed ipsum libera spoliantes uoluntate, ac bestiis tam diuino semine ortum æquantes, nonnunquam & infra has abiicientes: Deum etiam malorum causam asserentes: imaginariam quandam & in reputatione tantum positam iustificationem introducentes: Christum corruptæ nostræ in Adamo naturæ non instauratorem, non animi medicum, quem se certè profitetur, sed uitiorum nostrorum patronum, dicam grauius, & assentatorem, qui non uitiositatem ex animo tollat, sed prauo blandiatur habitui, facientes: reliquaque his finitima & coherentia sancientes, quorum summa huc omnis tendit, ut antiquatis ijs, quæ ad edomandam carnem salutariter ab Ecclesia sunt instituta, & reiecta uitæ & morum, quam & gētiles philosophi naturæ instinctu sibi excolendam, & quidem seuerius, censuerunt, disciplina, christianum quendam Epicureisum nobis inuehāt: quod non de omnibus dictū intelligi uelim (scio enim

ARISTOTEL. DE VIR-

non paucos minimè malos animi quadam simplicitate, ac ueri rectiq; cognoscendi & exequendi, quamuis præpostero studio, à uero rectoq; aberrare, quorum me centè miseret) sed de quibusdam mihi propius notis, qui adumbratam quandam religionis & pietatis imaginem ubiq; prætendentes, sapientissimi illius Archilochi uulpeculam retro atq; à tergo fraudulentam ac uersutam trahunt. Sed his dimissis ad illa redeamus, unde diuertimus, & explicata iam immodestia, ad impudentiam progrediamur, quæ uitiosa est affectio, pudori, quem infamiae metum esse superius diximus, contraria. Ex quo quid & ipsa sit haud obscurum, quod nimirum inuerecundus animi affectus, quo fiat, ut nec infamiam quis extimescat, nec ea quicquam commoueatur, quos & duri oris, & perfrictæ frontis homines uocamus. Quem sanè affectum, tanquam omnium animi morborum grauißimum, Iasoni obijcit Medea, his uerbis,

Οὔτοι δ' ἄρ' σὺ τόδ' ὄϊον, οὐδ' εὐτολμία,
 φίλδ' ἡ κακῶς δρᾶσ' αὐτ' ἐναυτίου βλέπει.
 Ἀλλ' ἡ μεγίστη τῇ ἐν ἀνδρώπορι νόσῳ
 πασῶν, ἀναίδεια.

Ακοσμία autem, quam inconcinnitatem uertimus, cum animi quadam sit deformitas, non malè ex Platonis in sophista autoritate, in animi motuum quadam immoderatione, & ut sic dixerim, exorbitatione, posuerimus:

TUTIBVS LIBER.

fuerimus: ad quam & corporis motus gestuq; consi-
 miles, uictumq; & uestitum parum compositum, de-
 centem ac frugalem necessario sequi, rationi est con-
 sentaneum. Cæterum apud Stobæum hoc loco addun-
 tur τρυφή & ῥαθυμία: quarum illa quid sit, superius
 in ijs, quæ ad magnanimitatem referuntur, explican-
 dis est dictum: ῥαθυμία autem, id est, socordia, ἐκλυ-
 σίς τις ὅτι τοῦ τόνου τοῦ ψυχῆς, καὶ ἢ οὐτ' ἐμμέ-
 νει, οἷς ἂν ὁ λογισμὸς κελεύσῃ, οὐτ' ἀήτητός ὅτι
 πρὸς νόμον, quod est, dissolutio quædam animi ro-
 boris est, qua fit, ut nec in ijs perseueret ac permane-
 at, quæ ratio iusserit, nec à labore inuictum se præ-
 stet: quæ etsi huc aliquo referri modo potest, commo-
 dius tamen ad timiditatem & ignauiam, animosæ par-
 tis languor quidam cum sit ac desidia, referatur. Se-
 quitur incuria & negligentia, quæ quid sint cuius no-
 tum: quemadmodum & ἐκλυσις, quam cum πάρε-
 σις & χαύνωσις interpretentur, non dubitavi re-
 missionem animi & dissolutionem ipsam uertere:
 quanquam uideo posse hanc uocem & pro animi si-
 mul ac corporis defectione languoreq; hic accipi: quæ
 & ipsa significatio ad nostram accommodari uersio-
 nem potest.

ΑΚΡΑΣΙΑΣ.

Ακράσιος Δέ ὅτι, ὃ κωλύοντι τοῦ λογισμοῦ
 L S τὰς

ARISTOTEL. DE VIR-

τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν αἰρεῖσθαι· καὶ δ' ὑπο-
 λαμβάνοντα κρείττον εἶναι μὴ μετάχθον μὲν αὐ-
 τῶν, μετέχθον δὲ μηδὲν ἡττον· καὶ δ' αἰεὶ μὲν
 δεῦν πράττειν καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ συμφέροντα,
 ἀφίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολυθῆ δὲ
 τῇ ἀκρασία, μαλακία, καὶ μεταμέλεια, καὶ τὰ
 πολλὰ τὰ αὐτὰ, ἃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

QUAE INCONTINENTIAE.

Incontinentiæ autem est, uetante
 ratione uoluptatis se illecebris des-
 dere: cumq; præstantius quis esse exi-
 stimet uoluptate non capi, nihilominus
 tamen illi se dare: arbitrari
 honesta quidem & utilia quæ sunt,
 exequenda esse, sed ab his tamen
 propter uoluptates desciscere. Com-
 plices autem incontinentiæ sunt, mol-
 litia animi, pœnitudo, plurimaq; eas-
 dem, quæ & intemperantiam se-
 quuntur.

*Quæ hic ad incontinentiam ab autore referun-
 tur,*

TVTIBVS LIBER.

tur, eorum nonnulla, rectè ipsius definitione, quam superius accuratissimè explicuimus, intellecta, huc pertinere cuius per se perspicuum fuerit, ut in eo probando prolixior me esse minimè sit opus. Nam qui incontinentiam esse nouerit, animæ partis, in qua cupiditas residet, uitium, quo fit ut rationis inopia & imbecillitate in prauarum uoluptatum fruitiones impellentem cupiditatem malè moderemur ac regamus, huiusq; definitionis uim perceptam habuerit, is nullo negotio intelligere poterit, non solum huius uitij esse, ue tante ratione uoluptatis se illecebris dedere (nam id expressè in definitione continetur) sed etiam, quod proximo loco sequitur, Cumq; præstantius quis esse existimet, uoluptate non capi, nihilominus tamen illi se dare: quod mihi præcedentis interpretatio quædam esse uidetur, aut certè eiusmodi, quod nobis huius inchoati uitij naturam plenius aliquo modo spectandam det. Nam cum in hoc, ut antea ex Theage est traditum, ratio quidem aliquousq; ualeat & sana sit, affectus autem in morbo, hoc ipsum docere uolens, incontinenti tribuit, quod præstantius ac melius, id est, & honestius & utilius esse existimet, uoluptate non capi: atque hætenus quidem ipsius rationis rectum sit iudicium, & cognitionis æstimatricis animæ partis uis incolumis ac salua: quanquã ea, quam tum ῥωτιμὸν, tum ὀρεκτικὸν eiusdem partis facultatem

Græci

ARISTOTEL. DE VIR-

Græci nominant, sana licet aliquo modo sit et ipsa,
parum tamen ad coercendum reprimendumq; affectum
sit ualida: quod inde adeo ipsi accidere uolunt, quod
perfectam et numeris omnibus absolutam cognitio-
nem, quam scientiam appellat, non habeat, qua
præsentem non solum affectus facile subigitur opprimi-
turq;, sed ne omnino quidem rationi, omnia in homi-
ne iam administranti et regenti resistit ac repugnat:
sed inchoatam, imperfectam, opinabilem et quæ in
diuersum torqueri flectiq; queat: eoq; fieri ut ab af-
fectu, qui in morbum iam incidit, superetur, et con-
trâ, quàm ratio faciendum iudicet, uoluptati se det:
quod et incôtinenti accidere, noster inquit auctor. Cæ-
terum propriè admodum et hic uocibus uti uidetur.
Non enim aut εἰδ'ότα dicit, aut ὑπὸ ἰσάμενον, ac ne
γινώσκοντα quidem, nec omnino uoce aliqua, quæ
certioris notitiæ cuiusdam, et firmioris assensionis
atque approbationis opinionem asserat, hic utitur:
sed ὑπολαμβάνοντα inquit, quod uerbum cognitio-
nem, quæ coniectura continetur et opinabilis est, si-
gnificat. Nam Grammatici τὸ ὑπολαμβάνειν, Δο-
ξάζειν, Δοκῆν, ἡγεῖσθαι, οἰεῖσθαι, νομίζειν, σοχάζε-
σθαι, οἰωνίζεισθαι, συμβάλλειν, λογίζεισθαι, εἰκάζειν,
ταυτοσημαντα, id est, eiusdem significationis omnia
esse annotant: ὑπόληψιν autem, παχυμορῇ γνῶ-
σιν, καὶ Δόξαν, καὶ εἰκασίαν, καὶ ὑπόνοιαν inter-
pretan-

TUTIVS LIBER.

pretantur. Quanquam non me præterit, veterum nonnullos ὑπόληψιν, ὑπόληψιν, Δόξην, ἢ τῶς ἑωυτοῦ genus fecisse, quorum etsi opinionem in topicis alicubi pro exemplo adducit Aristoteles, ἢ dialecticè ac probabiliter impugnât, mihi tamen ratione carere nō uidetur. Nam cum ὑπό præpositio in compositione interdum quidem significationem minuat, ut in ὑποφάνειν ἢ ὑποτρέμαρ, interdum uerò ὑπεροχονίαμ quindam innuat, ut in ὑποστέφειν ἢ ὑπονοσέειν, nonnunquam autem ἢ τῶ κατω χέτιν καὶ ὑποταγῶ significet, quemadmodum nimirum in ὑπαγρέφειν ἢ ὑποβάλλειν, in una hac uoce τοῦ ὑπολαμβάνειν, omnia hæc concurrere uidemus. Vnde nunc minus quippiam quàm λαμβάνειν seu καταλαμβάνειν, quod à manibus ad mentem translatum, cognoscere est, significat, ἢ sic à nostro hic autore est usurpatum: nunc ab alia quadam metaphora sermonem excipere, id est, aliquid ad id, quod prius dictum est, dicere ac respondere: quæ apud Platonem, ἢ qui dialogicum hoc scribendi genus elegerunt, non raro occurrit significatio: modo uerò ὑπόληψις τῇ προλήψει opponitur, ut in illo Epicuri ad Menæceum, οὐ γὰρ προλήψις εἰσὶν, ἀλλ' ὑπολήψεις ἴδου δέεις, αἱ τῶ πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάνσεις, quod est, si ad uerbum interpretare, Non enim præsumptiones sunt, sed subsumptiones, multitudinis de dijs enuntiata.

ARISTOTEL. DE VIR-

tiata. Hoc autem modo cum usurpetur, quid significet, ut ostendamus, prius quid sit $\pi\rho\acute{o}\lambda\eta\phi\iota\varsigma$, quæ illi quasi altera ex parte adhibetur, explicandum. Est igitur $\pi\rho\acute{o}\lambda\eta\phi\iota\varsigma$ hac ratione accepta, non modo Epicuro, sed etiam omnibus serè philosophis, insita & quasi consignata in animis uniuersalis rei cuiusq; intelligentia & notio. Hæc cum certa sit & euident, nec ratiocinatione conciliata, & quod ipsi est subiectum, perspicuum, quodq; approbationis non indigeat, sit necesse est, quod cognoscenda cognitionibus respondere oporteat. Sed hoc quidem si $\pi\rho\acute{o}\lambda\eta\phi\iota\varsigma$ sit, certè quæ huic opponitur $\upsilon\pi\acute{o}\lambda\eta\phi\iota\varsigma$ & in couersabitur, quod approbationis indigeat, & ad ipsam argumenti conclusione erit opus, cum, ut nomen indicat, cognitio quædam sit ex priore seu superiore notitia ducta ac sumpta. Sed quoniam omnis argumenti conclusio, id est, ratio quæ ex rebus perceptis, ad id, quod non percipiebatur, adducit, aut demonstratiua est & scientifica, aut dialectica & probabilis, aut ad persuadendum accommodata & rhetorica, non immeritò, quæ ex hac oritur $\upsilon\pi\acute{o}\lambda\eta\phi\iota\varsigma$ secundum ipsius hanc diuisionem tripartito etiam secabitur, in scientiam, opinionem & fidem, idq; nimirum est, quod ueteres illi uolebant. Verùm hæc quanquam propriè ad nostrum institutum nō faciunt, quia tamen ad alia quædam non contemnendum usum habent, uisum fuit

T V T I B V S L I B E R .

fuit non incommodum & ea hic breuiter explicare.
 Nunc autem ad id, unde digressi sumus, reuocetur ora-
 tio. Apposita igitur admodum in secundo, quod inconti-
 nentiae tribuit autor, τὸ ὑπολαμβάνειν modo est
 usus, quæ, ut dictum est, non firmam cognitionem et as-
 sensum, sed coniecturalem & opinabilem significa-
 ret. Coniungentem autem uim & in tertio, quod ad uitium
 hoc refertur, τὸ οἰεῖσθαι, id est, arbitrari, habet, quod
 est illi τὸ ὑπολαμβάνειν, ut superius uidimus, sy-
 nonymum. Nam cum inquit, Arbitrari honesta qui-
 dem & utilia quæ sunt, exequenda esse, sed ab his ta-
 men propter uoluptates desciscere, rationem hacte-
 nus sanam esse ostendit, quod honesta & utilia (sunt
 autem hæc eadem, nequæ quicquam utile statuendum,
 quod non sit idem & honestum, ut libro secundo de
 legibus docet Plato) exequenda iudicet: sed quia non
 usquequaq; firmè hæc ipsi stat sententia, ut quæ opi-
 nione, non scientia nitatur, de hac quidem deturbari
 ac deijci se patitur: ab affectu autem morbofo, depra-
 uataq; cupiditate uinci & expugnari. Differt autem
 hoc incontinentiæ seu opus, seu operatio, aut si ma-
 uis, passio, seu affectio (nam omnibus his nominibus,
 sed diuersa tamen ratione, ut libro secundo commen-
 tatorum in Cebetis tabulam docuimus, hæc appella-
 ri possunt) à priore illo, quod in præcedente cupidi-
 tatem immoderatus ad amplectendam uoluptatem, ad
 quam

ARISTOTEL. DE VIR-

quam conciliationem naturalem obtinet, propenden-
tem, ac ueluti deorsum uergentem, ratio ob quas di-
ctum est causas refrenare & coërcere nequeat, nec
superiores obtinere partes: in hoc autem rationem
quasi sursum uersus ad honestas, quæ ipsius naturæ ma-
ximè sunt congruentia & cognata, tendentem, eoq;
& affectum attrahere & extollere conantem, uitiosæ
cupiditatis tanquam pondere prægrauatam deficere
ac uiribus quodammodo destitui accidat: quæ inter
se distare & diuersa esse, perspicuum est, uideturq;
adeo posterius hoc mollietatis potius cuiusdam esse: prius
autem illud incontinentiæ proprium. Dico autem mol-
lietatis cuiusdam, non mollietatis simpliciter, quod ab-
solutè dicta mollitia, in laboribus, molestiis ac dolo-
ribus non ferendis cernatur: hæc autem affectio ex uo-
luptatibus interpellantibus impedimentumq; rationi
inferentibus ortum potius habeat. Post hæc quæ se-
quuntur, & incontinentiæ comites ab autore statun-
tur, ex ijs mollitia animi quid sit, superius est dictum,
ubi nimirum quæ timiditatem sequuntur explicui-
mus: quomodo autem ad hanc uitiositatem reducatur,
non obscurum, non modo ob ea, quæ proximè diximus,
sed etiam quod eiusdem habitus quodammodo esse
uideatur, uoluptates expetere & asciscere, & labo-
res doloresq; fugere ac declinare. Μεταμέλειαν au-
tem, ut symptoma quoddam incontinentiam sequi,

Aristote-

T V T I B V S L I B E R .

Aristoteles quidem breuiter suo more, libro *Moralium* ad Nicomachum septimo, perstrinxit, immo attigit potius, ubi inquit, ΕΣΙ ὁ ἀκόλας, ὡς ἐλέχθη, οὐ μεταμεληκός, ἐμμένει γὰρ τῇ περὶ αὐτοῦ σέβει. ὁ δ' ἀκρατής, μεταμεληκός τῶς. id est, Est autem intemperans, ut dictum est, eiusmodi ut eum facti sui non poeniteat: Permanet enim in sua sententia. Incontinentem uerò, quodammodo poenitet. Andronicus autem ipsius paraphrastes, eum enarrans locum, non solum longius aliquanto et apertius id persecutus est, sed causam insuper huius ipsius symptomatis aperuit, cum inquit. Πᾶς δὲ ἀκρατής καὶ μεταμεληκός ἐστι, καὶ τῶς ἐκστῆς. ὅτι γὰρ ὑπὸ θυμίας σβροδείσῃς, ὁ λόγος ὑγιαίνων σωροῦ πλὴν ἀτοπίαρ τοι πάσῃς, ὃ ἐπεὶ μετάνοια. ὁ δὲ ἀκόλας, ἀμεταμέλητος. ὁ γὰρ λόγος αὐτῷ οὐχ ὑγιαίνει, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὸν οὐ δύνάται. quæ sunt, Cæterum omnis incontinens poenitudine ducitur, ut dictum est. Nam restructa cupiditate, ratio quæ sana est, perturbationis deformitatem prauitatemq; conspiciat: cui poenitentia conuatur. Intemperantem autem sui facti non poenitet. Ratio enim ipsi sana non est: eoq; uitiositatis turpitudinem perspicere nequit. Ex quibus id, quod et antea est dictum, perspicuum est, in incontinente mentem quidem ac rationem incolumem esse et saluam, sed

M

pertur-

ARISTOTEL. DE VIR-

perturbatione ipsam non secus ac nebulis quibusdam
 obscurari, aut, ut commodius rem explicem, perinde
 affici, atque ij, qui graui ebrietate & crapula obruti
 sunt & oppressi. Quemadmodum igitur illi, cum cra-
 pulam edormierint, & ebrietatis quasi caliginem di-
 scusserint, sobrii redditi, & ad se redeuntes, quæ per
 ebrietatem fecerunt intelligentes, displicere sibi inci-
 piunt, sic & ratio uoluptatum ardore restincto, per-
 turbationis sceditatem animaduertens & perspiciens,
 poenitentia ducitur, quam μεταμέλεια hoc loco no-
 minat autor, quæ apud Græcos esse definitur, Δυσά-
 γεστος τις ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, quod est, dis-
 plicentia quædam seu offensio ex factis concepta. Et
 incontinentiæ quidem poenitentia hac ratione sympto-
 ma fuerit. Quod uero postremo loco ponitur, pluri-
 maq; eadem, quæ & intemperantiam sequuntur, id
 ita intelligendum, quod, cum neque penitus eadem,
 neque penitus diuersæ sint animi affectiones intempe-
 rantia & incontinentia (sunt enim ambæ cupidinæ
 animæ partis perturbationes ac motus à recta ratio-
 ne auersi, & in expetendis uoluptatibus cernuntur,
 atque hætenus quidem eadem: quatenus uero in hac
 principium, quæ est ratio, sanum est, in illa ægrotat
 ac uiciosum habetur, & in hac rursus cum affectu
 pugnat ratio, in illa uero ambæ consentiunt & ad
 turpitudinem exercendam conspirant, diuersæ) hæc
 eadem,

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

eadem, & quidem plurima, quæ ipsas consequuntur, habeant, ut immodestiam, seu rationis ac ordinis perturbationem, inconcinnitatem, incuriam: nonnulla etiam diuersa, ut impudentiam, remissionem animi & dissolutionem. Atq; hæc quidem sunt, quæ ad ea pertinent uitia, quæ animæ sunt partium. Quibus explicatis, reliquum est, ut et ea consideremus, quæ ad totius animi perturbationes referuntur, ab iniustitia facta initio, de qua sic autor.

ΑΔΙΚΙΑΣ.

Αδίκησας δὲ ὅστις εἶδεν τρία ἄσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἄσέβεια μὲν, ἢ παρὰ θεοῦς πλεημμέλεια, καὶ παρὰ δαίμονας, καὶ παρὰ τοὺς κατοικομένους, καὶ παρὰ γονεῖς, καὶ παρὰ πατρίδα, πλεονεξία δὲ, ἢ παρὰ τὰ συμβόλαια πρὸς τὴν ἀξίαν αἰσχυρὴν τὴν διάφορον. ὕβρις δὲ, καὶ ἢ τὰς ἡδονὰς ἐαυτοῦ κατασκυάλλουσι, εἰς ὅναρ τοῦ ἀγαθόντες ἐτέρους. ὁ δὲ μὴ καὶ εὐκταὶ παρὰ αὐτοῦ λέγει.

ἥτις καὶ αὐτὸς οὐδὲν, ὁμῶς ἀδικεῖ.

ἔστι δὲ οὗτος ἀδικίας, τὸ πρὸς βάνειν τὰ πάτρια ἔσθην, καὶ τὰ νόμιμα. τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἀρχασι. τὸ φεύδεσθαι. τὸ ὑψηλοῦν. τὸ πρὸς βάνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς κρίσεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδ

Μ 2 κία,

ARISTOTEL. DE VIR-

κία, συκοφαντία, ἀλαζονεία, εὐλαμπροπία προ-
ποίησις, κακοήθεια, πανουργία.

QVÆ INIVSTITIÆ.

Iniustitiæ uerò tres sunt species: impietas, auaritia, petulantia. Impietas quidem, quæ in deos est delictum, & dæmones, & eos qui mortem obierunt, & parentes, & patriâ. Auaritia uerò, quæ in commercijs præter dignitatem ac meritum portiora expetit & assumit. Petulantia autem, qua uoluptates nobis comparamus, alijs probrum inferentes, unde Euenus de ipsa inquit,

Nil lucri faciēs, quæ tñ usq; nocet.
Cæterum iniustitiæ est, patrias consuetudines, & instituta transgredi: legum & magistratus obedientiam relinquere & abiicere: mentiri: peiurare: pactis conuentisq; non stare,
nec

nec in fide manere. Consequitur autem iniustitiam calumniatio, arrogantia, ficta & simulata humanitas, peruersitas, calliditas.

Vt superius in iracundia fecit, ita & hoc loco ab iniustitiæ speciebus, eorum, quæ ad hanc uitiositatem pertinent, tractationem aggreditur. Facit autem eius species tres. Et primam quidem ἀσέβεια, id est, impietatem nominat, quam πλῆμμέλεια, (sic enim Stobæus legit, quod mihi sanè non displicet) id est, delictum, in deos, demones, eos qui mortem obierunt, parentes & patriam esse dicit. Consistit autem ea, quæ est in deos, seu Deum potius, ut ad nostram religionem appositè loquamur, impietas & delictum, generatim quidem in duobus: quorum alterum ad opinionis de ipso uanitatem & falsitatem: alterum ad uenerationis & cultus tum neglectiōem, tum contemptiōem, ad hæc autem & deprauationem pertinet. Prius genus in tres diuiditur differentiās, quas non solum apud Platonem libro de legibus decimo est inuenire, sed etiam in sacris literis, eorumq; scriptis qui ex illis philosophati sunt ueteres Ecclesiæ doctores. Aut enim qui impij sunt, omnino Deum non esse arbitrantur: aut cum ipsum esse statuunt, eius tamen prouidentia mundum, quæq; in ipso sunt omnia, ad-

ARISTOTEL. DE VIR-

ministrari ac regi non putant: aut ut hoc etiam fateantur, sed tamen quod omnia præsens intueatur, quod iuste humana iudicet ac iudicaturus sit, rectè quidem factis conuenientia tribuens præmia, maleficia autem & peccata pro delicti cuiusq; atrocitate ac magnitudine puniens, id uerò totum fictam & commentitiam fabulam esse existimant. Cæterum ex tribus his differentijs, ad primam quidem, quæ Græcè ἀθεότης peculiariter appellatur, etiam multiplicis illius uarijsq; erroris à Græcis & gentilibus introducta πολυθεΐα, non incommodè referatur, quod eiusdem demencie esse uideatur, & nullum censere Deum, & deorum multitudinem constituere. Nam si nec in rep. nec in exercitu gubernatorum imperatorumq; multitudinem probamus, sed ut perturbationis ac magnæ confusionis causam, ipsam repudiamus, unde apud Homerum Ulysses,

Οὐκ ἀγαθόν πολυκοιρανίη· εἰς κοίραν ὄρω,
εἰς βασιλεύς.

quomodo ipsius uniuersi, in quo summa ordinis est conseruatio, tantam rectorum & dominorum facere turbam, non extremæ fuerit inscitiae, immo insaniae dixerim uerius? Ad secundam uerò uanae & peruersæ de Deo opinionis speciem, eorum quoq; pertinet amentia, qui, ut inquit Ioannes Chrysostomus oratione de prouidentia & fato secunda, τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ θεῷ

TVTIVS LIBER.

Θεοῦ προνοίας, πῶς ἐκ τῆς εἰμυμένης ἀταξίας καὶ
 ἀνάγκης ὑπὸ πειχίσεως, quæ cum τοῦ ὑπὸ πειχίσεως
 uocis occasione, quæ ἐστὶ ποικιλομήτης, id est, super
 struere seu superedificare, ἐκ κατὰ τὴν πειχί
 σεως, quod est, intersepire, ἐκ αὐτῇ quasi murum
 quendam obijcere, significat, ambigua sint: utraque
 autem sententia huic rectè loco congruat, non com-
 modè quidem in Latinū sermonem conuerti possunt:
 sed fusioris indigent explicationis. Inquit igitur Io-
 annes Chrysostomus malè de Deo sentire ac loqui, qui
 providentiæ ipsius sapientiæ uel uiam, fato introdu-
 cendo, tanquam muro quodam obiecto, intercludunt,
 ne ad infima ἐκ humana usq; extendi uideatur: cuius-
 modi sunt, qui τῆς εἰμυμένης solium ἐκ domination-
 nem, immo tyrannidem potius, in inferioribus his ἐκ
 sublunariis, nonnulli etiam in ipso uniuerso, quo-
 rum fuerunt Heraclitus ἐκ Democritus, constituen-
 tes, eam Δύναμιν ἀναγκαστικὴν, ἢ ἀναπόδραστον,
 καὶ τῆς ὕλης κινητικὴν esse definierunt: uel ex pro-
 uidentia ἐκ æternitate pendentium causarum ordi-
 nem seriemq; sempiternam introducenes omnia ne-
 cessitate fati deuinciunt, ac sic providentiæ fatum quo-
 dammodo superstruunt, quales ἐκ olim Stoicorum
 nonnulli fuerunt, ἐκ nunc etiam non pauci inueniun-
 tur, quorum errores abundè in commentarijs nostris
 in Ceбетis tabulam confutantur. Contra utrosq; enim

ARISTOTEL. DE VIR-

ex æquo ijs orationibus differit Chrysostomus, ut diligenter legenti facile est animaduvertere. Tertij autem amentium opinatorum generis fuerint et ij, atque hic aduò facile antesignani, qui Deum malorum causam facere sustinent, quos quidem certè Basiliius ille uerè Magnus in homilia quadam, quam de hoc instituit argumento, cum ijs insipientia exæquare non dubitat, qui nullum omnino putant Deum, cum inquit, Αφρω ου̃ ω̃ς ἄλκῃ̃ ω̃ς ἐσορκυ̃ν̃ Θ̃ ν̃ καὶ φρονήσεω̃ς, ὃ λέγωμ̃ ὅτι οὐκ ἔσι̃ Δέ̃ Θ̃. π̃ραπλήσι̃ Θ̃ δὲ τ̃τ̃ω, καὶ οὐδὲμ̃ κ̃ τ̃ π̃ τ̃ω̃ ἀφροσύλῃ̃ ἀπολαπόμ̃υ̃ Θ̃, καὶ ὃ λέγωμ̃ τ̃ῃ̃ καὶ̃, αἰδομ̃ εἶναι τὸν θεόν. ὁμοτίμομ̃ γὰρ αὐτ̃ῃ̃ εἶναι τίθεμαι π̃ω̃ ἀμ̃ντίαμ̃, διότι ἑκάτεροι ὁμοίως ἀρνούμ̃ται τὸν ἀγαθόν. ὃ μ̃ν οὐκ εἶναι τὸ π̃ράπαμ̃ λέγωμ̃. ὃ δὲ οὐκ ἀγαθόν αὐτὸν εἶναι διορίζομ̃υ̃ Θ̃. εἰ γ̃ καὶ̃ αὐ̃τι̃ Θ̃, οὐκ ἀγαθός ἐκλονότι. ὥσε ἀμφοτέρωθεμ̃ ἔσιμ̃ ἀρνήσις τοῦ θεοῦ. quæ sunt, Insipiens igitur reuera mente ac prudentia priuatus est, qui dicit, Non est Deus. Huic autem assimilis est, et nihilo insipientia inferior, qui Deum causam esse malorum asserit. Par enim et æquale ipsorum esse peccatum statuo, quod uterq; similiter bonum illum abneget: hic quidem eum penitus non esse affirmans: ille uerò non bonum ipsum esse decernens. Nam si malorum est causa, non bonus quidem certè. Cæterum quod rectè ad tertium hunc

hunc ordinem & isti reducantur, atq; ut dictum est, principatum hîc obtineant, inde facile animaduerti potest, quod Deo omnem iustè iudicâdi tanquam ansam præripiant, immo & iniustum necessario, & quid dicam grauius, ipsi faciant. Quomodo enim non iniustus fuerit, qui quorum ipse est autor, horum in homines crimen deriuat, atq; culpam ipsos sustinere poenasq; persolvere cogat? Atq; hæ quidem sunt impietatis seu species, seu differentiae, seu genera dicere mauis, quæ ad opinionis uanitatem prauitatemq; pertinent: quo etiam ea, docendi gratia, reducantur omnis, quodlibet ad quod maximè affectum esse & spectare uidebitur, quæ cû orthodoxa nostra fide de Deo, quæq; ad Dei naturam pertinent, aliquo modo pugnant, quæ singulatim hoc loco exponere & longum, nec necessarium arbitror. Est autem de ijs à plerisque ueteribus, sed & ab Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo copiosè tractatum. Quæ uerò ad uenerationem & cultum spectant, tripartitò & ea diuidi ac distribui possunt. Nam qui hîc peccant, eorum alij nulla numinis reuerentia tenentur, sed omnem religionem & Dei cultum ceremoniasq; proterunt & conculcant, idq; quod uel nullum putent numen, cuiusmodi Lucianus facetus ille scurra fuisse uidetur: ut! quod nostra non curare arbitrentur, quorum de grege fuit Epicurus, ut ex his Lucretij patet,

M

S

Omnis

ARISTOTEL. DE VIR-

Omnis enim per se diuū natura necesse est
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, seiunctaq; longè.

Nym priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,

Nec benè pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Alij uerò religionem non contemnunt illi quidem, sed
indiligentia potius quadam ac negligentia hīc delin-
quunt: quorum nonnullis huius ipsius affectionis, so-
cordia atq; desidia est causa: alijs occupationes quæ-
dam, aut in ijs, quæ ad uitam uictumq; pertinent, qui-
busq; aliqua quæritur necessaria utilitas: aut quæ li-
beram habeāt animi oblectationem, quæ Græcis Διαι-
τωνία appellatur: aut omnino in aliquo genere, erga
quod quilibet Ειλωτοιςτθ dicitur. Sunt autem et
præter hos tertij, qui nec diuini cultus contemptores
sunt, nec in hoc negligentes, sed præpostero quodam
religionis atq; peruerso studio in superstitionem penè
anilem labuntur, sibiq; ipsis portentosas comminif-
cuntur cerimonias religionesq; ea etiam pro dijs co-
lentes, quæ quod excellentioris natura non sint, uene-
rationem iustam nullam habent, ut Aegyptij Ibim, ca-
nem, felem, et id genus animalia, aut etiam inanima-
ta quædam, ut cupas, allium. Cuius quidem causa ani-
mi quædam imbecillitas est et timor inanis, ea metu-
entis ac reuerentis non quæ dignitate aliqua antecel-
lunt,

TVTIBVS LIBER.

lunt, quæq; ipsi per se aut commodare aut incommo-
dare possunt: sed quæ propter hominem condita cum
sint, infra ipsum longè dignitate sunt constituta, &
solo usu aut abusu bona malæ ipsi fiunt. Pendet au-
tem rursus hæc animi, quam dixi, imbecillitas ac me-
tus ex Dei nostriq; ignoratione: quæ quomodo & un-
de hominibus accidat, operæpretium est, arbitror, ea
audire, quæ sunt apud Plotinum Enneadis quintæ li-
bro primo. Sunt autem hæc. Quidnam in causa est,
ut animæ, quæ diuinae sortis sunt, Deiq; omnino ta-
men Dei patris obliuiscantur, ignorantes & seipsas &
illum? Principium igitur mali est animis audacia, ge-
neratio, prima diuersitas, & quia uolunt sui iuris esse.
Postquam enim libertate hac siue licentia delectari
coeperunt, fretæ plurimum suo quodam ex seipsis mo-
uendi munere, & iter contrarium ineuntes, factæq;
iam remotissimæ, iam seipsas illinc exortas esse pror-
sus ignorant, uelut pueri statim nati, à parentibus se-
gregati, proculq; diutius educati, & se & parentes
ignorant. Cum igitur neque patrem, neq; seipsas ui-
deant, suiq; generis ignorantia se paruiendant, ho-
norantes alia, & quicquid occurrit magis quam se
admirantes atq; stupidè hinc & admirabundè pen-
dentes, nimirum se iam longissimè proiecerunt disiun-
xeruntq; à patre atq; seipsis, dum scilicet ea, à quibus
nimium auersæ sunt, paruifacerent. Quamobrem ex-
trema

ARISTOTEL. DE VIR-

tremā diuinitatis inſcitia ex inferiorum honore ſuiq;
 ipſius contemptu animæ uidetur accidere. Simul enim
 proſequitur admiraturq; aliud, & interim conſuetur
 ſe adſurantem & proſequentem hoc ipſo deteriore
 eſſe. Cum igitur deteriore ſeipſam rebus naſcenti-
 bus occidentibusq; exiſtimet, ideoq; abiectiſſimum
 quiddam maximeq; caducum omnium, quæ honorat,
 eſſe ſe putet, merito neq; Dei naturam neq; potentiam
 animo concipit. Haſtenus Plotinus. Quibus uerbis ea,
 quam diximus, cauſa præclare explicatur, & recon-
 dita quædam penitusq; abſtruſa philoſophiæ myſte-
 ria continentur, aliâs à nobis eruenda. Sed nunc his
 explicatis impietatis, quæ in Deum eſt, differentijs,
 ad reliquas eius progrediamur ſpecies, quas non eo-
 dem penitus ordine, quo ſuperius pietatis, exponit,
 ſed poſt eam quæ aduerſus demones eſt, quam illic
 ultimam fecerat, eam quæ eſt aduerſus eos, qui mor-
 tem obierunt, collocat: cui eam, quæ in parentes eſt
 ſubiicit, poſtremo illam, quæ in patriam eſt, loco re-
 iiciens. Quod quanquam, ut prius eſt dictum, in ui-
 tijs non admodum eſt curandum, nos tamen in expli-
 candis his generibus, commoditate quadam ducti, ſu-
 perioſiorem ſeruabimus ordinem. Sed mihi quidem quæ
 aduerſus demones eſt, per quos & angelos, & diuos
 ac ſanctos nos ut intelligamus ratio, ut ſuperius eſt
 traditum, poſtulat, tam opinionis, quàm cultus occa-
 ſione

TVTIBVS LIBER.

sione in duobus potissimum consistere uidetur impietas, eo, inquam, quod nimium est, & quod parum. Nam cum hi & infra Deum longe ordine & dignitate sint collocati, quantum nimirum opus infra opificem, & creatura infra creatorem: & supra eos, qui in mortali hoc & caduco corpore adhuc sunt, ut qui ex hoc quasi carcere emissi & euocati liberè cum Christo nunc æuum agant & regnent: qui aut opinione, aut cultu hos cum Deo exæquet, impius fuerit: & rursus qui non præclarius de ijs augustiusq; quàm hominibus mortalibus, quorum incertus adhuc & anceps est uitæ finis, quem spectari uult Solon, neque quenquam ante supremum & diem beatum prædicari, sentiunt, nec maiori honore afficiendos, & ueneratione dignos existimant, impietatis crimine non uocabunt: quorum in numero reponendi sunt, qui non modo, iam usq; ab heroïcis illis ac primitiuæ ecclesiæ temporibus ductam sanctorum inuocationem, & tot sæculorum ac gentium in uniuerso Christiano orbe firmatam consensu, abolere sunt conati, sed etiam ipsorum templa & delubra & sanctissimis religionibus consecrata, depeculari sunt ausi, sepulchraq; ac reliquias consceleratis & nefarijs manibus uiolare: atq; hæc cum faciant, pij etiam uideri uolunt, quæ altera mihi ipsorum esse impietas uidetur. Cæterum quod non noua res sit, nec nuper adeò excogitata sanctorum

rum

ARISTOTEL. DE VIR-

rum ueneratio, inter cæteros ueteres theologos, qui sunt sanè & multi & magnæ autoritatis uiri, audi quid dicat Eusebius Euangelicæ præparationis libro decimo tertio, ubi, cum ex Platonis libro quinto de Repub. quædam adduxisset, quæ ostenderent, quo loco in Republica haberi deberēt, qui fortiter in bello pro patria occubuiſſent, quod nimirum primò quidem aurei illius generis eſſent cenſendi: deinde ex Heſiodi ſententia, poſt mortem eſſent habendi dæmones caſti, terreſtres, boni, depulſores malorum ac mortalium hominum cuſtodes: quodq; ut diuinum iubet oraculum, eximia quadam ueneratione ac honore in ſepulchro ſint reponendi & condendi, ac in poſterum, utpote qui dæmones iam facti ſint, eorum ſepulchra colenda & ueneranda: conſimiliq; ratione ſtatuendum eſſe & de ijs, qui aut ſenio, aut alio quopiam modo mortem obierunt, ex ijs, qui eximia aliqua uirtute in uita conſpicui fuerunt, hæc ad uerbum ſubiicit. καὶ ταῦτα δὲ ἀρμόζει ἐπὶ τῇ τ' θεοφιλῶν τελευτῇ, οὐδὲ στρατιώταις οὐδ' ἀληθῶς εὐσεβείας οὐκ ἂν ἀμάστοις εἰπὼν, πρῶτα λαμβάνεσθαι ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς δῆκας αὐτῶν ἔθ' ἡμῖν πρῖναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταῦτα ποιῆσθαι, τιμᾶν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τοῦτωρ ὑφ' ἡμῶν γιγνόμενων. quæ ſunt, Et uerò hæc in eorū, qui Deo ſunt chari morte, quos milites ueræ pietatis ſi nominaueris

TVTIBVS LIBER.

non pecces, usurpari par est, unde & ad sepulchra ipsorum accedere nobis mos est, ibiq; uota facere, & eorum beatas animas honore prosequi, ut quæ recta ratione à nobis fiant. Neque uerò multum ab his dissimilia habet Theodoretus Cyri episcopus libro octauo de Græcarum affectionum curatione: qui libri quoniam Zenobio Acciaolo interprete omnium in manibus uersantur, non necessarium esse duxi eius hîc uerba adscribere, sed satis esse ipsum indicasse locum. Et quantum quidem ad eam impietatem attinet, quæ aduersus demones est, hæc in præsentî sufficient. Deinceps ad eam transeamus, quæ in patriâ est. Verum hæc superius satis uidetur explicata in ijs, quæ ex Platonis Critone ad pietatis erga patriam explanationem sunt adducta, ut superuacaneum sit ea nunc hîc repetere. Ad hæc & paulò post præcipua eius capita ab ipso exponentur autore: quibus, si quid forte desiderari adhuc uidebitur, id eo adiiciemus loco. Quæ uerò est aduersus parentes impietas, ut & pietas, ei admodum coniuncta est natura, quæ in patriam est, quod, ut in sua institutione, seu introductione dicere mauis, inquit Porphyrius, tum parentes tum patria ortus nostri quoddam sint principium, quod longè antè & à Platone est affirmatû, ac quæ unius sint differentie, eadem & alterius esse uideantur. Quare parentes propter inopiam, aut aliam quampiam calamitatem

ARISTOTEL. DE VIR-

mitatem non agnoscere uelle, sed eorum nos pudere: itemq; ipsis rectè monentibus non obtemperare, nec, ut par est, colere, sed refragari & aduersari: & cū uerbis aut uerberibus durius nos exceperint, eis non cedere, sed maledicta in ipsos regerere, aut etiam uim & manus ijs inferre audere: & in necessitate constitu- tis non propensissima uoluntate subuenire: & ætate fessos ac defectos non benignè uicissim alere & fo- uere, sed deserere ac prodere, hæc, inquam omnia, & si quæ his sunt finitima, impietatis aduersus parentes esse statuerim. Aduersus eos autem, qui mortem obie- runt, impietas in huiusmodi ferè quibusdam consistit, ut mortuorum corpora inhumata proijcere, nec sepul- tura dignari, aut etiam canibus aut auibus dilanien- da relinquere: eorum funeribus iusta non soluere: se- pulchra suffodere, aut alio quouis modo uiolare: & quæ id genus sunt reliqua. Et in his quidem cernitur impietas. Auaritia uero, quæ Græcis ἀπλονεξία nominatur, quid sit hic utcunq; ab autore definitur, cū ipsam esse inquit, quæ in commercijs præter dignitatē & me- ritum potiora expetit & assumit: latius tamen ali- quanto libro Moralium ad Nicomachum quinto eius natura ab Aristotele explicatur, etiam eo, in quo uer- satur, adiecto, his uerbis. ἐπεὶ γὰρ ἡ ἀπλονεξία οὐ πάντα, ἀλλὰ πρὶ τὰ ἀγαθὰ ἐστὶ οὐ πάντα, ἀλλὰ

πρὶ

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

πρὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία· ἃ ὅτι μὲν ἀπλῶς αἰεὶ ἀγαθὰ, τινὶ δὲ οὐκ αἰεὶ. οἷδ' ἀνδρῶποι ταῦτα εὐχοντῇ καὶ Διῶκῃσι. Δεῖ δ' οὐ· ἀλλ' εὐχεσθ' μὲν τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἰρεσθ' δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ. ὁ δ' ἀδίκος οὐκ αἰεὶ δ' πλεονέκτης, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλαττωμένῳ τ' ἀπλῶς κακῷ· ἀλλ' ὅτι Δοκῇ καὶ δ' μέγιστον κακὸν ἀγαθὸν ὥς εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθῷ ὅστις ἢ πλεονεξία, διὰ τὸ Δοκῇ πλεονέκτης εἶναι. *quæ sunt, Quoniam enim et plurisusurpator est qui iniustus est, in bonis uersabitur non omnibus, sed in quibus prospera et aduersa fortuna cernitur: quæ sunt simpliciter quidem semper bona, alicui uerò non semper. At qui homines hæc optant et persequuntur. Id autem minimè oportet: sed optare quidem, quæ simpliciter sunt bona, ut et sibi sint bona: ea autem eligere, quæ sibi sunt bona. Sed iniustus non semper quod plus est eligit, sed etiam quod minus, in ijs quæ simpliciter sunt mala: uerum quoniam uidetur et minus malum, bonum quodammodo esse, ipsius autem boni est plurisusurpatio, eam ob causam plurisusurpator esse uidetur. Et hæc quidem Aristotelis sunt uerba, quæ si quis obscuriora existimet, ultimum commentariorum in Cebetis tabulam librum adeat, ubi plenissimè hæc explicatio habetur. Nam paucis hîc res absolui nequit. Cæterum commercia, quorum mentionem in definitione fecit*

N

autor,

ARISTOTEL. DE VIR-

autor, tanquam et in ijs hoc uersetur uitium, quod sit
 propter eam, quam ad alterum obtinet affectionem
 seu habitudinem dicere mauis, cum proprium eius seu
 subiectum, seu obiectum ea sint, quæ diximus bona,
 ea sic ab Aristototele libro eodem diuiduntur, ut eo-
 rum alia uoluntaria sint, alia non uoluntaria. V olun-
 taria huiuscemodi, ut uenditio, emptio, mutuatio,
 sponso, commodatio, depositio, locatio, conductio:
 quæ idcirco uoluntaria dicuntur, quod horum contra-
 hendorum principium sit in nobis et uoluntarium.
 Non uoluntariorum autem, partim clandestina sunt,
 ut furtum, adulterium, ueneficium, lenocinium, seruo-
 rum sollicitatio, dolo facta cædes, testificatio falsa:
 partim uiolenta, ut pulsatio, uiracula, rapinæ, mutila-
 tio, maledictio, conuicium. In quibus omnibus præter
 dignitatem et meritum, quæ ipsi potiora uidentur, δ
 τολεονέκτης obtinere contendit. Ac talis quidem est
 auaritia. Petulantia autem ab autore esse definitur, ea
 affectio, qua uoluptates sibi homines comparant, alijs
 probrum inferentes, quod eam habet sententiam, ut
 huius affectionis esse uideatur, ex probro alijs infe-
 rendo delectationem sibi quærere, quod pessimi esse
 animi ego iudicem. Exemplo esse Semeï poterit fa-
 ctum, et Absalonis, quorum alter petulantissima lin-
 gua Dauidem regem confectabatur: alter uerò, ut
 patri probrum inferret, publicè cum eius concubinis
rem

rem habuit. Quanquam Absalonis factum, quoniam ex consilio Achitophel aliqua utilitas eo quæreretur, fortasse alicui, non absolutè v̄s̄ḡis & petulantia uideatur, sed malitia potius, & uersuta ac subdola nocendi ratio. Nam ut ex eo Eueni Parij (fuerunt autem tales duo, & ambo elegias scripsisse feruntur) quod à nostro citatur autore, est animaduertere, eademum censenda est petulantia, quæ non alium sibi scopum popositum habet, quàm ex alterius dedecore & opprobrio uoluptatem sibi quærere, ita ut si nihil etiam lucri inde reportet, nihilominus tamen iniuriam cum ignominia alicui imponere gaudeat. Quod apud autorem sequitur, Cæterum iniusticiæ est, patrias consuetudines & instituta transgredi, & cætera, quæ deinceps habentur, hic nunc in quibus ea cernatur impietas, quæ in patriam est, exponere incipit. Primum igitur facit, patrias consuetudines & instituta transgredi: ab ijs, quæ non scripto constant exorsus, quod quam uim habeat ex superioribus est manifestum, ubi quid patriæ consuetudines, & instituta sint explicatum est. Secundo autem loco ponit, quam ordinem non admodum curandum putem, Legum & magistratus obedientiam relinquere & abiscere: rectissimè, si quid ego iudico, leges & magistratum coniungens, ut ex his Ciceronis, libro de legibus tertio, non difficile est intelligere. Videtis igitur ma-

ARISTOTEL. DE VIR-

gistratus hanc esse vim, ut præsit, præscribatq; recta
 & utilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magi-
 stratibus leges, ita populo præsumt magistratus: ue-
 req; dici potest, magistratum legem esse loquentem:
 legem autem mutum magistratum: quæ eam ob cau-
 sam libentius huc ascripsi, quod non solum id, quod
 dixi, non malè hæc duo coniuncta esse, utpote finitima
 vicinæq; naturæ, ex his animaduerti possit, sed etiam,
 quid horum utrunq; sit, quantum nostro instituto sat
 est, perspicui. Cæterum quod in Rempublicam, hæc,
 quæ dicta sunt, qui faciant, iniurijs sint, ex eo cogno-
 sci potest, quod hæc sint quæ Rempub. & ciuilem
 communitatem contineant, quibusq; seruandis & co-
 lendis ipsa stet. Quare qui hæc uiolat, quantum qui-
 dem in se est, Rempub. euertere & societatem hanc
 disturbare aggreditur: ac sic in Rempub. ac patriam
 impius & iniustus est censendus. Illa uerò: Mentiri, pe-
 ierare, pactis cōuentisq; non stare, nec in fide manere,
 possunt & ad eas referri iniurias, quæ in Rempub.
 fiunt, si nimirum, in quibus aut mentiatur quis, aut
 peieret, aut pactis conuentisq; non stet, nec in fide ma-
 neat, hæc per se Reipub. interesse uideantur: possunt
 autem & priuatae censeri iniuriæ, si his primò & per
 se non ciuitas ac Resp. sed priuatae ledantur personæ,
 aut certè quasi priuatae, quod qui cum potestate sunt,
 si sibi priuatim quid emant, aut uendant, aut quouis
 alio

TUTIBVS LIBER.

alio modo cum aliquo contrahant, hactenus priuati habeantur. Quæ iniustitiam consequuntur, ex his calumniatio quidē, quæ Græcis est συκοφαντία, ab ijs definitur, ἢ οὐκ ἀληθὴς, ἀλλὰ ψευδὴς κατηγορία. Vocis autem huius originem eiusmodi esse tradunt. Cum apud Athenienses fici essent in pretio, mulctam irrogari solere ijs, qui has auferrent, aut eueherent: quos qui obseruarent ac deferrent, ex eo sycophantarum sibi nomen inuenisse. Deinde uerò ad calumniatores et ob res leuissimas litem mouentes, ac falsa crimina intendentes, hanc uocem transferri cœpisse. Quæ nisi à tot, quorum sanè nonnulli non contemnendæ sunt autoritatis, prodita essent, Plutarcho, Atheneo, Suida, Phauorino, Festo Pompeio, ut alios taceam his recentiores, mihi alia quæpiam huius nominis uideretur posse adferri, nec minus fortè probabilis occasio, et nimirum, quod in uita legimus Aesopi, qui cum falso à conseruis accusatus esset, quod domini ficus comedisset, aqua tepida hausta ipsisq; propinata, et suam innocentiam, et accusatorum prodidit calumniam. Αλαζονεία autem, quam arrogantiā uertimus, ut ex Aristotele colligi potest, ἐξίς ὅσι προαοικνὴ τῷ μὴ ὑπάρχοντι, id est, habitus, qui quod ipsi non adest, sibi assumit et uendicat: quam ad iniustitiam pertinere, cum plus æquo, suaq; dignitate maiora sibi assumat, nulli dubium est. Picta autem et simulata hu-

N 3 *manitas*

ARISTOTEL. DE VIR-

manitas quid sit, manifestum est, et quod huc quoque
pertineat. Quanquam eius loco, duo sunt apud Sto-
bæum, ἀειλαωδρωπία, et πριποίσις. Sed nostra
lectio melior esse uidetur. κακοήθεια uero, quæ in-
genij et morum prauitatem sonat, nos peruersitatem
sumus interpretati, ad iniustitiæ concausas non malè
quis referendam censeat: quemadmodum eam, quæ
ultima ponitur παωδργία, quæ est, ut quàm breui-
simè ipsam definiamus, κακοσκοπία Δεινότης, id
est, quæ malum scopum sibi propositum habet indu-
stria.

ΑΝΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

Ανελευθερίας Δέ ὅστις εἶδῃ τρία· αὐτοσκορδία,
φειδωλία κιμβεία. ἔστι δέ, αὐτοσκορδία μὲν, καὶ ἢ μ
κορδαὺν ἐμψυχοῖσι πάντα χόθην, καὶ δὲ κέρδιον
ἐν αὐτῷ πρὶς πλείονος ποιεῖν. φειδωλία Δέ
ὅστις, καὶ ἢ ἀδ' ἀπανοὶ γίνονται τῶν χρημάτων εἰς
τὸ δέον. κιμβεία Δέ ὅστις, καὶ ἢ λαπανῶσι μὲν,
ἢ μικρόν δέ, καὶ κακῶς, καὶ πλεον βλάβησιν
τῶν μὴ ἢ καὶ τὸν ποιεῖν τὸ διάφορον. ἔστι δέ τῆς
ἀνελευθερίας, τὸ πρὶς πλείονος ποιεῖν χρήματα· ὅ
τ' μηδὲν ὄνειδος ἢ γένοιτο τῶν ποιεῖν τὸ κέρ-
διον· καὶ βίον δικόος, καὶ δολοπρεπῆς, καὶ
ῥυπα-

T V T I B V S L I B E R .

ὑπαρὸς, καὶ φιλοζυμίας καὶ ἐκθρόνης ἀλλο-
 τριᾶς. ἀκολυτῇ δὲ τῇ ἀνεκθρόνιστῃ, μικρολο-
 γία, βαρυθυμία, μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμε-
 τρία, ἀγλῦεια, μισανθρωπία.

Q V A E I L L I B E R A L I T A T I S .

Illiberalitatis tres sunt species:
 turpis quæstus, tenacitas, sordes. Est
 autem turpis quidem quæstus, quo
 undecumq; lucrari quærunt, lucrūq;
 pluris quàm pudorem faciunt. Ten-
 acitas uerò est, per quam efficitur,
 ut impensam, in quæ oportet, facere
 non sustineant. Sordes autem sunt,
 quibus fit, ut sumptum quidem fas-
 ciant, sed perparcè restricteq; nimis
 um, & plus detrimenti accipiant, qd'
 non in tempore, quod res postulat,
 faciant. Est autem illiberalitatis, pec-
 cunias plurimi facere: nihil probro
 esse putare eorum, quæ ad quæstum
 faciant; mercenaria, seruilis ac sordis

ARISTOTEL. DE VIR-
da uita, & à magnificentia ac libera-
litate aliena. Consequitur autem illi
liberalitatem curiosa rerum etiam
minutarum æstimatio, morositas,
pusillanimitas, humilitas, ignobili-
tas, inhumanitas.

*Cum illiberalitas in duobus, acquirendo nimirum,
erogandoq; ac impendendo cernatur, & illuc quidem,
eo quod nimium est, peccet, huc uero, eo quod parum:
insit autem non omnibus tota, sed interdum, ut libro
quarto Ethicorum ad Nicomachum docet Aristote-
les, separetur, merito in duo statim diuiditur genera,
quorum alterum ad exuperationem pertineat, alteru
uero ad defectionem. Nam illiberalium nonnulli, &
unde, & à quibus nō oporteat, accipiunt, nec modum
ullum acquirendi statuunt, nihil non facientes ac pa-
tientes turpium, ut aliquid saltem lucrifaciant, Iuue-
nalis illud semper in promptu habentes,*

— *Lucri bonus est odor ex re*

Qualibet,

*quos Græci αἰχρονόμοι nominant, & uitium ip-
sum αἰχρονόμοις, quod est, turpis lucri ac questus
cupiditatem: cuius etiā nomine à C. Suetonio Tran-
quillo Vespasianus qui sententiæ illius Satyrographo
occasio-*

T V T I B V S L I B E R .

occasionem dedit, est notatus, qui reprehendenti filio
 Tito, quod etiam urinae uestigial commentus esset, pe-
 cuniam ex prima pensione admouit ad iures, sciscitan-
 s num odore offenderetur: & illo negante, at qui, in-
 quit, è lotio est. Quidam uerò uel probitate aliqua,
 uel ut infamiam & turpitudinis notam fugiant, ab
 huiusmodi lucro se abstinere: sunt etiam qui ne quid
 rursus alicui elargiri, & cumulatione mensura, quæ
 acceperint, ut iubet Hesiodus, reddere cogantur, alie-
 na nec appetant, nec accipere uelint: quemadmodum
 & alij, ne quid ipsi ab alijs detrimenti accipiant & in-
 commodi patiantur, ab alienis pecunijs ac rebus, hu-
 iusmodi formidine, manus abstinere, quod difficile ui-
 deatur, qui aliena rapiat, non & ipsum simile quid pa-
 ti, aut certè in legum poenam non incurrere. Sed dum
 hinc ex illiberalitatis crimine, seu opinione potius
 expedire se conantur, altera rursus ex parte in idem
 se induunt, insumere ut oportet non audentes, nec bo-
 nis partis commodè uti. Horum duas species noster fa-
 cit autor. Nam eorum alij nullam omnino impensam
 facere sustinent, ut non magis ipsi diuitias habeant,
 quàm ab ijs habeantur, quos φειδωλούς Græci nomi-
 nant, inde, ut ego arbitror, appellatos, Διὰ δ' ὅλως,
 τοῦ ὅσι, πᾶμπαρ φείδεσθαι, id est, quod in totum,
 id est, omnino ac usquequaq; parcant. Nam quam Pha-
 norimus adfert etymologiam, ut φειδωλὸς πρὸς τὸ
N S φείδομαι,

ARISTOTEL. DE VIR-

φείδομαι, καὶ δ' ἀδύναμι, τροπὴ τοῦ εἰς δ' ἄλ, ὥς
 φείδω δ' ὅς τις ὧν, sit nominatus, ea mihi coactior ui-
 detur: alij uerò sumptum quidem faciunt, sed restri-
 ctè cōmuniū, nec ut res postulat, nec in tempore, nec
 qua alacritate oportuit, qui κίμβικες dicuntur, ὥς
 Βία κινέμενοι, ut uult Aspasius, id est, tanquam qui
 ui moueantur, et ad faciendum sumptum inuiti pro-
 trudantur. Quamquam non desunt, qui ab apicula,
 quæ Græcis κίμβικον dicatur, ductum nomen uelint,
 ut Suidas. Hesychius ἀπὸ τοῦ κίμβου, quod fundum
 ollæ fictilis ipsi significat, potius dici arbitratur. Cœ-
 lius autem Rhodiginus ἀπὸ τοῦ κίμβῃ λω χροσίς: sed,
 ut arbitror, κίμβῃ λω minusq; uerè. Definit autem
 turpem quæstum noster autor, eum esse, quo undecun-
 que lucrari quærent, id est, ex quacumque re quæstum fa-
 cere, etiamsi ea parum sit honesta, homineq; libero di-
 gna, ut usura, lenociniū, et id genus reliqua: lucrumq;
 pluris quàm pudorem faciunt, id est, pudorem lucro
 posthabent, ut apud Terentium Leno, qui interrogan-
 ti Antiphoni, Non pudet uanitatis, respondet. Mini-
 mè dum ob rem. A quo nec illud Sophoclis dissidet,

τὸ κέρδιον ἡδύ, καὶ ἀπὸ ψευδῶν ἐκ,
 quod est,

Dulce est iucrum, profectum et à mendacijs.
 Tenacitatem autem, quæ altera eius generis est spe-
 cies, quod in erogandi impendendiq; ut dictum est,
 defectio-

TVTIBVS LIBER.

defectione cernitur, esse inquit, per quam efficitur ut impensam, in quæ oportet (quænam autem hæc sint, in ijs explicandis, quæ ad liberalitatem pertinent, superius est dictum) facere homines non sustineant: quod inde adeò ipsis acciãit, quod opinionem uehementem de pecunia, quasi ualde & per se expetenda sit, non ob usum aliquem corpori necessarium, aut ut hac uirtus, tanquam instrumento quopiam instructa, suas facilis actiones exerat, inherentem & penitus insitam habeant: in quos Horatij illa rectè conueniant,

Tantalus à labris sitiens fugientia captat

Flumina. quid rides? mutato nomine de te

Fabula narratur. congestis undiq; sacris

Indormis inhians: & tanquam parcere saccis

Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Nescis quid ualeat nummus, quem præbeat usum.

Panis ematur, olus, uini sextarius, adde

Quis humana sibi doleat natura negatis.

An uigilare metu exanimem, noctesq; diesq;

Formidare malos fines, incendia, seruos,

Ne te compilent, fugientes: hoc iuuat? horum

Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.

κίρασις uerò, quæ est altera eiusdem dicti generis seu differentia, seu species (nos sordēs, quas profusis epulis & sumptibus opponit Cicero, à diuersa licet notione ducto uocabulo, sed cui eadem res subiiciatur,

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, sumus interpretati) esse definit, qua fiat, ut sumptum quidem faciant, sed perparcè restricteq; nimum, quæ quid sibi uelint, non obscurum: & plus detrimenti accipiant, quod non in tempore, quod res postulat, faciant: quorum ego uerborum hanc uim esse existimo, ut asserat autor sordidos hos, quod non in tempore & cum opportunum sit, id faciant, quod res postulat, id enim hoc loco sonat Διάφορον, maius inde detrimentum accipiant: exempli causa, Sint sordido alicui emenda frumenta, aut uinum in usum familie. Hic pecunie nimum addictus & deditus cunctetur, emptionemq; quotidie differat ac procrastinet, donec triplo aut quadruplo aucto uini aut frumenti pretio, quod uiginti antea emere potuisset, nunc sexaginta aut octoginta redimere cogatur. Ex sordibus hunc suis damnum sibi aliquod contraxisse, quod in tempore pecuniam impendere in ea non sustinuerit, perspicuum est. Rursus ipsi sit filia iam nubilis & matura uiro. Eam, cum multi ambient honesti & diuites, ne in dotem pecunie pars aliqua insumatur, non elocet: hæc postea, quod ferè fieri solet, in stuprum illicitatur, an nõ & huic damnosæ sordes? Sexcenta id genus alia inuenerimus, si per hominum uitam animum circumferamus. Et tres quidem illiberalitatis species hæ sunt. Est autem eius uitij, ut inquit autor, de toto nimirum genere agens, pecunias plurimi

TVTIBVS LIBER.

plurimi facere: quod est ex æquo trium specierum commune: Nihil probro esse putare eorum, quæ ad questum faciant, id est, ut habet prouerbium, *ἡγοῦμαι* *οὐκ ἔστιν ἄμεινον*, Lucrum pudore præstantius ducere, & Ennianum illud in animo insculptum habere,

Vnde habeas curat nemo, sed oportet habere: quod in primam potissimum conuenit speciem, ut est ex ijs, quæ de ea dicta sunt, perspicuum: quemadmodum sanè & id quod sequitur, Mercenaria, seruilis & sordida uita: quanquam possint & ad reliquas quoque aliquo modo accommodari species. Certè quod sequitur, & à magnificentia ac liberalitate aliena, ad omnes rursus equaliter perinet. Cæterum quod restat mercenaria, seruilis & sordida uita illiberalitati & auaritiæ tribuatur, etiā ex his Gellij patet. Quos, inquit, auaritia minuit & corrumpit, qui quærenda undique pecunia dediderunt, eos plerosque tali genere uitæ occupatos uidemus, ut sicuti alia in his omnia præ pecunia, ita labor quoque uiriliter exercendi quoque corporis studium relictum sit. Negotijs se plerumque umbraticis & cellularijs quæstibus intentos habent, in quibus omnis eorum uigor animi corporisque elanguescit, & quod Salustius ait, effœminatur. Hactenus Gellius. Consequitur autem illiberalitatem, inquit auctor, curiosa rerum etiam minutarum æstimatio. Nam sic *μικρολογία* circumlocutus sum, ut nostra interpretatio

ARISTOTEL. DE VIR-

pretatio definitionis etiam usum præstet: morositas, quæ quid sit, iam antea est explicatum, ubi de iracundie speciebus egimus: pusillanimitas, cuius et ipsius superius explicata est definitio, quæq; ad eius naturam referuntur, statim subiicientur: humilitas, per quam hoc loco non generis intelligo obscuritatem, sed potius animum humilem et abiectum, aut uitam contemptam et sordidam, aut etiam utrunq;. Tales enim esse illiberales plurimum solent: immoderatio, id est, à mediocritate recessus, quod nō huius proprium, sed omnium uitiorum est commune: ignobilitas, quam ego potius ad degenerem et ingenerosum animum, quàm generis aut fortunæ conditionem retulerim, ut in eius contrario superius satis copiose ostendimus. Quamvis uidetur hæc affectio, quemadmodum et humilitas, ad pusillanimitatem potius pertinere. Sed quoniam et pusillanimitas ab autore huc refertur, non mirum, si et ea, quæ ipsam cōsequuntur, eodem quoq; reducantur. Restat inhumanitas, Græcis μισανθρωπία appellata, cui ειλανθρωπία, quæ superius in ijs, quæ liberalitati tribuuntur, est explicata, opponitur, estq; odium quoddam hominum, quod malum unde suboritur, his uerbis in Platonis Phædone docet Socrates. ἢ τε γὰρ μισανθρωπία ἐνδύεται ἐκ τοῦ σφόδρὰ τινι πεινῆσαι ἄνδρα τέχνης, καὶ ἡγήσασθαι πάντα πασι γε ἀληθῆ εἶναι καὶ ὑγιῆ. Ἐπισκοποῦντες ἄνθρωπον,

πορ,

ΤΥΤΙΒΥΣ LIBER.

πυρ, ἑπταὶ ὀλίγοι ὕσερον εὐρεῖν τοτὸν πονηρόν
 τε καὶ ἄπιστον, καὶ αὐτὸς ἐτόρον. Ὅταν τοιοῦτο πολ-
 λάκις πάθῃ τίς, καὶ ὑπὸ τούτων μάλιστα, οὐδ' ἂν
 ἡγήσαστο δικαιοτάτους τὲ καὶ ἐταυροτάτους, πλὴν
 οὐκ. Δὴ δα μὲν προσκίδων μισεῖτε πάντας καὶ ἡγί-
 ται οὐδ' ἐν ὅς οὐδ' ἐν ὑγιὲς εἶναι τοῦ πράπαρ, quod est.
 Nam inhumanitas, seu odium aduersus homines, ex
 eo sese in animum insinuat, quod nimium alicui sine
 arte fidē habeamus, & arbitremur omnino ueracem
 eum esse, integrum & fidelem hominem, deinde paulo
 post inueniamus hunc & prauum & infidelem: & sic
 rursum alium: cumq; hoc sæpenumero alicui acci-
 dat, & potissimum ab ijs, quos maxime sibi familia-
 res & amicos esse ducebat, tandem sanè frequenter
 offensus, omnes odio habet, neq; quicquam sani apud
 quenquam prorsus esse existimat. Cæterum pulchrè
 admodum in Luciani Timone, qui & μὴ ἄνθρωπος
 inscribitur, huiusmodi hominis depinguntur mores.
 Merito autem hæc inhumanitas illiberalitati tribuitur
 & illiberali, ut cui non ean. solum ob causam, quam
 ex Platone adluxi, hæc insit affectio, sed etiam quod
 ex suo ingenio & deprauato animo ac καὶ ὁ ἀλέω re-
 liquos homines æstimet ac metiatur, & sic synceri ue-
 ροῦς νύσquam quicquam esse arbitretur. Et quæ ad
 illiberalitatem pertinent hæc sunt. Quæ uero ad pu-
 sillanimitatem ea sunt eiusmodi.

ΜΙΚΡΟ-

ARISTOTEL. DE VIR-

ΜΙΚΡΟΥΧΙΑΣ.

Μικροψυχίας δέ ἐστι, ὅ μὴτε ἡμῶν, μὴτε ἀνιμί-
 αιν, μὴτε εὐτυχίαν, μὴτε ἀτυχίαν δαΐκατος φέρειν
 ἀλλὰ ἡμῶν μόνον καὶ χαλεπῶς, καὶ μικρὰ εὐτυ-
 χήσαντα ὑπεξαίρειν· ἀτιμίαν ἢ μηδὲ πλὴν ἐλα-
 χίσιν ἐνέγκειν δαΐκατος, ἀποτεύγμα δὲ ὁποῦν,
 ἀτυχίαν κρίνειν μέγαλιν, ὁδύρεσθαι τε ἐπὶ πᾶσι,
 ὧς δὲ Δυσφορεῖν. ἔτι δὲ τοιούτος ἐστὶν ὁ μικροψυχὸς
 οἷον πάντα τὰ ὀλιγωρήματα καλεῖ ὕβριν ὧς ἀνι-
 μίαν, καὶ τὰ δι' ἀγνοίαν, ἢ λήθιν, ἢ ἀνοίαν γι-
 γνόμενα. ἀκολουθεῖ ἢ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία,
 μεμψιμοιρία, Δυσελπίς, ταπφνότης.

QVAE PVSILLANIMITATIS.

Pusillanimitatis uerò est, nec hono-
 norem, nec ignominiam, nec pros-
 speram nec aduersam fortunam fer-
 re posse: sed cū honeretur quidem,
 inflari ac turgescere, cum uerò etiam
 parua utatur prosperitate, illico læ-
 titia efferrī. ignominiam autem ne
 minimam quidem pati posse, frus-
 tratio

strationem uero quamlibet, infortunium magnum iudicare, & quæuis lamentari ac moleste ferre. Præterea pusillanimus eiusmodi est, qui quaslibet sui neglectiones, contumeliam uocet & ignominiam, etiam eas, quæ uel propter ignorationem, uel obliuionem, uel incogitantiam accidunt. Consequitur autem pusillanimitatem, curiosa rerum etiam minutarum æstimatio, querimonia, desperatio, humilitas.

Quæ hic ad pusillanimitatem ab autore referuntur, eorum pars maxima nihil aliud, quam latior quædam definitionis explicatio esse uidetur. Quare diu his immorari maximeq; cum pleraq; aperta satis sint, non est necesse. Primum igitur cum inquit, pusillanimitatis esse, nec honorem, nec ignominiam, nec prosperam, nec aduersam fortunam ferre posse, id ipsum, quod in definitione dixerat, repetit, & uerbis quidem ijsdem, sed ordine nonnihil immutato, ut honorem & ignominiam, in quibus immoderate ferendis, primò & per se hoc cernitur uitium, hîc præpo-
nat, cum

ARISTOTEL. DE VIR-

erat, cum illi c secundis collocarentur loco: prosperam
 uerò & aduersam fortunam, quæ secundaria quadã
 ratione huic uitio, eiq; quæ ipsi opponitur, uirtuti, ut
 prius est indicatum, sunt subiecta, posteriora recto
 seruatò ordine faciat, quæ tamen illic priora habeban-
 tur. Cum uerò subiicit, Sed cum honoretur statim in-
 flari ac turgescere, cum uerò etiam parua utatur pro-
 speritate illicò letitia efferri: ignominiam autem ne-
 minimam quidẽ pati posse, frustrationem uerò quam-
 libet, infortunium magnum iudicare, & quæuis la-
 mentari ac moleste ferre, hæc iam eorum, quæ præces-
 serunt quædam interpretatio sunt, ex qua id, quod su-
 perius dictum est, facile intelligatur, μικροψυχίας
 nomine & definitione, utrunq; ab autore extremum,
 quod cū magnanimitate pugnat, ipsiq; contrariū est,
 cōprehendi, & eam, inquā, quæ propriè μικροψυ-
 χία dicitur, & ad defectionē pertinet, & χαυνότη-
 τα, quam tumiditatē seu turgiditatē uertas licet, quæ
 alterum est extremum ad exuperantiā pertinens, in
 quadam animi elatione & superbia spectatum. Cete-
 rum ut ea, quæ hīc ab autore dicuntur, exquisiti-
 us intelligamur, utrunq; prius per se, & propriè dictum
 pusillanimum, & tumidum, seu inflatum definiamus.
 Neq; uerò quicquam interesse uidetur, habitus ipsos,
 an eos, qui ex his nomen sibi inuenerunt, definitione
 explicemus, quod altero illorum cognito & alte-
rum

TVTIBVS LIBER.

rum continuo noscatur. Est igitur pusillanimus, qui propriam dignitatem non intelligens, minoris se quam par est aestimat, eoq; plane abiicit negligitq;, magnis relictis, in parvis acquiescens & humilibus longeq; infra suam dignitatem positis, animumq; in omnibus despondens. Turgidus autem, seu tumidus, seu inflatus dicere mauis, qui magnifice de se sentit, & animum extollit, ac se magnis dignum existimat, indignus cum sit, magnaq; & quibus impar est, aggreditur, insolentius se efferens, & ubiq; ac in omnibus iactans atq; ostentans, & inanem aucupans rumorem, omnesq; umbras etiam falsae glorie consectans. Ac horum quidem uitiorum utriusq; ea est, quam descripsimus, natura, plurimum quidem inter se diuersa atque adeo contraria, sed quam hoc loco in unum contrahit auctor, & totam pusillanimitati tribuit. Nam quod inquit, Sed cum honoretur quidem, inflari ac turgescere, cum uero etiam parua utatur prosperitate, illico letitia efferri, id quidem non eius, quae proprie appellatur pusillanimitas, esse, sed tumiditatis, et ex definitionibus, quas paulo ante subiecimur, perspicuum est. Huius enim fuerit, qui ex inani rumore pedes uulgique opinione, si quis forte, ut Horatii uerbis utar,

Crescentem tumidis inflet sermonibus utrem,
aut alio quopiam modo ipsi aduletur honoremq; de-
ferat, illico turgescere ac tumere, cristas tollere, &

ARISTOTEL. DE VIR-

ut nostri non male, arbitror, loquuntur, tribus pedibus altiorem incedere. Rursus autem si fortuna in quoquam blandiatur, & ad uoluntatem suam res ipsi fluere cœperint, non in secundis rebus, aduersa animo præcipit, fortunæ inconstantia & uarietate aestimata, quæ, ut inquit Seneca, nescit quiescere, gaudet lætis tristia substituere, & utraq; miscere: sed continuo lætitia effertur, exultat, immoderate iactatur, gaudia redundat & effunditur, neque reprimere se amplius aut continere potest. Quod uero deinde sequitur, Ignominiam autem ne minimam quidem pati posse, frustrationem uero quamlibet, infortunium magnum iudicare, & quæuis lamentari ac moleste ferre, totum hoc iam pusillanimitatis proprie dictæ est, ut cuius sit, ob quamcunq; despicationem affligi deprimiq;, & si uel minimū re flauerit fortuna, & quid ipsius actionibus interuenerit incommodi, protinus, tanquam extrema patiatur, iacere, animo consternari, deos atque homines incusare, ingemere, flere, lamentari. Iam uero & illud, præterea pusillanimus eiusmodi est, qui quaslibet sui neglectiones, contumeliā uocet & ignominiam, etiam eas, quæ uel propter ignorationem, uel obliuionem, uel incogitantiam accidunt, ad eandem quoq; pertinet pusillanimitatem. Est autem horum uerborum sententia talis, ut nimirū dicat autor, eum, qui parui est animi, omnia ferè, quæ sibi accidunt,

in de-

T V T I E V S L I B E R .

in deteriorem interpretari partem, ut exempli causa, præterit familiarium quis eum, & alijs intentus, aut fortè ipsum non agnoscens salutare negligit. Hanc neglectiorem statim, sui contemptum, contumeliam & ignominiam interpretatur: & in reliquis, quæ in uitâ incidunt, pari modo. Rectè autem noster autor, trium horum meminit, ignorationis, obliuionis & incogitantie (sic enim hoc loco τὴν ἀνοίαν, quam ex Stobæi autoritate addendam puto, interpretor) potissimas non uoluntariæ neglectiorem causas his comprehensens. Nam quos non studio, nec nostra uoluntate negligimus, id est, non curamus ac præterimus, eos uel non agnoscimus, ut si quis insignem aliquem uirum & eruditione conspicuum, sed sibi ignotum, ad se uenientem, non pro ipsius dignitate exciperet, nec tractaret, nec discedentem satis honorificè à se dimitteret: uel agnoscimus quidem, sed quibus tribulis ipsum cōpellare debeamus, non satis meminimus: uel ut etiam meminerimus, alijs quibusdam intenti, incogitantia quadam & imprudentia nonnunquam eos omittimus. Quanquam uidentur & aliæ permultæ huius neglectiorem esse causæ, ut festinatio, aut societas, quò minus quempiam aliqua iter facientes salutemus, & alia id genus plurima. Consequitur autem pusillanimitatem, inquit, curiosa rerum etiam minutarum aestimatio, quod & inter illiberalitatis symptomata nu-

ARISTOTEL. DE VIR-

merabatur. Sed illuc quidem sic referebatur, ut μικρολογία, in ijs spectaretur, quæ illi uitio propriè sunt subiecta, quæ uno nomine Græcis χήματα, Latinis pecunia dicuntur, in quibus teruntij uel accessionem ac lucrum, uel erogationem & amissionem nimis magnifaciant. Huic autem uitio cum tribuitur, in minimi honoris ac ignominie, prosperitatis & aduersitatis estimatione scrupulosa consistit. μεμψιμοιρία uerò, uox est composita, ἐκ τοῦ μέμψεσθαι τὸν μοῖραν. Cum autem μοῖρα inter cetera καὶ τὸν μοῖρῶνα, & τὸν ἐμδυνάμειον, καὶ τὸν τύχην, significet, fit, ut μεμψιμοιρία & pro eo accipiatur, qui quod deteriore se accepisse partem putet, egrè ferat & conqueratur, idq; dupliciter. Aut enim quod laborum & incommodorum maiorem: aut quod præmiorum & emolumentorum minorem, & pro eo, qui aut fatum, aut fortunam inculcat, quæ omnes acceptiones ac uerbi significationes huic pulchrè loco congruunt: ut & ea, si modo & sic usurpetur, qua officij accusationem sonare posse uideatur, cum μοῖρα etiam, ut annotant Grammatici, δ' καὶ δῆμον, καὶ δ' πρέπον significet, ut in illo Homeri, libro primo iliados.

Ναὶ δὴ ταῦτά γε πάντα γέγονεν ἢ μοῖραν ἢ πῦρ.
Desperatio uerò (sic enim malo δυσελπίσιαν, quam diffidentiam uertere, quæ fidentie, ut defectio quædam opponitur, magisq; ad timiditatem pertinet) est
egritu-

ΤΥΤΙΒΥΣ ΛΙΒΕΡ.

αεγριτοδο σινε υλλε ρερον ερεκτατονε μελιονον, υβ
 λιβρο Τυςκυλανερον κωεστιονον κωατο ερ Στοικο-
 ρον σενενενια εαν δεσινετ Cicero. Humilitas αυτεμ ερ
 πριος εστ ερεπλιεα, ερ κωοδ ηυε περτινεετ δεστυν
 εστ. Ατκωε ηεε κωιδεμ συνε, κωε αδ υιρτυετ αε υι-
 τιοσινετ ευνανκωανκω νοστερ ρεσερνεα δυκίτ αυτορ.
 Superest, υτ κωε υιρτυετ υνιυερσε ερ υιτιοσινετ τρι-
 βυαε υιδεαμυς.

ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ ΚΑΘΟΛΟΥ.

καθολοε δε ρηι μωυ αρερη εστ, ε ποιερ ωε-
 δαίαρ πωυ διαθεσιν, περ πωυ ψυχωυ ηρεμωυαε
 ηυ πεταγμωυαε κινησεσι κωωμωυω, ηυ συμ-
 φωνεσαν ηυ πωαντα τα μερη. Διο καυ δοκει περα-
 δειγμα πωλιτείαε αγαθηε ειναι, ψυχηε πωουδαίαε
 διαθεσιε. εστ δε τ αρερη, το ευοργετ ερ τουε αξιεε
 ηυ ε ειλερ τουε αγαθουε ηυ ε μισερ τουε κα-
 κεε ηυ το μηε κωλασικωε ειναι, μηε τιμωρη-
 κω, αλλω ιλεω, ε ευμεμκω, ηυ συγγνωμονι-
 κω. ακολουθε δε τη αρετη, κρισόπρε, υυλεικεια, ευ-
 γνωμοσαυη, ελπιε αγαθη. ετι δε ε τα τοιαυτα,
 οιορ ειλοικειω ειναι, ηυ ειλωφιλω, ηυ ειλε-
 ταϊρω, ηυ ειλωξενω, καυ ειλανθρωπω, ε ειλ-
 λοκαλω. α δε πωαντα την επανυμωωρεσι. ρηι

ARISTOTEL. DE VIR-

ἡ κακία ἐστὶ τὰ ὑπεναντία, καὶ πρὸς ἀκολυσίαν τὰ
ἐναντία αὐτῇ. πάντα δὲ τὰ ἐν τῇ κακίᾳ, καὶ τὰ ἀκο-
λυσθῆντα αὐτῇ, τῶν ἐιρημνίων εἰσὶ.

QVAE VIRTUTIS ET VITIOSI- tatis generatim atq; uniuerſe.

Cæterum generatim atq; uniuerſe uirtutis quidem est, honestū proz
bumq; affectum animi efficere, qui
tum placidis quietisq; utatur ac com
positis motibus, tam omnibus suis
partibus consentiat ac conspiret.
Quapropter & bonæ exemplar rei
pub. animi proba uidetur affectio.
Est autem uirtutis, in dignos benefi
cium conferre: bonos amare: malos
odisse: ad poenas repetendas uindi
candumq; minimè procliuem esse,
sed clementem, benignum, placabil
lem & ad ignoscendum propensum.
Consequitur autem uirtutem, proz
bitas,

bitas, æquitas, integritas & beneuolentia, bona spes. Insuper autem & familiarium, amicorum ac sodalium amantem esse, hospitalem, humanum, honesti studiosum : quæ certè omnia in numero rerum laudandarum reponuntur. Vitiositatis uerò sunt, quæ cum his pugnant, & contraria quædam ipsam consequuntur. Cæterū omnia quæ uitiositatis sunt, quæq; ipsam consequuntur, ex eorum sunt numero, quæ iam dicta sunt.

Explicatis ijs, quæ cuiq; uirtuti & uitiositati ab autore sunt tributa, reliquum est, ut & ea enarremus quæ de uirtute & uitiositate generatim atq; uniuersè differit: inter quæ primum est, quod uirtutis esse dicat honestum probumq; affectum animi efficere, qui tum placidis quietisq; utatur ac compositis motibus, tum omnibus suis partibus cōsentiāt & conspiret: quod mihi cum uirtutis notione cohærere uidetur. Nam si omnis uirtus, ut libro Ethicorum Nicomachiorum secundo inquit Aristoteles, cuius fuerit uirtus, & ipsum

ARISTOTEL. DE VIR-

ut rectè sit affectus efficit, eiusq; opus absoluit ac perficit, ut equi, exempli causa, & canis, vitis & ficus, ex quibus, illorum quidem in corporis robore & agilitate, celeritate, horum autem in fertilitate, optimisq; sui cuiusq; generis fructibus uirtus cernitur, erit utiq; & hominis, eiusq; animi uirtus, quæ & animum ut rectè affectus sit efficit, & ipsius actiones uitamq; uniuersam ad rationis normam dirigit. Atq; id est, quod à nostro dicitur autore, qui per τὸ δὲ αὐτὸν Δεῶνδεσιν, & omnium animi partium conspirationem consensumq;, prius illud significat: per placidos autem quietosq; ac compositos motus, posterius. Quanquam potest & sic huius accipi oratio, ut cum in genere bonum dixisset animi affectum, deinceps quasi in partes diuidat, placidos quietosq; ac compositos motus, & animi partium conspirationem consensumq;: quorum illud, ut in Sophista docet Plato, animi quedam est pulchritudo, hoc uerò sanitas. Vocat autem placidos quietosq; motus, qui sedati sunt animi & ab omni perturbatione liberi: compositos uerò, moderatos & in quibus rationis ac ordinis conseruatio spectatur. Partium autem animi συμφωνία, id est, consensum concentumq; quid appellet, ex uirtutum diuisione his commentarijs subiicienda erit perspicuum, quod eam nimirum dicat, qua rectè imperandi parendiq; in animo eiusq; partibus distributis officijs & muneri-

TVTIBVS LIBER.

muneribus omnia in unius uirtutis ac honesti absolu-
tionem consentiant & conspirent. Cæterum huiusmo-
di probam animi affectionem, bonæ ac rectè constitu-
tæ Reip. exemplar esse asserit, quod ut in anima tria
quæpiam sunt, ratio, animus & cupiditas, in quorum
consensu concentuq; eius recta cõsistit affectio & uir-
tus, sic & in Repub. tria inueniantur hominum gene-
ra, quæ tribus illis proportionem respondeant, Senato-
rium quidem, rationi, Auxiliarium autem, animo (ani-
maduertis enim, arbitror me animum ἀντι τῷ θυμῷ
usurpare) Operarium uerò, cupiditati, quibus inter
se rectè conciliatis, & in unius quasi corporis inte-
gritatem legitimè coniunctis, uniuersa Respub. bene
se habeat, & incolumis ac beata reddatur, quod &
ipsum latius à nobis in ea, cuius modo mentionem feci,
uirtutum diuisione explicabitur. Est autem uirtutis,
inquit autor, in dignos beneficium conferre, quod re-
ctè ab ipso est dictum. Nam cum uirtutis natura bene-
fica sit, in quo hæc fuerit, ad benè de alijs merendum
eius uoluntas erit propensa. Sed quoniam & uirtutis
est, ad certam rationis normam omnia dirigere, ac iu-
dicio quodam facere, cumq; ut inquit Seneca, nulla
sit honesta uis animi, etiamsi à recto uoluntate incœ-
pit, nisi quam uirtutum modus fecit, non temere, nec
cuius beneficium dabit, nec liberalitatem, ut idem
loquitur autor, nepotari sinet, id est, in prodigalita-
tem

ARISTOTEL. DE VIR-

tem exire, quod fieret, si sine omni delectu & discrimine in quosuis beneficia conferret (sic enim eum Senecæ locum, ut & id obiter annotemus, intelligendum existimo, ut nepotari ad dantem liberalitatem, nō accipientem hominem referatur, ut uelle uidetur doctissimus aliqui, & de re literaria optimè meritus Desiderius ille ERASMVVS nostræ patriæ ornamentum, qui locum quidem hunc optimè restituit, sed in eius explicatione hac certè parte mihi non satis fecit) sed æquitate æstimationis adhibita, dignos beneficijs complectetur. Bonos autem amare, uirtutis etiam esse, ut asserit autor, ex eo facile perspexerimus, quod ut libro quarto, & octauo de legibus inquit Plato, quæ mediocritate quadam moderata sunt, & uirtute prædita similia similibus sint amica. Sed & malos odisse, quod apud Stobæum additur, & addendum uidetur, uirtutis fuerit, quod eiusdem seu indolis, seu ingenij potius dixeris, sit, & bonos amasse, & malos odisse: quod ita tamen intelligendum est, uirtutis esse, malos odisse, quia mali sunt, id est, uitia in ipsis execrari ac detestari: sed quia tamē & homines sunt, & fortasse etiā conciuēs, non odisse, sed potius amasse ac misericordia eorum commoueri. Cui etiam pulchrè id quod sequitur consonat, Ad poenas repetendas uindicandumq; minimè procliuē esse, sed clementem, benignum, placabilem & ad ignoscendum pro-

pro-

TUTIBVS LIBER.

propensum, quorum partim ad lenitatem, partim ad liberalitatem, nonnulla etiam ad animi magnitudinem pertinere uidentur. Quidnam autem sit, μήτε κολασικὸν εἶναι, μήτε τιμωρητικόν, id est, ad poenae rependendas uindicandumq; minime procliuem esse, iam antea explicatum est. Ἰλεωρ autem, πρᾶον interpretantur, εὐμερῆ, nonnulli etiam ἱλαρόν, id est, lenem, benignum, hilarem: quorū ultimum hoc non admodum ipsi conuenire existimo: medium etiam diuersum quid ab eo esse, inde forsitan quis suspicetur, quod apud autorem nostrum post ἱλεωρ, ἢ εὐμερῆτικόν subiiciatur, tanquam quid ab eo diuersum sonans. Sed cum tria hæc, ἱλεωρ, ἢ εὐμερῆτικόν, καὶ συγγνωμονικόν, ὅτε κολασικῶ ἢ τιμωρητικῶ ut contraria quodammodo opponantur, possum horum duo sic accipi, ut primo illi ἐπεξηγητικῶς sint adhibita, id est, ad eius uim explicandam, quod non raro apud auctores fieri solet, ut nimirum hæc omnia in comitate quadam et facilitate et animaduertendi moderatione cernantur. Quanquam priuatim ac peculiariuer ἱλεωρ, id est, clemens esse uidetur, qui placidus ac lenis est, placatus et alicui propitius. Cuius loco apud Stobæum πρῶτον legimus, in quem unum omnia tantum non bona effundit Phauorinus, καλόν ipsum, ἡδὺν, ὑπὸ κῆν, ἀγάδον, πρᾶον, χηρόν, προσελῆ interpretans. Videtur autem hæc μοχ ἀπό τοῦ πρῶτο-

ARISTOTEL. DE VIR-

προσοχῆς τῶν ἡνίων, id est, ab adhibendis habentis
ducta, significareq; affectionem, quæ in animi quadam
moderatione, mansuetudine morum ac facilitate con-
sistat: æ qua sic apud Terentium Demea,

FACILITATE nihil hoī esse melius, neq; clemētia,
Id esse uerū, ex me, atq; ex fratre cuius facile sit
noscere.

Εὐμυνίαρ autem idem Phavorinus esse inquit, τὸ
ἔλεος, ἢ τὴν χάριν τὴν ἀπὸ μείζονος ἐπ' ἑλατ-
τορ γινομένην καὶ εὐμυνίαν ἀπὸ τούτου, τὸν κεχα-
ριστὸν μὲν ἔχοντα πρὸς τινὰ τὴν ψυχὴν, οἷον εὐμε-
νῆς τὸν βασιλέα πρὸς τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ· ὡς ἑαυτίον
τὸν δυσμυνῆ, τὸν τρέφοντα κακίαν κατὰ τινος
ἐν τῇ ψυχῇ, quæ sunt, Benignitatem esse, misericor-
diam et gratiam seu beneuolentiam, quæ à maiori ac
superiori, minori et inferiori tribuitur: et benignū
ab hac nominatum, qui animum erga quempiam bene-
uolum habeat, ut regem subditis benignum esse, cui
contrarius sit insensus seu infestus, qui odium in ali-
quem animo concepit. Συγγνωμὴν uero Aristoteles
libro Moraliū Nicomachiōrum sexto, esse definit
γνώμην κατὰ τὸν ὁδὸν τοῦ δικαίου, id est, senten-
tiam in iudicio equi et boni rectam. Cæterum et hoc
loco pro συγνωμονικῶν apud Stobæum legitur εὐ-
γνωμονικῶν: quod quanquam propemodū idem est,
nostram tamen lectionem præferendam censeo. Con-
sequitur

ΤΥΤΙΒΥΣ LIBER.

sequitur autem uirtutem, inquit autor, probitas,
 equitas, integritas et beneuolentia, bona spes: quo-
 rum probitas quidem, *ῥησότης* est Græcè, quæ sic
 à Spreusippo definitur. *ῥησότης ὅστις, ἡ διὰ τὴν ἀπλο-
 σίαν, μετ' εὐλογίαν, ἡ δὲ παρὰ δαμότης*, id est, Pro-
 bitas est ingenij simplicitas, coniuncta cum beneficen-
 tia, morum integritas: ab alijs uerò, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ
 ὑποτίδουσις, quod est, boni studium exercitatioq̃.
 Est autem propriè *ῥησός*, quæ καὶ ἀπὸ τῆς *ῥεί-
 ας*, ἡ γοῦν *ῥήσεως*, id est, usu seu utilitate ducta
 est, οὗ ἡ ὁμιλία ὠφέλειαν ἐμποιεῖ, quod est, cu-
 ius consuetudo et familiaritas utilitatem adfert, eiq̃
 φαῦλον opponitur, homo non solum iners et inu-
 tilis, sed etiam, quod conuietui suo et familiaritate
 alios inficiat ac lædat, perniciosus. *Επιείκεια* uerò,
 id est, equitas, in iuris quadam moderatione, ut ex
 Aristotele patet, consistit, quam sic not'is definitam
 reliquit Spreusippus. *Επιείκεια ὅστις, ἡ Δικαίω καὶ
 συμφερόντων ἐλάττωσις, μετρίότης ἐν συμβο-
 λαίοις, εὐταξία ψυχῆς λογικῆς πρὸς τὰ καλὰ
 καὶ ἀχρά, ἢ* est, Aequitas est iuris utilitatumq̃
 remissio, in commercijs moderatio, animi ratione
 præditi, quantum ad honesta et turpia pertinet, re-
 cta constitutio. *Εὐγνωμοσύνη* autem, nunc *εὐνοί-
 ας*, id est, beneuolentiam, nunc *γνησιότητα*, ani-
 mi nimirum, integritatem, bonam fidem, incorru-
 ptum

ARISTOTEL. DE VIR-

ptum sanumq; iudicium, nōnunquam autem $\epsilon\upsilon\chi\alpha\sigma\iota\sigma\iota\alpha\iota$ interpretantur, quæ est animi quædam affectio beneficium fidemq; bonam agnoscens. Quæ reliqua est, spes bona, quam uim habeat, manifestum, quod nimirum futuri boni quædam sit expectatio. Quæ sequuntur, insuper uerò $\epsilon\upsilon$ etiammodi, familiarium, amicorum, sodalium amantem esse, hospitalem, humanum, honesti studiosum, quoniam omnia hæc apud Græcos ex uoce $\tau\omicron\upsilon$ $\Phi\iota\lambda\acute{\iota}\alpha$ composita sunt, explicato quid sit $\Phi\iota\lambda\acute{\iota}\alpha$, non difficile erit hæc cognoscere. Alcimous itaq; philosophus in introductione sua ad Platonis dogmata, ueræ amicitiae sic nobis naturam describit. $\Phi\iota\lambda\acute{\iota}\alpha$ δὲ ἡ μάλιστα καὶ κυρίως λεγόμενη, οὐκ ἄλλη τίς ὅστις σωτησαμένης κατ' ἑωοίαν ἀντίστροφον. αὕτη δὲ ἐπίσταται ὅταν ὡς αὐτῆς ἐκάτορθον βάλῃται τὸν πλεῖστον καὶ ἑαυτὸν εὖ πράττειν. quod est, Amicitia, quæ maximè $\epsilon\upsilon$ potissimum hoc nomen meretur, non alia fuerit, quam ea, quæ mutua beneuolentia constat. Hæc autem tum inuenitur, cum ex æquo uterq; $\epsilon\upsilon$ proximo $\epsilon\upsilon$ sibi benè esse uelit. Sed hoc quidem si sit amicitia, familiarium amans erit, qui æquè ipsis atq; sibi benè uelit, $\epsilon\upsilon$ amicorum pari ratione, $\epsilon\upsilon$ sodalium, $\epsilon\upsilon$ hospitum. Humanus autem quis dicatur, superius est explicatum. $\Phi\iota\lambda\omicron\kappa\alpha\lambda\acute{\iota}\alpha$ uerò, unde $\Phi\iota\lambda\omicron\kappa\alpha\lambda\epsilon\iota$ appellatur, ἐξίς προαγεῖται τῇ βελτίσῳ, id est, habitus,

TVTIBVS LIBER.

bitus, qui in delectu optimorum carnitur, esse definitur. Et quæ ad uirtutem quidem à nostro referuntur autore, hæc sunt, quæ omnia laudandarum rerum in numero reposita esse asserit, id est, talia, quæ rure ac merito laudentur. Quibus ea quæ ad uitiositatem pertinent contraria esse inquit, & omnino ipsam contraria quædam symptomata comitari: quæ tamen omnia cuiusmodi sint, ex iam dictis cognosci posse. Atque hîc quidem commentariorum finis esto. Deinceps uerò ad uirtutum diuisionem progrediamur.

Tertij & ultimi Libri

FINIS.

P ACCVRA-

ACCURATA, ET ARTICVLATA tim distincte q; facta, uirtutum omnium humani affimi diuifio.

IUSTO VELSIO HAGANO
AVTORE.

VLTA quidem ueteres præ-
clarè de uirtutibus, potissi-
mum autem, quorum scripta
ad nos peruenerunt, Plato &
Aristoteles, horumq; compro-
batores atque æmuli posteris
tradita reliquerunt: multa
etiam Stoïci, sed quorum plurima interciderunt, &
quæ supersunt, præter pauca admodum, ex aliorum
potius citationibus, quàm illis ipsis auctoribus datur
cognoscere. Sed Aristoteles quidem nusquam in suis
scriptis, qua ratione ac uia ex diuisione omnes animi
humani uirtutes producamus, non solum apertè do-
cet: sed uidetur etiam libro Politicorum primo, non
satis benignè & sincere (dicendum enim, quod res
est)

VIRTUTVM DIVISIO.

est) methodum à Platone in Philebo & Phædro explicatam, in quarto autem de Repub. ad inuestigandas uirtutum species adhibitam, labefactare atq; conuellere, eiq; rem rationis expertem, quæq; secunda admodum indigeat fortuna, ab usu & experientia factam enumerationem antepondere. Plato autem in ijs, quæ de diuidendi ratione ac uia, deq; uirtutum scripsit speciebus, non labitur ille quidem, suoq; minus satisfacit instituto: sed cum animi humani uirtutū duo sint genera prima: alterum quidem, in quo absolute spectata partis cuiusq; consistit uirtus: alterum uero quod in relatione quadam, seu ad alterum affectione cernitur, non satis hæc ab ipso animaduersa aut certe distincta esse uidentur, quod nimirū Aristoteli ipsius reprehendendi ansam dedit. Quare operæ precium mihi facturum sum uisus, si Procli imitatus, immo, ut quod uerius est dicam, æmulatus industriam, in quibus ueteres defecisse uiderentur, non ea insectarer & exagitarem, multo minus, quæ hodie quorundam imprudens est consuetudo, recte ab ipsis inuenta & inchoata & aliquousq; etiam perducta, calumniando traducerem: sed potius, quod moderati ingenij & prudentiæ esse iudicat medicorum princeps Hippocrates, quæ apud ipsos, quantum ad uirtutis diuisionem pertinet, sunt ἡμῶν, nec omni ex parte adhuc absoluta, quantum nostræ suppetant uires, perficere con-

tenderem: quod si unius assequor (comprimis enim id arduum intelligo ac difficile) at conatum certè, communiaq; studia iuvandi uoluntatem non improbandam spero, eaq; fiducia, ne nobis nimis longa sumatur oratio, ipsum opus aggredior, à uirtutis definitione, quæ in hac methodo principium est, exorsus: Cuius hæc in genere ratio est & natura, ut tū ipsum, cuius est uirtus, rectè affectum reddat, tum ad opus suum bene obeundum, instructum & paratum efficiat. Quod cum ex uniuscuiusq; naturæ pendeat perfectione, erit utiq; secundum hoc uirtus nihil aliud, q̃ uniuscuiusque rei naturæ summa perfectio. Sed hoc quidem si sit uirtus, patet, quod si unum quid sit homo, eiusq; anima, & una ipsius fuerit uirtus: si uerò plura & non unum, plures etiam ipsius erunt uirtutes, quod diuersarum rerum diuersæ sint perfectiones. Si igitur rectè in commentarijs nostris in Ceбетis tabulam, à nobis ex Platonis sententia est demonstratum, tripartitam hominis esse animam, & aliud quidem in ea, quod rationis: aliud, quod animositatis: tertium, quod cupiditatis est, esse: erunt & tres ipsius, secundum partium numerum, uirtutes: & quarta quædam insuper ipsius totius, tanquam unius rei, ratio. Et tot quidem hoc modo simpliciter considerantibus nobis, humani animi fuerint uirtutes. Verum enim uerò oportet fortasse non tam promptè ac facile de hæc constituisse.

VIRTVTVM DIVISIO.

fuisse, sed illud prius animaduertisse, duplicem esse rei uniuscuiusq; tum perfectionem, tum actionem: alteram quidem absolute & per se spectatæ: alteram uerò, secundum affectionem ad aliud cogitatæ: ut hominis, exempli causa, alia quidem actio est, & proinde perfectio, quâ homo est absolute, & quâ dominus, aut seruus, maritus, aut uxor, pater aut filius, & si quæ aliæ in ipso considerentur affectiones. Neque enim idem est, hominem esse, & dominum, aut reliquorum secundum affectionem quoduis. Quorum autem esse diuersum est, horum & actio & perfectio diuersa sit, necesse est. Cæterum sic, ut dixi, se rem habere, argumentum fuerit, quod quotidie usuuenire uidemus. Nam multos quidem est inuenire æquitatis & iustitiæ nomine commendatos, quos absolute bonos homines appellare solemus, qui tamen boni duces exercitus non sunt. Et e contra bonos duces exercitus, qui mali sunt homines. Solemus autem unumquodq; ab ea, quæ ipsius absolute & per se spectati est uirtus, absolute etiam tale appellare: à schetica uerò (sic enim compendij sermonis gratia eam appellamus, quæ secundum affectionem ad aliud cogitati est) non absolute, sed cū adiunctione semper, bonum, puta, hunc dominum esse dicentes, illam bonum ducem exercitus, alium bonum medicum. Neque enim si bonus sit medicus, illic & bonus absolute, cum possit & ma-

Ius esse homo. Quēmadmodum e contra bonus quidem
 esse homo, medicus tamen non bonus. Quare si hæc
 quidem sic se habent, ut certē habere manifestum est,
 patet non eandem esse rei cuiusq; per se perfectio-
 nem, quam absolutam nominare possumus, & scheti-
 cam, ut nec actionem, nec uim atq; naturam. Quam
 ob causam, cum in homine duplex spectetur imperi-
 um, quam Græci ἀρχὴν uocant: alterum, quo anima
 corpori, ut dominus seruo, imperat, quod herile ap-
 pellatur: alterum, quasi ciuile, quo & ratio animum
 & cupiditatem, & animus cupiditatem gubernat ac
 moderatur: erit alia quidem, animæ per se considera-
 ta uirtus: alia uerò, quā corporis est domina: & cor-
 poris itidem, alia quidem per se, alia uerò, quā ani-
 mæ est quasi seruus. Consimili autem modo & esti-
 maticis animæ partis, & animosæ, & cupidinæ, aliæ
 absolutæ sunt uirtutes, aliæ scheticæ. Et illarum qui-
 dem, quod quis tamen miretur, exuperantia quædam
 uituperabilis & reprehendenda esse potest: harum au-
 tem minimè. Cæterum id quod dico, manifestius fiet,
 hoc modo considerantibus nobis. Sit igitur aliquis, qui
 omni studio summaq; contentione literarum discipli-
 nam agitet, quæ, ut inquit Celsus, ut animo præcipuè
 omnium necessaria, sic corpori inimica est. Hic certè,
 quod id, quod animæ per se est opus, exerceat, ipsiusq;
 perfectioni intentus sit, manifestum est. Sed dum cor-

poris

VIRTUTVM DIVISIO.

poris robur inquieta cogitatione, nocturnaq; uigilia non solum minuit, sed etiam labefactat, atq; conuellit, febres in ipso accendens, fluxionesq; excitans, neq; boni domini fungitur officio, neq; huius scheticæ perfectionis rationem habet. Rursus autem econtra sit, qui totus corporis sanitati & perfectioni intentus, cuiusmodi propemodum Galenum in libris de sanitate tuenda subiicere uidemus, animum negligat. Hunc sanè, non ut animi seruum, corpus curare uidemus, sed ipsius per se perfectionem moliri, eoq; reprehendendum, quod hac ratione corpus aduersus animū instruat. Atq; hoc esse uidetur, quod in Timæo reprehendit Plato, existimantq; tanquam bipartito proposito scopo, utriusq; habendam esse rationem. Id autem est, ut non solum absolutis ipsorum perfectionibus, sed etiam scheticis incūbamur. Age igitur uideamus, quæ uniuscuiusq; animæ partis tū absolute, tum scheticæ sint uirtutes, ab ea quæ rationis est compos & particeps exorsi. Dicimus igitur, cum rerum consideratio contemplationisq; huius per se sit opus, earum exquisitam cognitionem, quam Græci σοφία, nos sapientiā appellamus, eiusdem esse uirtutem absolutam. Cæterum quoniā, quæ contemplationi sunt subiecta, alia quidem sunt, ut Græci uocant, νοητά, alia uerò, διανοητά, nos, si recipitis, illa intelligibilia, hæc cogitabilia nominabimus: adhuc autem & quæ tum

IVSTI VELSII

Δοξασα, tum αὐδοκτα à Græcis appellantur, id est,
 opinabilia & sensibilia, quorū alia, alia huius partis
 facultate percipiuntur, intelligibilia nimirū, intelli-
 gentia: cogitabilia, cogitatione: opinabilia, opinione,
 fit ut una hæc rursus, quam diximus, sapientia, in tres
 ueluti fundatur uirtutes, ὠσπερ (nam hac uoce, non so-
 lum animi facultatem nominant, sed eius etiam perfe-
 ctionem, unde & ὠσπερ ἔχουσιν, qui hanc sunt adepti, ap-
 pellamur) id est, intelligentiam, quam consimili etiam
 ratione Latini tum pro facultate, cum pro eius abso-
 lutione usurpare uidentur: ὠσπερ ἔχουσιν, id est, scienti-
 am, & ὠσπερ ὀρθῶς, id est, opinionem rectam. Atq; hæ
 quidem rationalis animæ partis per se sunt uirtutes:
 quas hætenus ipsam sectari cōuenit, ne eorum tamen,
 quæ ab ipsa regi ac gubernari debent, curam & pro-
 uidentiam abiciat. Schetica autem eiusdem uirtus
 quæ sit, ut cognoscamus, eorum meminisse debemus,
 quæ à nobis libro secundo commentariorum in Cebes-
 tis tabulam, de trium animæ partium ad se mutuo af-
 fectione, sunt dicta. Cum igitur, ut ex ijs patet, hæc
 imperantis tantum, secundum naturam in nobis lo-
 cum obtineat, atq; ea quidem ratione, qua in Repub.
 senator, qui consilijs Remp. regit, erit nimirum eius,
 quam secundum affectionem ad alias partes obtinet,
 uirtus, prudentia: qua tum sibi, tum alijs modum agen-
 dorum præscribat. Et quatenus ab hoc officio nimis
magno

VIRTVTVM DIVISIO.

magno studio, multaq; opera, in rerum contemplatione conferenda, abduci non debet, etiam moderatio et temperantia quædam. Sed ipsius quidem prudentiæ, duæ sunt species. Altera quidem εὐθελία, quæ à nonnullis hoc modo definitur, ἡ δὲ δὴ μὴ τ' σκοπεῖται πρὸς ἡμῶς πρᾶττοντες, πρᾶξομεν συμφέροντως, id est. Scientia considerandi, quæ, et quomodo agentes, utiliter agamus, scientiæ hoc loco nomine pro cognitione usurpantibus : quam nobis Hesiodus his carminibus describit.

Οὐτὸ μὲν πάντας θ', ὅς αὐτὸς πάντα νοήσει
φρασάμενος, τὰ κ' ἐπιταῖς ἐς τέλος ἡσὶν ἅμει-
quæ sunt, (Vw.

Optimus ille quidem fuerit, qui providus ipse

Omnia perpendet, quæ deinde et post meliora.

Dicitur aut hæc, alia quidem absolutè simpliciterq; quæ moralis quædam et civilis est virtus: alia uerò cū adiunctione, sub qua nostris usibus et necessitatibus inservientes continentur artes. Et hæc quidem una prudentiæ est species, quæ tum nobis, tum alijs rectè consulere possumus. Videtur autem hæc εἰς Διανοίαν πρακτικὴν τε καὶ ποικιλικὴν ὁρθότης τις εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡδυσίμη τ' θεωρητικὴ, id est, cogitationis activæ et effectivæ rectitudo quæpiam esse, ut scientia contemplativæ. Altera uerò, quam Græci σώεσις nominant, Latini, ut arbitror, nūc intellectionem, nunc in-

P S telligen-

intelligentiam, non illa, qua superius hac voce summa
 usi, significatione, sed alia quadā. Est autem σωεσις,
 ut ex ijs quæ sexto Moralium ad Nicomachū libro,
 de hac ἅβ Aristotele differuntur, est intelligere, ἐν-
 πρᾶκολλήσεις τις λογισμὸς ἥτοι Δόξης, εἰς τὸ κα-
 λῶς τὰ ὑπ' ἄλλας ὑποτεθέντα ἐκλάμβάνειν τε ἢ
 κρίνειν. id est, rationis seu opinionis consecratio quæ-
 dam facilis, ad bene, quæ ab alio sunt subiecta, excipi-
 enda et dijudicanda. Inquit igitur de ea differens hoc
 modo, ὅτι δ' οὔτε δ' ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε δ' λαμ-
 βάνειν ἢ σωεσις. ἀλλ' ὥσπερ δ' μαυθάνειν λέγεται συ-
 νιέναι, ὅταν χῆται τῇ πᾶσι μὴ, οὕτως ἐν τοῖς χῆται
 τῇ Δόξει ἐπὶ δ' κρίνειν πρὶ τῶν, πρὶ ὧν ἡ φρόνησις
 ὅτι, ἀλλὰ λέγονται, καὶ κρίνειν καλῶς. δ' ἔν, τοῖς
 καλῶς ταυτὸ, ἢ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τὸ νομα ἢ σύ-
 νεσις, καθ' ἣν εὐσάετοι, ἐκ τῶν ἐν τοῖς μαυθάνειν. λέ-
 γομεν δ' δ' λαυθάνειν, συσιέναι πολλάκις. id est,
 Est aut nec habere, nec comparare prudentiā, intelli-
 gentia: sed ut percipere dicitur intelligere, cū scientia
 quis utitur, sic in utēda opinione ad iudicandū de his,
 in quibus uersatur prudentia, alio dicente, et bene iu-
 dicandum, cernitur intelligentia. Nam recte et bene
 idem est. Atq; hinc adeo nomen σωεσις ortum habet,
 unde εὐσάετοι dicuntur, ἅβ ea σωεσις, id est, con-
 gressione seu cū altero itione, quæ in percipiendo consi-
 stit. Dicimus enim percipere, intelligere nō raro. Cate-
 rum

VIRTUTVM DIVISIO.

rum ut εὐδλία cogitationis actiua, ita & hæc opinionis, quæ in rebus agendis & ipsa uersatur, est uirtus, quam rursus nobis Hesiodus hoc uersu expressit.

Εὐδλὸς δ' αὖ κακὲν ὅς ἐν εἰπόντι πίπῃ.
ἔδ' ἐστ',

Rursus & ille bonus, sequitur qui recta monentē. Neq; enim aliud, non quæ uulgo dicitur, sed uera est εὐπείθεια, quam σωσις, ut quæ non temerè, sed aliquo omnino iudicio, recta monentē, tanq̃ præeuntem sequitur. Atq; hæ quidem duæ sunt prudentiæ species, quas & Hesiodus conspexisse uidetur, & posteris demonstrasse: Et Plato deinceps & Aristoteles, aliq; horum æmuli atq; imitatores recepiſſe ap̃ probasseq;: Sed uidetur ratio & cōuenientia omnino postulare, ut nō duas tantum, sed tres & huius species faciamus, ut sapientiæ: quod nō minus ὅς πρακτικός, id est, mens actiua, & apud Philosophos ueteres nōnīmata inueniatur, & reuera etiam, si quid ego iudico, sit, quàm cogitatio & opinio. Quamnam igitur & huius uirtutem esse dicemus? An scilicet eam, quam communiori uocabulo εὐσυχία, magis autem proprio ἀγχινοία Græci uocant? Nam ut omittam, quod nominis huius proximioris, id cōpositio & etymologia indicare omnino uideatur, etiā manifestè id Stoïcorū, à Platonis & Aristotelis sententia hīc minimè dissidentiū, definitio com̃onstrat, quæ huiusmodi est. ἀγχινοία ὅστις ἐξίς

IVSTI VELSI

ΕΞΙΣ ΕΥΡΕΛΙΚΗ Τ ΚΑΘΗΚΟΝΤ Ο ΕΚ Τ ΠΡΑΓΜΑ, id est, solertia est habitus inuentiuus ex tempore, eius quod conuenit: quæ certè mea sententia, definitio, id significare uidetur, quod solertia sit mentis quædam in rebus agendis coniecturæ dexteritas, quam Græci εὐσυχία nominant, in temporis quasi momento, quod ὡς ἀσκέτην δὲ χρόνον dicit Aristoteles, citra omnem rationationem et cogitationem. Verū hoc quidem si recipimus, et duabus præcedentibus hanc tertiam prudentiæ speciem adiicimus, erit nimirum, ut ibi ab ὀρθοδοξίας ad scientiā, et ab hac ad intelligentiā progressio: ita et hīc ἀσυνέσις ad εὐθελίαν, et ab hac ad solertiā, tanq̃ summam quandā et præstantissimā uirtutem. Atq; earum quidem rationalis animæ partis facultatum, quæ cognitionis sunt, eæ sunt, quas diximus, tum perfectiones, tum uirtutes. Quoniam autem eiusdem et animæ etiā sunt facultates, quæ in appetitu positæ sunt, ut alibi ex Peripateticorum sententia tradidimus, βέλους, nimirum et προαίσεις, non immerito dubitauerit aliquis, sint ne et harū quædam perfectiones et uirtutes. Nam si nullas quis esse dixerit, absurdum sanè uideatur, earū, quæ ratione carēt, animæ partiū appetitū, suas habere et proprias absolutiones: horum autem, quæ rationis sunt compotis partis, uirtutes nullas existere, maximeq; cum ex uoluntatis quidem, quæ ipsius finis esse potissimā ab Aristotele

VIRTUTVM DIVISIO.

Stotele statuitur, rectitudine, tanq̃ fundamento quo-
 piam, aliarum non minimè facultatum perfectio pen-
 deat: electione aut̃ magis, quàm actione mores diju-
 dicentur. Si uerò rursus ex harum aliquas facultatum
 uirtutes esse statuimus, quænam ille sint, inuenire
 difficile uidetur, quod à ueteribus nihil de his scriptũ
 inueniamus. An uerò, non ita se res habet, sed προαι-
 ρέσεως quidam uirtutem, apud Aristotelem libro Mo-
 ralium ad Nicomachum sexto, descriptam his uerbis
 habemus? ὅστι δ' ὁπρὸν τῇ Διανοίᾳ κατὰ φασίς καὶ
 ἀπόφασίς, τοῦτ' ἐν ὀρέξει διώξις ἢ φυγή. ὥς' εἰψ-
 ῖν ἢ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἔστι προαιρετικὴ, ἢ δὲ προαίρεσις
 ὀρεξις βουλευτικὴ, ὃ δ' ὁπρὸν ταῦτα τὸν τε λόγον ἀλη-
 θεῖαν εἶναι, καὶ τὸ ὀρεξίῳ ὀρθῶν, εἰπὼν ἢ προαίρεσις πᾶς
 δ' αἷα, ὅτι τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τὸ δὲ διώκειν, id
 est, Est autem, quod in cogitatione affirmatio et ne-
 gatio, hoc in appetitu consecratio et fuga. Quare cū
 moralis uirtus, habitus sit electiuus: electio autem, ap-
 petitus deliberatiuus: oportet ob hoc, tum rationem ue-
 ram esse, tum appetitum rectum, si proba sit futura
 electio, eademq̃, illā quidem censere, hunc uerò con-
 sectari. Ex quibus Aristotelis uerbis patet, ut compo-
 sita est quædam hæc animi facultas ex ratione et ap-
 petitu, ita et eiusdem uirtutem compositā esse, ex pru-
 dentia, quæ imperatoria quædam est uirtus, et fruga-
 litate ac modestia, quam subditi esse, in sequentibus do-
 cebimus:

IVSTI VELSII

cebumus: quarum illam quidem, Διανοητικὴν, id est
 cogitativam, quæ plurimū ex doctrina tum ortū, tum
 incrementum habet: hanc ἠθικὴν, ὡς δὲ ἐστὶ πρᾶγε-
 νομενικὴ, id est, moralem, ut quæ ex consuetudine ad-
 ueniat, appellare solet Aristoteles. Ipsius aut uolun-
 tatis perfectionem, quam tandem aliam statuerimus,
 quàm studium quoddam et amorem eius, ad quod, ra-
 tionalis animæ partis occasione, conciliationem natu-
 ralem obtinemus. Id autem fuerit honestas ipsa, ut in
 commentarijs nostris in Cebetis tabulam est traditū.
 Cæterum apud Græcos hæc Εὐλοκαλία appellatur,
 cum qua aut eadem est, aut non multum certè diuer-
 sa, quam καλοκαγαθία ἡδὴ nominant, esseq; defi-
 nit Σπρουσιππυς, ἐξ ἑνὸς προαρετικῶν τῶν βελτίστων, id
 est, habitum electiuum optimorū. Quod si quis hanc
 non uoluntatis, sed electionis potius, definitionis oc-
 casione, esse contendat, loquor autem de posteriore, κα-
 λοκαγαθία nimirum, is sciat, reuera quidem ex utri-
 usq; facultatis perfectione, coniunctam quandam et
 compositam esse uirtutem: et τὸ καλὸν quidem ratio-
 ne ad βέλτιστον pertinere: τὸ δὲ ἀγαθὸν autem, quod
 idem, ac si τὸ συμφέρον, et quis dixerit, ad προαί-
 ρησιν. Sed his quidem estimatricis animæ partis facul-
 tatum uirtutibus explicatis, proximum est, ut ad ani-
 mosam transeamus, et quænam sint et huius perfe-
 ctiones consideremus. Est igitur, ut huius per se opus,
 robu-

VIRTVTVM DIVISIO.

robustam se & ualentem planeq; inuictam præstare,
 ita & eiusdem per se uirtus, naturalis quædam forti-
 tudo, omne quod obstat pulsans, omnia profligans, ac
 prosternens, sibiq; potenter atq; uiolenter subiiciens.
 Atq; hoc quidem etiam facit, quæ naturæ suæ conueni-
 ens est, facit. Est enim ipsius, conflagrare quidem opus,
 vincere autem finis: Sed scheticæ tamen uirtutis, quæ
 duplex ipsi est, rationem nullam habet. Nam cum me-
 dia sit hæc animi pars inter primam illam, quæ ratio-
 nis est particeps, & tertiam, quæ cupiditatis est, ad
 illam quidem subditi locum obtinet: hanc uerò impe-
 rantis. Quare & uirtus quæpiam ipsi adsit oportet,
 secundum quam, rationis compoti parti rectè obse-
 quatur, eiusq; dicto cadiēs sit: hæc autem fuerit, quam
 Græci σωφροσύνη, Latini nunc frugalitatem, nunc
 modestiam, interdum & temperantiam nominant: &
 alia rursus, qua cupidineam gubernet & regat, quam
 ἀνδρεία Græci, nos fortitudinem dicimus: quæ impe-
 ratoria quædam est uirtus, non illo sanè genere, quo
 prudentia, quæ cognitionis ui, & iudicio subiectis
 partibus præest: sed aliq; quopiam, appetitionis ni-
 mirum facultate, qua compescere quidem inferiorem
 animæ partem, & in officio continere: externam au-
 tem uim propulsare, & ab iniuria defendere, quorum
 propugnatio ad ipsam pertinet, ualeat. Sed hæc ipsa,
 & alia subiicienda facilius fortasse assequemur, si
 Socræ-

Socratem, in secundo de Repub. libro apud Platonem imitati, quæ hîc minoribus ueluti literis scripta, et proinde obscuriora, non satis commodè à nobis perspicì possunt, in Repub. insignioribus characteribus expressa, prius cognoscere conemur. Nam ut in anima tres sunt, quas diximus, animæ partes, ea ratione ea se mutuo affectæ, ita et in Repub. totidem, cum eadem etiam ad se mutuo relatione: de quibus Hippodamus Pythagoræus in opere de Repub. hoc modo describit, φανί δ' ἐγὼ εἰς μοῖρας τρεῖς διεσῶμαι τὰν συνπασαν πολιτείαν. Ἐ μίαν μὲν εἶναι μοῖραν, τῇν ἄγαθῶν κυβερνόντων τὰ κοινὰ. Δυντέραν δέ, τῇν Δυσάμει. Τρίταν δέ, τῇν ἐκπλαρώσει, καὶ χορηγία τῇν ἀναγκαίῳ. ὀνομάζονται δὲ τὸ μὲν πρῶτον πολῖται, βαλδυνικοί. τὸ δὲ Δεύτερον ὑπὸ κερδοῦν δὲ τρίτον, βάνανσον. καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, ἐλδυντέραν βιοτὰν ἰχόντων οἰκῆα φανί εἶμην. τὸ δὲ τρίτον, τῇν βιοπόνων. καὶ τὸ μὲν βαλδυνικόμ, ἄριστον εἶμην. τὸ δὲ βάνανσον, χορηγίον. τὸ δὲ ὑπὸ κερδοῦν, μέσον. καὶ τὸ μὲν βαλδυνικόμ, ἄρχον Δεῖ. τὸ δὲ βάνανσον, ἄρχεαι. τὸ δὲ ὑπὸ κερδοῦν, καὶ ἄρχον. Ἐ ἄρχεαι. τὸ μὲν γὰρ, καὶ τί Δεῖ πράττειν προσβουλεύει. τὸ δὲ, τὸ ὑπὸ ταχθεῖν ὑπὸ τελεῖ. τὸ δὲ ὑπὸ κερδοῦν, τὸ μὲν πρὸ πόλεμῳ, ἄρχον τῷ βαυαύσω πάντοτε. τὸ δὲ προσβλέδουσι ἄρχοντες. id est, Ego uerò dico uniuersam Rempub. in tres partes esse ductam.

VIRTVTVM DIVISIO.

ductam. Et unam quidem esse, bonorum qui publica
 & communia gubernant: alteram, eorū qui potestate
 pradii sunt: tertiam, qui expletioni, & necessario-
 rum suppeditationi incumbunt. Nomino autem, pri-
 mum quidem coetum, senatorium: secundū uerò, au-
 xiliarium: tertium autem, operarium. Et illos qui-
 dem, ijs conuenire, qui liberam uitam colere possunt:
 tertium autem, qui laboribus uictum quærent. Ac se-
 natorium quidem, optimum esse: operarium deterio-
 rem: auxiliarium medium. Et senatorium quidem im-
 perare oportet: operarium uerò, parère: auxiliarium
 autem, tum imperare, tum parère. Nam ille quidem,
 quid sit agendum prospicit, atq; consulit: hic uerò, in-
 iunctum sibi munus exequitur: auxiliarius autem,
 quatenus quidem propugnatorem agit, uniuerso ope-
 rario coetui imperat, quatenus autem ex alieno consi-
 lio ac sententia pendet, regitur ac parei. Et hæc qui-
 dem Hippodami de Reipub. diuisione est sententia, et
 de partium eius ad se mutuo affectione. Quem etiam
 Plato in suis de Repub. libris sequitur, & unicuique
 parti propriam & conuenientem uirtutem tribuit: Se-
 natorio quidem ordini, qui multitudine quidem, lon-
 ge minima in Reipub. est portio: hi autem & potesta-
 te, maxima, prudentiam, qui publici consilij autor, &
 Reipub. rector esse possit. Est enim huius imperare
 tantum. Operario autem (quem *δυνάτορ*, id est, mer-
 cenarium

cenarium uocat, quæ contraria ratione, atq; prior ille affectus est, quod numero quidem maxima, ui autem et potestate, minima Reipub. sit pars, quod $\chi\phi\eta\iota\sigma\iota\sigma$ v ϕ ao σ nobis significauit Hippodamus, ut prius illud et contrarium, $\tau\epsilon\ \alpha\gamma\iota\varsigma\delta$ temperantiam et modestiam, cū huius parere sit tantum. Ceterum medio coetui et auxiliario, qui priori quidem parere, posteriori autem imperare debet, quiq; mediam quandam affectionem obtinet, ut quantum quidem à priori potestate superetur, tantum posteriorem eadem uincat: quantum uerò rursus priore sit numero superior, tantum posteriore inferior, tum temperantiam, tum fortitudinem: illam quidem subditi uirtutem, hanc uerò imperantis: cuius quæ uis sit et ratio, ut commodius ostenderemus, hæc à nobis sunt adducta. Diximus itaque superius hanc imperatoriam animosæ partis esse uirtutem, non tamen eodem genere, quo prudentia æstimatoricis, quod hæc in cognitionis et iudicii ui appetitum moderantis, illa in appetitus facultate, quæ sibi subditum appetitum gubernet, consistat. Vocetur itaq; illa uirtus senatoria, seu consultrix, seu deliberatiua, quod utilitatum opportunitatumq; omnium sit prouida: hæc uerò auxiliatoria et propugnatrix, aut etiam, ut uniuersam eius naturam magis exprimamus, bellica: quæ cuiusmodi sit, primum in Repub. consideremus. Cum igitur duo sint belli genera, ut libro de Legi-

Legi-

VIRTVTVM DIVISIO.

Legibus primo, Atheniensis inquit hospes: alterum quidem, intestinum, quod ciuile appellatur, itemq; seditio, quo ipsi inter se ciues dissident atq; discordant, quod omnium bellorum teterrimum est, & periculosissimum: alterum externum, quo cum externo hoste conflagimus, quod priori multo est mitius: oportet sanè eos, quos auxilarios & propugnatores esse diximus, in utroq; genere, Reipub. adesse: & seditiosos quidem ciues & turbulentos comprimere, & somes punire: Rempub. autem ab externa ui defendere, hostesq; propulsare: & ad utrumq; ea uirtute uti, quæ confidentiæ & timoris mediocritas quædam est, appellaturq;, ut diximus, fortitudo. Cæterum quoniam cum hac necessario coniungitur ea animosæ partis operatio, quam libro cōmentariorum in Cebetis tabulam secundo, ipsius secundum affectionem esse diximus, uocaturq; à Græcis, modo θυμός, modo ὄργη, id est, excandescencia & ira, quanquam hæc à Stoicis, qui in omnibus sunt curiosiores, distinguantur, à Platone certè, Aristotele & Peripateticis, quod ex definitione subiicienda patet, pro eodem non raro usurpantur: est enim ira innati caloris feruor, ex desiderio ulciscendi eius: qui iniuriam fecisse uidetur, orta, quam Plutarchi Gryllus, ex Peripateticorum nimirum sententia, τὸ ἀνδραγαθὸν οἶον βαφλῶν τινα καὶ σόμωμαι appellat: Plato certè sine hac animum tum

IVSTI VELSII

ad pugnandum gētherosc' cum ijs, quibus cum confli-
gere oportet, tum ad sumendum de ijs supplicium, qui
puniendi uidentur, imbecillum & inualidum asserit:
erit nūc uirum huius ipsius occasione, & alia quæpiam
eius animæ partis uirtus, iræ inquam moderatrix,
quam Græci communi nomine πρᾶοτητα nominant,
id est, lenitatem. Est autem hæc gemina, quod alia
lenitate aduersus hostes, alia aduersus ciues utendum
sit, uideturq; hæc proprium etiam nomen apud Græ-
cos sortita, & εὐμωδία ab ijs appellata, apud quos δὲ
μῶδον, ἀντί τοι θυμῷ τε καὶ ὀργῇ nonnunquam
accipitur: nisi quis fortè contendat, hanc potius erga
bonum & frugi ciuem animi esse affectionem: cum
quo, ut non admodum contenderim, ita tamen memi-
nisse ipsum uelim, nullum præfectum subdito θυμῷ
εἶναι esse debere, sed perinde erga ipsum affectum
esse, ut erga agrotantem medicus. Quare, ut hîc, cum
etiam urit & secat, εὐμωδία nihilominus est, ita &
in Repub. qui in ciues delinquentes animaduertere de-
bent, ab hac animi affectione minimè recedere oportet.
Videtur autem hæc Latinis tum clementia, tum
benignitas appellari. Nam quæ beneuolentia eisdem
dicitur, æstimatricis potius animæ partis laudabilis
est affectio, ad uoluntatem annominata: cui tres apud
Græcos uoces respondent, non ἐκ τοῦ Βουλῆσεως no-
mine compositæ, sed ex ijs quæ eam huc impellunt &
mouent.

VIRTVTVM DIVISIO.

mouent, ἐνώοια, ἐυγνωμοσύνη, quæ ἀπὸ ὀλιγωρίας, ἐυθελίας nimirum conclusionē, appellatur, ἔ
ἔυδοκία. Sed ut ad propositum reuertamur, Cuius-
modi hæ in Repub. lenitatis sint species, diligentius
consideremus. Est igitur lenitas, iræ, ut dictum est,
uirtus moderatrix. Eius autem altera species, quam
nunc ἐυμωρία, id est, benignitatem seu clementiam
ut appellemus, qui in nominibus curiosiores sunt, con-
cedant, in delinquentes ciues animaduertendi mode-
ratio quedam est. Altera uerò, qua in hostis ulciscen-
di desiderium propendentem iram refrenamus, nec, apud
Græcos, nec apud Latinos, quod sciam, proprium
nomen sortita est. Vocetur autem, quo ab altera dis-
cernatur, humanitas, quo fortasse non malè nomine
appelletur. Cæterum uidetur duas potissimum ob cau-
sas, ἔ hæc uirtus necessaria, τὴν quod dum nimis auidè
in hostes inuadimus, non tam periculum ἔ iniuriam
à nobis propulsamus, quàm nostras consceleramus ma-
nus, non animaduertentes, quod etsi non eiusdem ci-
uitatis societate cum ipsis sumus coniuncti, tamen in-
diuidua spectei ἔ rationis, quam quasi Dei imaginem
circunferimus, à primo parente ductæ cognationis,
naturalis item ἔ iuris gentium communione ἔ his
consociati simus: tum quod belli alioqui naturam uio-
lantes, quo nihil aliud, ut rectè censet Cicero, nisi pax
quæ sita uideri debet, ἔ plurimum nobis ipsis incom-

IVSTI VELSII

modemus, & iucundissimo quietis & tranquillitatis fructu, omnibus maximè exoptando nosmet spoliemus. Et eius quidem Reipub. ordinis, quem ἐπικουρός id est, auxiliarium, appellari diximus, hæ sunt uirtutes: quas ad animos in animæ partem nunc transferre, haud difficile fuerit. Nam & hæc fortitudine indiget, qua tum intestinum & quasi domesticum bellum extinguere, ac cupiditatem, rationi & superioribus appetitionibus repugnantem, comprimere ac constringere possit: tum totam animam, immo hominem potius, tanquam Rempub. ab externis iniurijs defendere, infestaq; omnia depellere & dissipare. Indiget autem & lenitate, propter eam, quam diximus, ipsius secundū affectionem, operationem, id est, iram, & utraq; sanè eius specie. Neq; enim excindenda est cupidinea animæ pars: sed subigenda potius, & sub imperium rationis ditionemq; subiungenda: neq; sic in aduersa infestaq; ipsi inuadendum, ut nulla, quæ ipsius uniuersi, eiusq; legis ratione, cum rebus omnibus ei coniunctio est naturalis, habita ratione, cuncta disturbet ac dissipet: aut uitam, quò omnia referri oportet, animi tranquillitatem & securitatē, idem autem est, ac si uitam beatam dixerim, impediatur. Quare has, quas diximus ipsius esse uirtutes, manifestè constat. Quæ cum satis iam explicatæ uideantur, superest, ut & tertiæ & cupidineæ, quæ sint perfectiones

VIRTVTVM DIVISIO.

fectiones inuestigemus. Cum igitur hæc subditi tantum in anima rationem sustineat, ea etiam tantum uirtus ipsi conueniat, quæ subditi est. Cæterum hæc ipsi duplex est. Nam cum, ut libro quarto commentariariorum in Cebetis tabulam dictum est, duplices appetitus habeat, alteros quidem, eius corporis ratione, in quo consistit: alteros uerò, eius, quo id conseruetur, manifestum est, hanc tum ἀπαλυσικὴν, tum πορισικὴν esse: quod etiam ex eo cognosci potest Reipub. ordine, quem Hippodamus ἑσθλασύνη, Plato δὴλότης nominat. Is enim ipsi proportionem respondet. Itaque ut ἀπολυσικὴ, id est, ut sic dicam, frugitoria, frugalitas & temperantia, quæ in moderandis cupiditatibus, & corporeis, inutilibus & noxijs uoluptatibus prætermittendis cernitur, ipsi conuenit: ut uerò, πορισικὴ, id est, quæstiosa, ea, particularis iustitia, quæ uirtus quædam est, & mediocritas inter eam, quam Græci πλεονεξία vocant, quæ immodica quædam pecuniæ auiditas est, & quam iidem μειονεξία nominant, utrium nimirum iam dicto contrarium. At enim quoniam quæsitum omne, non ad hoc quæri uidetur, ut habeatur solum, sed propter usum omnino aliquem, ad quem nisi accommodetur, inanis & superuacanea hæc acquirendi cupiditas sit necesse est, nominisq; adeò uim amittant oportet, quæ Græcis χρηματα ab usu, aut utilitate, quam ad ui-

IVSTI VELSII

tam degendam præstat, dicuntur, meo certè iudicio, hæc seu facultas, seu cupiditas, seu appetitio, quæ circa id uersatur, quod corporis necessitatibus et usibus inservit, aut duplex statuatur necesse est, aut, quod magis mihi probatur, tertia quæpiam cupidine tribuatur parti, quam seu Δαπανηλικὴν, seu Ταμιελικὴν quis appellare uelit, de nomine non laboro: erit autem hæc facultas quædam seu affectio sumptus faciendi, cuius uirtus est liberalitas, non illa quidem πολιτικὴ, quæ ad alium est, sed quædam ipsi ἀναλογίᾳ respondens, quæ intra animum absoluitur, proximeq; illi coniuncta est, cuius modo meminimus iustitiæ, atq; adeò media quodam modo inter temperantiam et iustitiam intercedit. Quemadmodum et ipsa Ταμιελικὴ inter ἀπολαυστικὴν et ποτιστικὴν: unde nonnunquam αὐτὰρ κείαυ ipsam nominant: quæ tamē non simplex est uirtus, sed ex frugalitate et iustitia coniuncta, aut fortasse et haec ter-
tia. Atq; hæc quidem animæ partium, quæq; in his sunt, facultatum perfectiones sunt ac uirtutes, ad quas sequitur ea quæ uniuersalis iustitia appellatur: quæ est, ut inquit Theages, σώταγμα τί τᾶς ἀρετῶν γὰρ τῶν μορίων τᾶς ψυχᾶς, καὶ ἀρετὰ τελεία καὶ πανυπερτάτα, id est, coniunctio concentus animæ partium, et uirtus perfecta atq; suprema. Quam sanè obscuridrem definitionem mihi aliquo modo explicasse

VIRTUTVM DIVISIO.

plicasse uidetur, partim quidem Plato libro de Repu.
 quarto, partim uerò Aristoteles libro quinto Mora-
 lium ad Nicomachum. Nam quomodo coniunctio, seu
 potius conciliatio concentus animæ partium esse di-
 catur, his uerbis ostendit Plato. Τὸ Δέ γε ἀληθὲς,
 τοιοῦτον μὲντι ἢ μ, ὡς εἴοικεν, ἢ Δικαιοσύνη· ἀλλ'
 οὐ πρὶ πλὴν ἔξω πρᾶξι μὲν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὶ πλὴν
 ἐντὸς ὡς ἀληθὲς πρὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἐά-
 σαντα τὰ ἄλλότρια πράττειν ἕκαστον ἐν αὐτῷ, μη-
 δὲ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἄλληλα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ
 γνῶν· ἀλλὰ θεοὶ ὄντι τὰ οἰκῆα ἐν δέ μιν καὶ
 ἀρξάντα αὐτὸν αὐτοῦ, καὶ κοσμήσαντα, καὶ εἰλον
 γνῶ μιν ἐαυτῷ, καὶ ξυαρμόσαντα τρία ὄντα
 ὡς ὁρθὰς τρεῖς ἀρμονίας ἀπεχυνῶς, νεότης τε καὶ
 ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄτῃ μεταξὺ τυγ-
 χάνει ὄντα, πάντα ξυωρῆσαντα, καὶ παντάπα-
 σιν ἓνα γνῶ μιν ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡρμο-
 σμῶν, οὕτω δὲ πράττειν ἐάντι πράττειν, ἢ πρὶ χρη-
 μάτων κτήσιν, ἢ πρὶ σώματι καὶ θορυπείαν, ἢ
 πρὶ πολιτικόντι, ἢ πρὶ τὰ ἴδια συμβόλαια, ἐν
 πᾶσι τούτοις ἡ γὰρ μετὰ καὶ ὀνομάζοντα Δικαίαν
 μὲν καὶ καλὴν πρᾶξιν, ἢ ἅρταυτι πλὴν ἔξιν σώ-
 ρη τε καὶ ἀπυγασκη σοφίαν δὲ τὴν ὡς αὐτοῦ
 ταύτη τῇ πράξει ὡς ἡμεῖς, quæ sunt. Ceterum re-
 uera huiusmodi certè quid, ut uidetur, iustitia est: sed
 non in ætione externa consistens, sed interna, et re-

IVSTI VELSII

uera in ipso adeo, quæq; ad ipsum pertinent, unam-
 quanq; sui partem aliena negotia agere non permit-
 tentem, neq; quæ in anima sunt genera curiositate sibi
 mutue molesta esse: sed reipsa, sua recte componen-
 tem, & sibi ipsum imperantem, & se moderantem, ac
 sibi amicum redditum, coniungentemq; & coagmen-
 tantem hæc genera, quæ tria sunt, tanquam harmoniæ
 tres terminos sedulo, neates, hypates & meses, & si
 quæ alia inter hæc intermedia sunt, omnia hæc con-
 nectentem, & prorsus ex multis unum effectum, mo-
 destum & compositum, sic iam ad agendum accede-
 re, si quid agendum sit, aut in comparandis opibus,
 aut curando corpore, aut etiam publicis negotijs, aut
 priuatis commercijs, in omnibus his existimantem ac
 nominantem iustam quidem & honestam actionem,
 quæ hunc habitum conseruet simulq; efficiat: sapien-
 tiam autem earum, quæ huic actioni præsit scientiam.
 Ex quibus Platonis uerbis constat, iustitiam hanc,
 quæ de nunc agimus, esse uim quandam ac uirtutem to-
 tius animæ, qua fit, ut quælibet pars in suum & pro-
 prium opus intentæ, aliena, quæq; ad ipsum minimè
 attinent, nō curet, quam Græci affectionem *ἰσὺς ἰσχυρῶς*
ὑποτάσσονται uocant, ita tamen ut alijs imperantium, alijs
 subditorum locū obinentibus, omnia sibi mutuo con-
 gruunt, non secus ac in cantu fit & fidibus. Nam tu
 hic quælibet suum & proprium edit sonum, ex quo-
rum

VIRTVTVM DIVISIO.

tum inter se mutuo conuenientia, symphonia quadam
et harmonia efficitur, unusq; ex multis ueluti contem-
peratus sonus, moderatione quadam et æquabilitate
iucundus, dum sonorum alij sua grauitate, uti im-
perant, hypates nomen inde sortiti, alij contra suo
acumine parent, quæ netæ itemq; neatæ, quasi postre-
mæ et infimæ; à Græcis uocantur, alij uerò inter hos
medij, et proinde μέσων φωνῶν à Græcis dicti, sua
quadam mediocritate tum parent, tum imperant, gra-
uioribus quidem parentes, acutioribus autem imperan-
tes: ita et animæ partium quæuis dum suo recte fun-
gitur munere, et quæ rationis quidem est particeps,
prudentia imperat, quæ uerò cupiditatis est, tempe-
rantia paret, animosa autem, altera quidem sua uir-
tute, superiori paret, altera uerò, inferiori imperat,
quidam quasi concentus consensusq; in anima oritur,
ex quo multæ quidem hæ partes in unius animæ com-
positionem, ut sic dicam, coagmentationemq; coale-
scant, multæ autem harum actiones et uirtutes in
unius laudabilis actionis modum, unius reliquas om-
nes continentis perfectæ uirtutis naturam et ratio-
nem conspirent, ac ueluti consonent, atq; sic homo to-
tus compositus, modestus et iustus reddatur. Cæterum
quænam sit ista symphonia, qui harmonici logi, de
quibus hic loquitur Plato (neq; enim id omittendum
arbitror) breuiter hoc loco subiiciemus. Cum igitur
tres

IVSTI VELSII

tres sint animæ partes, ut superius iam dictum est, inter æstimatricem quidem et animosam, earumq; uirtutes, symphonia quidem Διὰ πέντε intercedit: harmonica uero ratio, quam Græci ἡμιόλιον, Latini sesquialteram nominant, cuiusmodi est inter 2. et 3. Inter animosam autem et cupidineam, et harum perfectiones, symphonia Διὰ τεσσάρων, ἐπιτρίτω uero, id est, sesquitertia, seu ratio, seu proportio, qualis inter 3. et 4. cernitur. Et sic ex tribus istis terminis efficitur contentus, quem Διὰ πασῶν nominant, qui dupla constat proportionem, ut ex hac figura spectare licet.

Neq; uero hoc solum in hac figura animaduertendum existimo, sed etiam illud non minus, quod perfectior quidem

VIRTUTVM DIVISIO.

Quidem inter æstimatoricem animæ partem & animosam sit symphonia, quàm inter hanc & cupidineam, quamvis intervallo tamen maiori distent. Est enim in sesquialtera proportionē, dimidij: in sesquialtera, tertia partis intervallum. Et oq̃ fieri arbitrantur, quod, etsi animosa pars cupidinæ magis sit cognata, quàm rationi (ambo enim ex corpore, eiusq̃ temperamento ortum habent, ratio autem diuiniore est originis: ambo mortalia, quæq̃ simul sint, simulq̃ intereant, ratio immortalis: ambo cognitionis expertia, ratio uerò eius ui prædita) tamen, cum illa inter se dissident & pugnant, nunquam cum ea, cui magis cognata est, cupidine a nimirum, sese consociet & coniungat, sed semper pro ratione, cum qua concentum perfectiorem seruat, stet. Et ex his, quam uim habeat, quod iustitia animæ partium concentus conciliatio à Theage esse definiatur, satis intelligi posse existimo. Quid uerò sibi uelit, quod ἀρετὰ τελεία καὶ πάντων ἀρετῶν, id est, uirtus perfecta atq̃ suprema dicatur, id quanquam ex ijs, quæ à nobis in collationis symphonie explicatione sunt dicta, iam apertum sit, tamen quoniam eleganter adeo & peritè ab Aristotele libro Moralium ad Nicomachum quinto, ut dictum est, docetur, non grauabimur, & eius disputationis summam quandam hoc loco subijcere. Cum igitur ex eo, qui contrarij habitus est particeps, iniustitiæ nimirum, quem πῶλον

μόνος

IVSTI VELSII

μορ, id est, ex legem uocat, itemq; subiectis, et de
quibus lex præcipit ducta probatione, conuenienti
methodo eò peruenisset, ut iustitiam omnes uirtutes
in se continere constaret, ad extremum, conclusionis
loco, hanc infert orationem, *ἐν τῇ μὲν οὖν δικαιο-*
σύνῃ, ἀρετὴ μὲν ὅσι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλ-
λὰ πρὸς ἐπερόμῃ καὶ διὰ τοῦτο πολλὰκις κρατί-
στη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐθ'
ἐωρόθ', οὐθ' ἐώθ' οὕτω συνασός· καὶ πρὸι-
μιαζόμενοι φαμέν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην παρ' ἀρετῇ σῖ.
καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ, ὅτι τελείας ἀρετῆς χῆ-
σις ὅσι. τελεία δ' ὅσι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτῷ, καὶ πρὸς
ἐπερόμῃ δάσῃ τῇ ἀρετῇ χῆσις, ἀλλ' οὐ μόνον κατ'
αὐτόν. quod est, Atq; hæc quidem iustitia, uirtus est
perfecta: at non absolutè simpliciterq;, sed ad alte-
rum: eamq; ob causam sæpenumero uirtutum præ-
stantissima iustitia esse uidetur, ac nec Hesperus, nec
Lucifer tam admirabilis: et prouerbij loco dicere so-
lemus.

Iustitiæ uirtus summam includitur omnis.
Ac perfecta maximè uirtus, quod in perfectæ uirtu-
tis usu consistat. Ceterum perfecta est, quod qui eam
habeat, et erga alterum ipsa æti possit, minimè autem
in se solum. Et uirtutum quidem tam singularum ani-
mæ partium, tam absolutarum, quàm scheticarum,
quas

VIRTVTVM DIVISIO.

quas fortasse comparatiuas nec nālè appellauerimus,
tum ipsius totius, hæc fuerint genera & differentie,
uera diuidendi ratione ac uia à ueteribus nobis, &
potissimum Platone tradita, ut mihi persuadere, nūc-
stigata & inuenta, & in eorum gratiam, qui interio-
res & reconditas literas scrutantur, his nostris in li-
brum de uirtutibus commentarijs subiunctæ. Ex qui-
bus ut quam maxima ad studiosos utilitas redeat,
quem mihi certè his scribendis scopum semper
propositum habui, summoperè opta-
rim, longè præstantissimum hunc
laborum meorum fructum,
siquidem id accadat,
iudicaturus.

Diuisionis Virtutum

FINIS.

270-

425/59 Bibl